

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**ŞÜKRÜ ERBAŞ ŞİİRİNDE ÇOCUK VE ÇOCUKLUK
KAVRAMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİRGÜL IRMAK

GAZİANTEP
TEMMUZ 2017

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**ŞÜKRÜ ERBAŞ ŞİİRİNDE ÇOCUK VE ÇOCUKLUK
KAVRAMI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİRGÜL IRMAK

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI

GAZİANTEP
TEMMUZ 2017

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Şükrü Erbaş Şiirinde Çocuk ve Çocukluk Kavramı Üzerine Bir Araştırma

BİRGÜL IRMAK

Tez Savunma Tarihi: 18.07.2017

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

(Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU)
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

(Prof. Dr. Hülya ARSLAN EROL)
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

_____
(Unvanı, Adı ve SOYADI)
İkinci Tez Danışmanı (varsa)

(Doç. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI)
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZPAY

Yrd. Doç. Dr. Serhat KUZUCU

İmzası

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak Kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

18/07/2017

Birgöl IRMAK

İMZASI

ÖZET
ŞÜKRÜ ERBAŞ ŞİİRİNDE ÇOCUK VE ÇOCUKLUK KAVRAMI ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA

IRMAK, Birgül
Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
Temmuz 2017, 105 sayfa

Şükrü Erbaş, modern Türk şiirinin özgün ve üretken şairlerindendir. Bu çalışma Şükrü Erbaş şiirinde “çocuk” ve “çocukluk” kavramlarını ilişkilendirildiği konularla birlikte geniş çerçevede irdeleme ve yorumlama amacı taşımaktadır. Sanatçının şiirlerinin “çocuk” kavramı yönünden zengin olması böyle bir çalışma yapmaya zemin hazırlamış ve bu zengin konular çalışmamıza çok yönlü bakma imkânı tanımıştır. Şükrü Erbaş şiirine, tematik özellikleri açısından bakıldığında insana özgü tüm hâllerin psikolojik bir arka planının ve yöneliminin yansımaları olarak öne çıkan ana temalar ve “çocuk” kavramı arasında bağlantı kurulmuştur. Çalışma, Şükrü Erbaş’ın şiirlerinde çocuğa bakışını yakalamaya, “çocuk-çocukluk” kavramını işleyiş tarzını ele alarak bu iki önemli kavramın tema ve imge olarak şiirlerinin içerisinde ulaştığı mana derinliğini ve çağrışım gücünü tespit etmeye yöneliktir. Şairin ilgili şiirleri farklı bakış açılarıyla bir bütünlük içinde analiz edilmiş ve sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şükrü Erbaş, Şiir, Çocuk ve Çocukluk, Tema ve İmge.

ABSTRACT
A STUDY ON THE CONCEPT OF CHILDREN AND CHILDHOOD IN
ŞÜKRÜ ERBAŞ POETRY

IRMAK, Birgöl
Master Thesis, Turkish Language and Literature
Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
July 2017, 105 pages

Şükrü Erbaş is one of the original and productive poets of modern Turkish poetry. This study aims at exploring and interpreting the concepts of "child" and "childhood" in Şükrü Erbaş poetry in broadframe. The fact that poet's poetry is rich in terms of the concept of "child" has laid the groundwork for such a study, and the rich topics allow me to look multifaceted.. When we look at Şükrü Erbaş's poetry in terms of thematic features, the main themes that stand out as a reflection of the psychological background and direction of all humanbeings. Our work ais to capture the childs gaze in Şükrü Erbaş's poems and to determine the meaningful depth and connotation power of these two concepts as a theme and image in poetry by considering the concept of "child" and "childhood". The relevant poems of the poet have been analyzed in a unified way through different perspectives and the result has been reached.

Keywords: Şükrü Erbaş, Poetry, Child and Childhood, Theme and Image.

ÖN SÖZ

Şükrü Erbaş, 1978 yılında *Varlık* dergisinde ilk şiirinin yayımlanmasıyla birlikte edebiyat dünyasına adım atmış üretken bir şairdir. Her ne kadar deneme yazıları yazmış olsa da onun şiire olan bağlılığı, şair kimliğini ön plana çıkarmıştır. 1980 döneminin, siyasal, sosyal ve kültürel alanındaki gelişmelerine yakından tanıklık etmiş olan sanatçı, dönemin toplumcu gerçekçi şiirin çizgisinde, kendi ifadesiyle “toplumsal bir meseleyle” şiirlerini vücuda getirmiştir. Yaşadığı dönemin ve coğrafyanın ona sunduğu malzemeyi en iyi şekilde değerlendiren sanatçı, birbirini bütünleyen zengin konu çeşitliliğini şiirine taşıyarak şiirinin dili ve ulaştığı estetik seviye bakımından özgün bir şair olarak adından söz ettirmiştir.

Sanatçının şiiri üzerine bazı edebiyat araştırmacıları ve şairler tarafından yapılmış değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu değerlendirmeler genel olarak şairin öne çıkan kitapları, şiirleri ve şiirinde sıkça kullandığı temalar hakkında yapılmış genel değerlendirmelerdir. Bununla birlikte bazı kitaplarının tanıtım yazılarından ve 17. Altın Portakal Şiir Ödülü Sempozyum bildirilerinden de bahsetmek mümkündür. Yüksek lisans ve doktora düzeyinde akademik çalışma olarak, “*Şükrü Erbaş’ın Hayatı- Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma*” isimli yüksek lisans tezi, şairin hayatını, sanatını, şiirlerinin tema ve biçim özelliklerini tespit etmeye yönelik bir çalışmadır. Bütün bu değerlendirmelere ve çalışmalara bakıldığında sanatçının şiirlerinde yoğun olarak kullanılan, “çocuk-çocukluk” kavramına dair ele alınmış herhangi bir çalışma bulunmaması, “*Şükrü Erbaş Şiirinde Çocuk ve Çocukluk Kavramı Üzerine Bir Araştırma*” adlı bu çalışmanın yapılmasına gerekçe olmuştur. Çalışmamızda, Şükrü Erbaş’ın hemen her şiirinde kullanmış olduğu bu kavramları, nasıl ele alıp işlediğine dair bir değerlendirme yapılmıştır.

Şükrü Erbaş’ın şiirinde, “çocuk-çocukluk” kavramı vazgeçilmez ana izleklerden biridir. Şiirlerinde ağırlıklı olarak hangi temayı kullanırsa kullansın içerisinde “çocuk” ve “çocukluk” kavramlarını bulmak mümkündür. Çocuk, bireyden topluma uzanan bütün bağları, yenileyen, onaran bir masumiyetin, umudun ve arınmanın sembolüdür. Sanatçının şiirinde “çocuk” bazen ana tema veya yan tema bazen de özel bir imge olarak kullanılmıştır. “Çocuk-çocukluk”, insanın duygusal ve psikolojik dünyasında önemli yeri olan diğer kavramlarla ilişkilendirilerek şiirinin anlamını derinleştirmiştir. Böylelikle sanatçının şiir yapısı içerisinde, tema, dil ve estetik unsurlar belirlenmeye çalışılmıştır.

Tezimizin konusunu belirleme aşamasından sonra şairin, “çocuk” ve “çocukluk” kavramlarını sık kullandığı şiirleri tespit edilmiştir. Tezimizin ana ve alt başlıkları, çalışma boyunca yaptığımız incelemelerin sonunda belirlenmiştir. Şairin bu konuyu ağırlıklı olarak hangi temalarla birlikte kullandığı tespit edilerek konu sınıflandırılmış, böylece konunun ulaştığı anlam çeşitliliği ortaya çıkartılmıştır. Tezimiz üç ana bölüm, sonuç ve kaynakçadan meydana gelmiştir. Belirtilen bu bölümler, birinci el kaynaklar ve örnek metinlerden yararlanarak oluşturulmuştur.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Şükrü Erbaş’ın hayatına dair, ailesi ve çocukluk yılları, eğitim hayatı, evliliği, sanat anlayışı, çalışma biçimi ve eserlerine

yer verilmiştir. Bu bölümde, sanatçının hayatı ve düşünceleri ile şiirleri arasında bağlantı kurularak “biyografik okuma” yöntemiyle değerlendirmeler yapılmıştır. Deneme yazılarından ve söyleşilerinden hareketle de sanat anlayışını, şiir hakkındaki düşüncelerini, kuramsal yazılarından faydalanılarak ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca şairin şiir dünyasının özellikleri genel olarak verilmiştir.

İkinci bölüm üç alt başlıktan meydana getirilmiştir. Bunlar sırasıyla, “Tarihsel Süreçte Çocuk ve Çocukluk Kavramı”, “Edebiyat ve Çocuk-Çocukluk İlişkisi” ve son olarak “Türk Edebiyatında Çocuk ve Çocukluk” kavramının kullanımına ilişkin, yazar ve şairlerin bu kavramları nasıl ele aldıkları ve işledikleri açıklanmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde tezimizin asıl konusu olan, “Şükrü Erbaş Şiirinde Çocuk ve Çocukluk Kavramı” ele alınarak farklı kuramlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu bölümde şairin “çocuk-çocukluk” kavramını nasıl ele alıp işlediği ilgili şiirlerinden hareketle belli başlıklar altında değerlendirilmiştir. Böylece Şükrü Erbaş şiirinin anlamsal derinliği ve kavramı kullanım özellikleriyle Türk edebiyatına nasıl bir katkı sunduğu tespit edilmek istenilmiştir.

“Sonuç” kısmında Şükrü Erbaş’ın şiirinde “çocuk-çocukluk” kavramının ulaştığı mana derinliği ve estetik boyutu tespit edilmiştir. Ulaştığımız sonuçların Türk edebiyatı içinde, yeri ve önemi belirtilmiştir.

“Kaynakçada”, çalışmamız boyunca yararlandığımız, başvurduğumuz bütün kitaplar, makaleler, tezler ve söyleşilerin kaynak künyeleri verilmiştir. Sanatçının farklı dergi ve gazetelerdeki söyleşileri yine kaynakça kısmında belirtilmiştir.

Çalışmamız süresince ilgisini, desteğini, yardımlarını, değerli fikir ve düşüncelerini bizden esirgemeyen başta değerli danışman hocam Doç. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI olmak üzere, samimi ve içten nezaketinden dolayı Sayın Şükrü ERBAŞ’a, sevgili ve çok değerli aileme, özellikle kaynak ve bilgi teminimde bana yardımcı olan sevgili abim Tuncay IRMAK ve değerli arkadaşım Safiye Handan ÇATAL, Şeyda AKYÜREK’e teşekkürü bir borç bilirim.

Birgül IRMAK
Gaziantep, 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖN SÖZ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii

BİRİNCİ BÖLÜM ŞÜKRÜ ERBAŞ'IN HAYATI, SANATI ve ESERLERİ

1.1.Hayati	1
1.2.Sanat Anlayışı ve Şiir Dünyası	7
1.3.Eserleri	14
1.3.1.Şiir Kitapları.....	14
1.3.2.Deneme Kitaplar.....	15
1.3.3.Söyleşi.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.Tarihsel Süreçte Çocuk ve Çocukluğun Tanımı	16
2.2.Edebiyat ve Çocuk-Çocukluk İlişkisi.....	25
2.3.Türk Edebiyatında Çocuk ve Çocukluk	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ŞÜKRÜ ERBAŞ'IN ŞİİRLERİNDE ÇOCUK VE ÇOCUKLUK

3.1. Çocuk ve Doğa Unsurlarının Bütünleşmesi	40
3.2. Çocuk ve Anne İlişkisi	50
3.3. Çocuk ve Baba İlişkisi	55
3.4. Çocuk ve Umut	59
3.5. Çocuk ve Hüzün.....	64
3.6. Çocuk ve Ölüm	68
3.7. Çocuk ve Mekân	72
3.8. Çocuk ve Korku	75
3.9. Çocuk ve Sevgi	77
3.10.Sosyal Yaşamın İçindeki Çocuk.....	80
3.11.Sonsuz Bir Çocukluk.....	85
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA.....	95
EKLER.....	99
ÖZGEÇMİŞ	105
VITAE.....	105

KISALTMALAR LİSTESİ

- age.** :Adı geçen eser
agm. :Adı geçen metin/ Adı geçen makale
agt. :Adı geçen tez
s. :Sayfa
S. :Sayı
Çev. :Çeviren
Haz. :Hazırlayan
Ed. :Editör
TDK :Türk Dil Kurumu
YKY :Yapı Kredi Yayınları
AÖF :Açık Öğretim Fakültesi
MEB :Milli Eğitim Bakanlığı
Yay. :Yayınları, yayınevi, yayıncılık
Vb. :ve benzeri
vd. :ve diğerleri
bkz. :Bakınız

BİRİNCİ BÖLÜM ŞÜKRÜ ERBAŞ'IN HAYATI, SANATI ve ESERLERİ

1.1. HAYATI

Şükrü Erbaş, 7 Eylül 1953 yılında Yozgat'ta doğmuştur. Lalezar Hanım ile Doğan Erbaş'ın oğludur.¹ Ailesi çiftçilik yaparak geçimini sağlayan insanlardır. Yaşadığı coğrafyanın kültürünün, adetlerinin ve katı kurallarının içine doğan sanatçının çocukluğu, bağ, bahçe ve tarla işleriyle uğraşarak ürünlerin yetişip hasatlarının yapılmasına şahitlik ederek geçmiştir:

“Benim çocukluğum, coğrafyamızın, kültürümüzün diğer çocuklarının yaşadıklarına çok fazla benzeyen korkulardan, acılardan, dayaklardan, gözyaşlarından, yalnızlıklardan, masallardan, ağıtlardan, türkülerden, uzakların hiç bitmeyen hayallerinden, yıldızlı göklerden, ay ışığı kandillerinden, elma bahçelerinden, buğday tozlarından, sürekli bir gitmek isteğinden geçerek gelmiştir, geldiği yerlere. Çok erken yaşlarda işe koşturdu babam. Köylünün hiç bitmeyen bağ, bahçe, tarla, toprak işleri. Sert mi sert bir adam. Yaşadığı sürece tek bir sevgi sözü duymadım. El iyisi denilen bir kişilik. Annem koşardı yardımına. Beraber dayak verdik. Ağlardık. Kardeşlerim henüz küçüktü. Ezilirdim. Küçük kalbiniz teslim olmamayı da bu şiddetten, zor koşullardan öğreniyor. Öğreniyor ama insanın canına çok erken yapışan bu ürkeklik bir ömür sürüyor. Büyük yapılar, ışıklı çarşılar, kalabalıklar, gösterişli hayatlar... açıklanamaz biçimde herkesi kendinden değerli görmek gibi bir yıkım, insanın yakasını hiç bırakmıyor. Belki de yazmanın, sanat yapmanın en derinde yatan, bu duygunun karşısına, bir eşitlik duygusuyla çıkma güdüsüdür. İnsana özgü son derece karmakarışık yaşantılar kısaca...”²

Sanatçının babası Doğan Erbaş, sert, otoriter ve sinirli bir yapıya sahiptir. Şükrü Erbaş, çocukluğuna dair anılarında babasından yediği dayaklardan ve ondan korkarak büyüdüğünden bahseder. Pek çok şiirinde sıkça “baba” figürünü kullanan şair, bu kelimeye kendi yaşamındaki imajları yüklemiştir:

“Sert, ataerkil bir aile. Susan bir baba. Ezik, çırpınan bir anne. Hayalden başka hafifleticisi olmayan ev içleri. İnsanı uzaklara düşüren darlıklar. Ancak yıldızlarla genişleyen bir bozkır köyü. Ara sokaklara kısılmış hayatların küçük taşra kenti. Sevginin sevgisizlikten ağır olduğu ilgiler. Masalların kitaplara, türkülerin şiirlere kapı

¹İhsan Işık.(2007).*Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*. Elvan Yayınları, İstanbul, s.356.

²bkz. Ek.A.1.(Taraflarca 03.05.2017 tarihinde elektronik ortamda Şükrü Erbaş ile yapılan görüşmenin kayıtları saklı bulunmaktadır.)

aralaması. Bedenimizle büyüyen ruhsal boşluklar. Sayfalardan başka yeri yurdu olmayan bir dünya... Sürüyor hala..."³

Pek çok şiirinde "baba" figürüne, korku, sertlik ve otorite anlamlarını yükleyen sanatçı için kendi babası da, çocukluğunun "korku" sembolü olmuştur. *Yolculuk* kitabında bulunan "Bir Şiir Öncesinde" isimli şiirinde çocukluğuna dair izleri görmek mümkündür:

"Sonra babamın sesi
-Ki korkunun simgesi oldu ömrümce-
Akşamlara kadar çırpınan annem
Odalara dolan gönül üzücü..."
(“Bir Şiir Öncesinde”, *Yolculuk*, s.18)

Şükrü Erbaş şiirinde, sert, acımasız ve otoriter bir "baba" figürünün yanında, silik, zayıf ve ezilmiş bir "anne" figürü, "kırılmalığın" sembolü olarak belirgindir. Şiirindeki "anne" figürü de kendi annesi Lalezar Hanım gibi kırılmışlığı, çaresizliği, şefkati ve ince sızıyı ifade eder. Şiirinde sıkça kullandığı "kirpik" kelimesi de, bu anne figürünün kırılan yanlarına vurgu yapar. "Kirpik" imgesinin şair için ayrı bir yeri vardır. Onun için "kirpik", hayatın içindeki tüm kırılmalıkların, kırılmaların sembolüdür. Şair kendi annesini en çok bu imgeyle ifade eder: "*Ah benim kirpik kirpik eşiklere gömülen annem...*"⁴ Sanatçı *Yalnızlık Heceleri* kitabındaki "38." şiirde, annesinin yaşadığı sıkıntıları çocukluğundaki imajlarla yansıtmıştır:

"Annem kadınlar mezarı
Uzun bir erkekten geriye kalan
Ay ışığında namaza soyunuyor
Bahçelerin ilk harfi gün ağarmadan
Parmakları eteklerinde bir eski günah
Günde dört çeşit hapla bedenini koruyor.
Ah o yaşlanmış ölü
Babamdan da uzak konuklarız biz
İnce gardiyanları hatıraların
Birer yaşama tabutu sevgimiz
Biraz daha gömüyoruz her gelişimizle
Annemi erkekler yalnızlığına..."
(“38”, *Yalnızlık Heceleri*, s.95)

³Şükrü Erbaş.(2015). *Eşik Burcu (bütün yazıları-3/ söyleşiler)*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.102-103.

⁴Şükrü Erbaş. (2004). *Kül Uzun Sürer/ Derin Kesik*. Everest Yayınları, İstanbul, s.107. ("Düğüm" isimli şiirden alınmıştır).

Şairin annesi Lalezar Hanım, babasının suskunluğuna, cefasına katlanan bir kadındır. Şükrü Erbaş'ın şiirlerinin alt katmanlarında, bu yılgın anneyi, susan babayı ve duyguları yeşermeden kurutulmuş “çocuk” imgesini sık sık görmek mümkündür. “Sözcükler benim yarama bastığım tütündür. Hem acıtır hem kanı keser. Ben onları insan kalbinden geçirerek dile dönüştürürüm. Bu yüzden bir anlamda gölgenin dilidir onlar.”⁵ diyen şair, bu küçük taşra kentinde gündüzlerin geceye ışık ve umut olduğu günleri, kendine sığınak yaptığı hayallerini biriktirmiş ve etrafında olup biten şeyleri içinde gizli bir dile dönüştürerek büyümüştür. Anadolu’da küçük taşra kentlerinin aile yapısı genelde, şairin yetiştiği aile yapısı ve kültürüyle aynıdır. Ataerkil, baskıcı, içe dönük dışa açılmayan pencereler ve katı kuralları olan ev içleri, örf ve adetleri vardır. Böyle bir kentte doğup büyüyen şair, kendini bir kafesin içerisinde çırpırırken bulur. Bugün ağızındaki tüm sözleri, dünün ondan eksilttikleriyle hesaplaşmasıdır:

“Toplumsal yapımızın minyatürü bir aile içinde büyüdüm. Sert, ataerkil. Erkek tek egemen, kadın katlanmak zorunda olan, ezik insan yetiştiren bir yapı. Çok az insanın sonra sonra ağırlığından kurtulmayı başarabildiği bir buruk duygu yükü. Öylesine bir genel geçerliği vardı ki bu yapının, benimle birlikte toplumun çok değişik sınıf ve kesimlerinden insanların duygu dünyalarına, yaşama biçimlerine kolayca denk düşüyor, örtüşüyordu. Ben de sanıyorum bundan ötürü, bir genelev kadınında da, Sinema Kapıları’nda bir çocukta da kendi çocukluğuma ilişkin imajları kullanmaktan korkmadım. Hatta bu birazda kendiliğinden oldu.”⁶

Sanatçı çocukluğunu, “bulanık” ve “bir asık yüz gölgesi” imgesiyle bağdaştırır ve bir çocuğun oyunlarla bezenmiş hayal dünyasına ağır gelen soğuk bir ev ortamının manasız gelen katı kurallarını anlamaya çalışır. *Aykırı Yaşamak* kitabında bulunan “Benim Mutsuz Çocukluğum” isimli şiiri, sanatçının çocukluğunun harflere yansımalarıdır:

“Benim mutsuz çocukluğum, bulanık
Bir asık yüz gölgesinde titreyerek
Baba korkusuyla geçti.
Sevinç bile sert eserdi odalarda
Susmak saygı, gülmek ayıp, izinsiz
Konuşmak en büyük suçtu.”

(“Benim Mutsuz Çocukluğum”, *Aykırı Yaşamak*, s.39)

Şükrü Erbaş, çocukluk yıllarını soğuk bir taşra kenti olan Yozgat’ta geçirmiştir. Kapalı, içe dönük bir Anadolu kenti olan Yozgat sanatçı için, dar bir

⁵Şükrü Erbaş.(2015). *Eşik Burcu (bütün yazuları-3/söyleşiler)*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.101.

⁶Erbaş. a.g.e., s.65.

kalıp, hayallere kapı aralayan saklı bir kutu ve içinden çıkılması zor bir dolambaçtır. Yaşadığı şehrin şairin çocukluğu üzerine, derin bir etkisi vardır. Şiirlerinde, “baba”, “anne”, “çocuk-çocukluk” gibi kavramların yanında, çocukluğunun şehri olan Yozgat’ta kendisine özgün şehir yapısıyla, doğasıyla, insanlarıyla kendine ayrı bir yer bulmuştur. Şair, doğduğu ve büyüdüğü bu şehrin yapısını, yaşantısını ve kendisine hissettirdiği özel duyguları, harflerle imgesel bir söyleme dönüştürmüştür. Ruh dünyasındaki Yozgat’ın, yaşamına ve şiirine nasıl bir yol olduğunu “Yolculuk III” isimli şiirinde görmek mümkündür:

“Günler içinde bir gün
Dokundu parmakları hayatın
Ufkumun bunalan perdesine...
Fırınları sinemaları minareleriyle
Hareket ülkesi bir kent simgesi olarak
Yozgat, girdi ömrüme...”
(“Yolculuk-III”, *Bütün Şiirleri-1*, s.118.)

Şükrü Erbaş, ilk ve ortaöğretimini Yozgat’ta tamamlamıştır. Erbaş için okul, seslerin harflere döndüğü yer olduğunu çok sonraları anladığı yeni bir dünya olmuştur. Küçücük hayatının yeni serüveni, siyah önlük, kurşun kalem, bir küçük tahta çanta, karatahta ve tebeşirle tanışarak başlamıştır.⁷ Şairin yaşamına bu şehrin yağmurundan, çamurundan, toprağından, taşından, insanından, Yozgat türkülerinden başka daha ilkokul sıralarındayken, *Tom Sawyer’in maceraları*, *Deniz Altında 20.000 Fersah*, *80 Günde Devri Âlem*, *Robinson Crusoe*, *Mark Twain*, *Kerem ile Aslı*, *Pollyanna* gibi geniş hayaller sunan bir dünya daha girer:

“Ve bir gün, çocukların ve kitapların tanrısı, henüz üçüncü sınıftayken, bir sandık dolusu kitabı önüme boşaltıverdi. Denizler Altında 20.000 Fersah, Tom Sawyer’in Maceraları, 80 Günde Devr-i Âlem, Hz. Ali ve Hayber Kalesi, Kerem ile Aslı, Pollyanna, Pinokyo... Şehrazat’ı ve Şehriyar’ı, Binbir Gece Masalları’nı bilmeden sevdim. Jules Verne bendim. Mark Tawin ben. Hz. Ali, Aslı’nın Kerem’i... Robinson Crusoe değil ben kuruyordum ıssız adayı. Köy, küçüldükçe küçülüyordu! Ben, ’68 kuşağına doğru büyüdüğümü bilmeden büyüyordum.”⁸

Şükrü Erbaş, lise ikinci sınıftayken evden kaçmıştır. İstanbul’a gitmek niyetindedir fakat otogarda köyden tanıdıklar durumu anlayıp onu eve getirirler, gitmesine izin vermezler. Sanatçı bunu babasına gözdağı vermek için yapar. Artık büyüdüğünü ve oğlunu kaybedebileceğini göstermek ister. Babası bu olaydan sonra

⁷Şükrü Erbaş. (2014). *Bağbozumu Şarkıları*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.64.

⁸Erbaş. a.g.e.,s.64.

şaire daha ılımlı olmaya başlar.⁹ Şükrü Erbaş o zamanlar yaşadıklarını şöyle ifade eder:

“Walter Benjamin der ki, “hayatta telafi edemeyeceğimiz şeyler vardır; on beş yaşında evden kaçmamış olmak gibi.” Şefkatin ve güven duygusunun üstünü örtmediği bir çocukluk; o çocukluktaki sevginin boşluğu; ilk gençliğin çocukluktan büyük yalnızlığı... Bunların da daha sonra telafisi olmuyor. Geçmişte boşluklar bırakarak büyüyen insan, çok ileri yıllarda dönüp o boşluklara düşüyor. Aşk da trajediye dönüşüyor, baba acısı da, anne sevgisi de... Kurduğunuz her ilişkide, girdiğiniz her işte, bu açık yara sizden payına düşeni istiyor. Vermezseniz, yalnız yaşadığınız an değil, geçmiş de gelecek de canınıza bir kasap çengeliyle asılıyor. Ben şiirle, hayatın zamanında vermediği ne varsa yerine koymaya çalışıyorum. Bu, yazarken bir daha acı eriyor.”¹⁰

Sanatçı çocukken babasına karşı hissettiği ağır duyguları büyüdüğü hafifletmiş ve yaşamış olduklarını kabullenerek aşmaya çalışmıştır. “*Ben şiirle, hayatın zamanında vermediği ne varsa yerine koymaya çalışıyorum*”¹¹ diyen şair, babasını ölümünden sonra tuhaf bir duyguyla anladığını dile getirir. Babasını olduğu gibi anlamaya çalışarak yaralanan çocuk kalbini bir nevi tedavi etmektedir. *Kül Uzun Sürer* kitabındaki *Saklı Su* isimli şiirinde bunu görmek mümkündür:

“Bir susma ustasıydı babam
Ölümünden on yıl sonra acıyla sevdim.”
(“Saklı Su”, *Kül Uzun Sürer*, s.100)

Şükrü Erbaş, henüz lise ikinci sınıftayken ailesinin isteğiyle komşu kızı Hatice Hanım ile tanışırılır. Bu izdivacı kabul eden sanatçı, hiç vakit kaybı olmadan nişanlandırılır. Lise eğitimi biter bitmez, görücü usulüyle tanıştığı Hatice Hanımla hemen evlenirler. Hatice Erbaş, ev hanımıdır. Şükrü Erbaş ve eşi Hatice Hanım hayatın pek çok zorluğuna, sıkıntılara birlikte göğüs gererler, kurdukları yuvayı birlikte geçindirmeye çalışırlar. Hatice Hanım, dikiş-nakış kursu, daktilo kursu ve Kuran kursları gibi bazı kurslara katılır ve ortaokul eğitimini de dışarıdan tamamlayarak çalışmaya başlar. Bu güzel evlilikten Barış ve Esin ismini verdikleri bir kız bir erkek, iki evlat sahibi olurlar.¹²

Şükrü Erbaş, liseden sonra 1972 yılında TMO Genel Müdürlüğünde memuriyet hayatına başlar. 1974’te yani lise öğreniminden dört yıl sonra Gazi

⁹Derya Karaosmanoğlu. (2015). *Şükrü Erbaş’ın Hayatı-Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, s.8.

¹⁰Şükrü Erbaş.(2015). *Eşik Burcu (bütün yazuları-3/söyleşiler)*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.162.

¹¹Erbaş. a.g.e., s.162.

¹²Karaosmanoğlu. a.g.t.,s.11.

Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler Bölümüne girer.¹³ Burada gündüz çalıştığı için gece eğitiminde devam eden şair bazı aksaklıklar nedeniyle beş yıl sonra mezun olur. Erbaş öğretmen olarak mezun olmuştur fakat Ankara'dan ayrılmak istemediği için öğretmenlik yapmaz, TMO Genel Müdürlüğündeki memurluğuna devam eder. Buradaki işinden 1998 yılında emekli olur.¹⁴

Şairin, “*Ankara, sosyal-siyasal-kültürel annemdir.*”¹⁵ Dediği artık ikinci memleketi olan Ankara'da uzun bir süre yaşamlarına devam ederler. Daha sonra Antalya da yaşamaya başlarlar. Şair, sevgili eşi Hatice Erbaş'ı yakın bir zaman önce kaybetmiştir.¹⁶ Eşi Hatice Hanım için *Yaşıyoruz Sessizce* kitabında yer alan “İpi Kopmuş Boncuk” isimli şiirde, şu dizeler oldukça dikkat çeker:

“Bir gün, “benim için şiir yazdın mı hiç” demiştin. Göstermiştim, “şu heves sensin, şu incinmiş guru sen, şu utangaç aşk, şu Posta Caddesi'ndeki daktilo sesi, çocukların okul dönüşü sevinci sen.” Kuşkuyla bakmıştın yüzüme. Kirpiklerim içime dökülvermişti. Susarak büyümüş iki çocuktuk biz, kendini sevmeyi bilmeyen...”¹⁷

Sanatçı, yaşamına Antalya'da devam etmektedir. Antalya'daki yaşamından hayatına yeni bir perde aralayarak, yeni harfleri eskileriyle bütünleştirerek ve özlemi, kederi, sevinci yeni bir hayat enerjisine çevirerek nefes almaktadır:

“Otları, ağaçları, yağmuru ve güneşi yeniden, yeniden keşfediyorum. Bir dağın kaç renge gireceğini, bir sokakta bu kadar çeşit çiçek olacağını, denizin on iki ay sürdüğünü bilemezdim. Öğreniyorum. İnsansız olmuyor yine de. Birkaç dostum var hayatı ve harfleri paylaştığım. Gelenim oluyor, gidip soluk alıyorum. Toplumsal ve siyasal bir refleks varsa haberim oluyor. Onun dışında evdeyim. Okuyorum. Müzik, harflerimin eski sesi, özlemin nasıl bir yaşama gücü olduğunu anladım. Bütün uzaklar bir kirpik kırılmasıyla bitiyor ve başlıyor. Herkesin sevincinden bir şehir benim kederim, herkesin gurbeti sılam oldu. Dostoyevski söylemişti değil mi: “Hayat her yerdedir.” Hoşnudum kısaca.¹⁸

Şükrü Erbaş'ın hayatına bakıldığında, harflerleilmek ilmek yaşamı yeniden ören bir şair görülür. Başkasının derdiyle dertlenen, başkasının sevinciyle çoğalan bir gönül insanıdır. Onun şiirinde, kendi yaşamının kesitlerini, yaşadığı toprağın insanını, derdini, hüznünü, sevincini, kültürünü, geçmişini, geleceğini görmek

¹³ Işık. a.g.e.,s.356.

¹⁴ Karaosmanoğlu. a.g.t., s.9.

¹⁵ Şükrü Erbaş.(2015). *Eşik Burcu (bütün yazıları-3/söyleşiler)*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.15.

¹⁶ Şükrü Erbaş'ın eşi Hatice Erbaş, 16 Eylül 2015 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Kırmızı Kedi Yayınevi, Şükrü Erbaş'ın eşi Hatice Hanım'ın hayatını kaybettiğini sosyal medya sayfasında şu mesajı yayınlamış ve paylaşmıştır: “Değerli şairimiz Şükrü Erbaş'ın eşi Hatice Erbaş'ın vefat ettiğini üzülenlerle öğrenmiş bulunuyoruz. Şükrü Erbaş'ın acısını paylaşır, ailesine ve sevenlerine başsağlığı dileriz.” 16 Eylül 2015.

¹⁷ Şükrü Erbaş. (2016). *Yaşıyoruz Sessizce*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.24.

¹⁸ Şükrü Erbaş. (2007). *Unutma Defteri*. Kanguru Yayınları, Ankara, s.88.

mümkündür. Şiir, onun karakteri olmuştur. Sanatçının “ben” anlayışı, ötekiyle bütünleşir ve ondan ayrı düşmez. Sanatçı “Şükrü Erbaş kimdir?” sorusuna verdiği cevapta samimiyetini ve naipliğini hissettirmektedir:

“Haline bakmayıp Hasan Dağı’na oduna giden birisi işte. Şiir adına dünyanın en bencil insanı; ama, şiir dışında kendini binlerce insana bölmüş bir yaşama tutkunu. Başarısından da başarısızlığı kadar eziklik duyan bir mahcup. Arabasını yıldızla bağlamış bir dinazor. Öfkesini bir saniye bile ertelemeyen bir aceleci. Bir mitingde hala gözleri dolan bir solcu. Yenilgisini ayrıcalık sayan bir inanmış. Bir yerde biraz kalınca sıkılan bir kararsız. Dünyadan aldığı hece hece bu dünyaya geri veren, ömrüne sahip çıkmaya çalışan bir insan işte.”¹⁹

Sanatçının şiirinin alt yapısında yaşadığı coğrafyanın tozunu, toprağını, alın terini ve emeğini görmek mümkündür. Bunun yanı sıra türküler, masallar ve halk hikâyeleri gibi birikimler de onun şiirine renk katar. Şükrü Erbaş şiirinin harflerine ruh katan en büyük etken, her şeyden önce sanatçının doğup büyüdüğü aile ortamı, yaşadığı yörenin doğal unsurları, kültürü ve o yörenin insanlarıyla kurduğu ilişkiler mayasına şekil vermiştir. Elbette bunların yanında şairin sahip olduğu sanatsal anlayış, duyuş ve yaratılışından gelen yeteneğini de eklemek gerekir.

1.2.SANAT ANLAYIŞI ve ŞİİR DÜNYASI

Şükrü Erbaş, ilkokul ve lise yıllarındayken edebiyata, şiire ilgi duymaya başlamıştır. Bu deneyimler onun ruh atlasında şiirsel bir dile dönüştürdüğü kelimelerini, imgelerini tasarlaması için büyülü bir kapı aralamıştır. Şairin içine doğduğu dünya, onu yoğururken bir taraftan da kelimelerin gizli manalarına sürükler ve şiir dünyasının kapısından içeri girmeye hazırlar.²⁰ Sanatçının ilk şiiri “Sevi Dostluktur” isimli şiir, 1978 yılının Şubat ayında *Varlık* dergisinde yayımlanır.²¹ Şükrü Erbaş bu ilk deneyimini şöyle ifade eder:

“Dört beş yıldır yazıyordum. Bir avuç şiirim olmuştu. Bir dergiye göndermek deli cesareti istiyordu. Çekinik bir insandım. Bir arkadaşım içlerinden üç-dört şiiri seçti ve Varlık’a yolladı. Ben yollamamış oldum! Aralıkta yollamıştı, Şubatta (1978) şiirim yayımlandı. Sonra şımardım (!) ve macera başladı. Bir dergide ürün yayımlamanın, giderek kitap yayımlamanın birinci hamisi de sonuncu hamisi de ürünün kendisidir. Yazdığına inanan herkes, nezaket duygusunu yitirmeden her kapıyı çalmalıdır. İyi ürünün kendinden başka rehberi yok. Ancak, yazdıklarımıza herkesin bizim gibi bakmayacağı da bir gizli bilgi olarak bir kenarda durmalı...”²²

¹⁹Şükrü Erbaş.(2015). *Eşik Burcu (bütün yazıları-3/söyleşiler)*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.86.

²⁰Karaosmanoğlu. a.g.t., s. 9-10.

²¹Işık. a.g.e.,s.356.

²²Şükrü Erbaş.(2007). *Unutma Defteri*. Kanguru Yayınları, Ankara, s.88.

Sanatçının yazma serüveni böylece başlamış olur. Şükrü Erbaş, ilk şiir kitabını, biraz titiz davranarak ilk şiirinin uzun soluklu, hatırı sayılır bir dergide yayımlanmasından altı yıl sonra 1984'te çıkarır. İlk şiir kitabı, *Küçük Acılar*'ın sonrasında bazı edebiyat dergilerinin mutfağında da bulunur. 1985-1988 yılları arasında *Yarın* dergisinin yazı kurulunda, 1993-1999 yılları arasında da Edebiyatçılar Derneği'nin yönetiminde görev yapar. Bu durum şair için iyi bir deneyim olur. Pek çok şair ve yazarlarla tanışma, arkadaş olma fırsatını da yakalayan Erbaş, şiirini geniş kitlelere ulaştırma adına söyleşilere ve dinletilere katılmaya başlar. İlk kez şiir okuması ve konuşma yapması 1985 yılında Ankara Sanat Kurumu'nda gerçekleşmiştir.²³ Şair, yazma serüvenine başladığı o günlerden bugünlere kadar, gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında pek çok dinletilerde, söyleşilerde ve kitap fuarlarında okuyucularıyla buluşmaya devam etmektedir.

Şükrü Erbaş, şiirleri, denemeleri ve çok yönlü edebi kişiliğiyle Türk şiir dünyasının üretken bir şairidir. Şiirinin, "*toplumsal bir meseleyle*"²⁴ doğduğunu söyleyen sanatçı, bireysel ve toplumsal sorunları, acıyı, yanlış olanı, haksızlığı, ezileni, gözden uzak kalanları, özgün tarzı ve estetik bir tavırla işlemektedir. Şükrü Erbaş'ın şiiri 80'lerin ortalarında "toplumcu" bir çıkışla kendini göstermiş fakat orada kalmamış, hayatın katmanlarından beslenip derinleşerek hep kendini yenileyen bir söyleme dönüşmüştür.

Sanat, edebiyat ve şiir hakkındaki, görüş ve düşüncelerini gerek denemelerinde gerekse söyleşilerinde sıkça dile getirmiştir. Sanatçı denemelerinde, sanat-edebiyat-şiir ve toplumsal konular üzerine çok fazla yazılar kaleme almıştır. Bu düzyazılarında da tıpkı şiirde olduğu gibi geniş bir bilgi ve tecrübeyle en az bir edebiyat tarihçisi kadar görüş bildirmiştir. Şair, sanatı şöyle ifade eder:

"Sanat, bizi kuşatan ve yenik düştüğümüz; mutlak değişmez olarak bize dayatılan bu gerçekliği; bizi paramparça etmiş olan ve bütünsel olarak algılamaktan iyice uzaklaştığımız bu gerçekliği sözcüklerle, sesle, renk ve desenle; gereci neyse onunla paramparça ederek bir soluk almamızı sağlar. Sonra da, bizim günlük pratik içinde algılayamadığımız; algılasak da aralarında ilişki kuramadığımız; bir ilişki kursak da yaşadığımız gerçekliğe yeni boyutlar katamadığımız olaylar, olgular ve nesnelere öyle bir yapı kurar ki, bizim parçalanmışlığımızın bütünlüğünü bize, hem de yüreğimize

²³Karaosmanoğlu. a.g.t., s.11.

²⁴Erbaş. a.g.e., s.79.

işleyerek gösterir. Bizim henüz gündemimizde olmayan, belki de hiç olmayacak olan bir duygu ve düşünce uyandırır bizde.”²⁵

Şükrü Erbaş için sanat, insanın varlığını anlamlandırmak ve kendisini keşfetmek için dünyadaki her şeyin birliği sonucu oluşan estetik bir haz ve gereksinimdir. Sanatın belki de en önemli yanı, yaşanan gerçekleri düşünsel boyutta imgesel algılama ve dönüştürme yetisidir.²⁶

“Benim tüm hayatım, kısırlanmış insanın trajedisini canında duyma üstüne şekillenmiştir. Şiirim de politik tepkilerim de, etik tutumum da bu trajediden almıştır varlığını. Kendisini bir başkasıymış gibi yaşayan insanlar, gittikçe ağırlaşan derdim oldu benim. Yabancılaşma olgusu, şiirimin ve yazılarımın belkemiğini oluşturur dersem abartı sayılmamalı. Önüne bakan insan, marş söyleyen binlerce kişiden çok daha etkileyici gelir bana. Kurumlaşmış haklılıktan kuşku duydum hep. Egemen doğruyu küçümsedim. Şiddetten, bütün yaşlarımda tiksindim. Bunların karşısına koymaya çalıştıklarım mı? Emek, barış, aşk, gerçek anlamda eşitlik ve elbette tüm bunları içeren bir özgürlük... Hayatımın ve şiirimin yatışmaz anaforsları bunlar.”²⁷

Sanatçıya göre şiir sanatı, insanın yalnızlığına tutunma çırpınısının öteki adıdır. Bir itiraz, bir mutsuzluk bilinci halinde yaşadığı dünyaya, sözcüklerle, katlanma gerekçeleri yaratmasıdır. Dünyayı yaşanır kılma eylemidir. Varlığına ilişkin, başkalarının yaptığı tanımları reddedip, insanın kendi anlamını oluşturmasıdır. Sığındığı her şeyin, mezarı olduğunu görmüştür. Çok özel bir ürperme hali olan aşk bile, ikinci gün, bütün ağızlarında aynı cümleyi kurtarmaktır. Bu aşağılanmaya teslim olmamak için, insanın kendi kalbinin bile dışına çıkma girişimidir şiir. Zamanın kuşatmasına karşı, bir özgürlük tasarımı oluşturma güzelliğidir. Kendi uzaklığı için, insanın insanlara sunduğu bir özürdür. Kalabalığa gönderilen bir yalnızlık elçisidir. Tamamlanmış her şeye geliştirilen bir yetmezlik bilincidir. O “uzun denklem”dir, kirpiklerle kalpler, eşiklerle ufuklar arasına çekilen. İnsanın kendi hayatını, başkalarının mürekkebi ile temize çekmesidir. Benzer kaderleri yaşayanlara sunulan bir güven duygusudur. Hayal anahtarlarıyla gerçeğin kapısını açma büyüsüdür.²⁸Şiir için “*harflerden taşan ikinci hayattır*”²⁹ diyen sanatçı, gelecek hayatlardan pay isteme doyumsuzluğuyla şiirini, sonsuzlaşan bir anlama dönüştürür:

²⁵Şükrü Erbaş. (2014). “Çağdaş Toplumda Birey ve Sanat”. *İnsanın Acısını İnsan Alır (bütün Yazıları-1)*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.156.

²⁶Şükrü Erbaş.(2014). *İnsanın Acısını İnsan Alır (bütün yazıları-1)*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.156-158.

²⁷Şükrü Erbaş.(2015). *Eşik Burcu (bütün yazıları-3/ söyleşiler)*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.132.

²⁸ Şükrü Erbaş. (2012). *Çekilme Suları (bütün yazıları-2)*.Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.205.

²⁹ Erbaş. a.g.e., s.205.

“Şiir bir tedirginlik sanatıdır, yakınlıktan da uzaklıktan da aynı pişmanlığı duyar. Ve devam eder: Kenar mahallelerin geri dönüş saatleridir şiir. Kasaba kahvehanelerinde, dışarıya hiç bakılmayan pencerelerdir. Önüne bakan insanların kat ettiği yollardır. Bir çocuk bakkaldan çıkıyor, avucunda küçük bir güneş; şiir, çocuğun bakkala girişidir. Yoksulluğun, arka cebinde taşıdığı aynadır. Kalbinin insana o bağıdır ki, sinema afişlerinin yalana döndüğü yerde, insanın elinden tutar. Işıkların değil, gölgelerin türküsüdür. Bir kadının kirpikleriyle çizdiği gözyaşı haritasına, adamın kuramadığı cümledir şiir. Annelerin güneşe serdiği kış yataklarıdır. Tenha evlerin, sokaklardan hıncını almasıdır. Bir halkın, silahlara çocuklarını sürdüğü o varlık savaşıdır. Askerlerin otobüsten indirdiği kızın götürüldüğü yerden çok ötesidir. Okul önlerindeki çocukların, aynaların karşısında ezberlediği noktasız sözlerdir. Yolu her gün biraz daha kısalan bir ihtiyarın, bahçesini sevmesindeki hazırlıktır şiir. Hapishane camlarından içeriye dolan seslerdir. Aşkın, kendisini hem bulduğu hem yitirdiği tek çaresizliğidir. Zamanın kalbe açtığı kesiklere, yine zamanın bastığı tütündür. Bir uzaklaşma sanatıdır şiir; herkesi yanına alarak uzaklaşma...”³⁰

Şükrü Erbaş, Nazım Hikmet’in toplumcu düşüncesi ile Yunus’un derviş tevekkülünü, yüksek sesli toplumcu şiir ve özellikle Necatigil’in ev içlerini, İkinci Yeni’nin kapalı dili ve gerçeküstücülüğün cesaretini, Pablo Neruda, Aragon, Ritsos, Turgut Uyar, Sezai Karakoç, Cemal Süreya ve Edip Cansever gibi ustaların sözünü, türkülerin arkaik sesini ve masalların hayalgücünü şiirinde sessizce buluşturmuştur.³¹ Yaşamın sanatçıya sunduğu imkânların tümü, şiirinin alt yapısının hazırlayıcıları olmuştur. Yaşadığı dönemi, birey ve toplumu eserlerine içten bir tavırla taşıyan şair, sadece salt gerçekleri değil hayalleri ve nesnel olmayan gerçeklikleri, gerçeküstücülük akımına özgü bir anlayışla harmanlamıştır.

Sanatçının gerek şiirlerinde gerekse deneme yazılarında, bilinçli bir dil işçiliğine dikkat çekmek gerekir. Şükrü Erbaş, şiir dili ve günlük konuşma dili arasındaki bağın, dilin ritim ve inceliklerinin doğru kullanılmasıyla zenginleşeceğine vurgu yapar. Türkçeyi güzel kullanan ve bunun için titiz davranan şair, dili oluşturan ritmik değer ve anlam yelpazesinin organik bütünlüğüne özenle dikkat eder. Şiirlerinde lirik bir coşkuyla bütünleşen güçlü imgeler de dili kullanmadaki başarısına örnek gösterilebilir. Erbaş’ın dil hakkındaki görüşleri, kendi şiir dilini anlamamıza kapı aralar ve çıkış noktasına da işaret eder:

“Ben, yalnızlığın odalarını dünyadan büyük yapan masalların, türkülerin ve hikâyelerin kalbinde büyüdüm. Şiire uzak görünür ama bunlara, dili türküler kadar şölene çeviren fıkralardaki zekâyı da eklemeliyim. Yunus’un, Karacaoğlan’ın, Pir Sultan’ın (elbette

³⁰Erbaş. a.g.e., s.205-206.

³¹Şükrü Erbaş. (2007). *Unutma Defteri*. Kanguru Yayınları, Ankara, s.79.

Nasreddin Hoca'nın da) bunca uzun yaşamaları beni hep şaşırtmıştır. Bu kadar yalın ve yakıcı, bu kadar kendisi ve başkaları, bu kadar incelikli ve sert, bu kadar alçak gönüllü ve büyük, bu kadar gününe ve geleceğe ait olabilmeleri... Çağdaş edebiyatın başyapıtlarını okudukça bir biçimde aynı özellikleri gördüm. Hiçbir büyük yapıt verili dilin tekrarı üzerine kurulmamıştır ama bulanıklık, anlaşılmazlık ve dilin bozulması üzerine de kurulmamıştır. Acısıyla uyuyabilmeyi "gözlerimde uyur yaşıım" diye söyleyebilen bilgelik ve incelik bir giz gibi çekti beni. "su serptim ateş sönsün/serptiğim su da yandı" diyebilen umutsuzluk; "dağlar çiçek açmış sen beni topla" diyen aşk benim ustalarım oldu. Bütün çırpınmam, derdimi söylemek, ama iyi söylemekti. Derdi, önce tümüyle bana ait kılmak, sonra da yazarak bana ait olmaktan çıkarmaktı. Bunun için herkesin dilini bana özel bir dile dönüştürmekten başka imkânım olmadığını gördüm. Şiir, bilgelik, anlaşılabilirlik, gelenekselliği örgütlemek, yenilik... tüm bunlar, anladığım şiir ve hayat bilgisinin olağan sonuçlarıydı. Şunu da söyleyerek bağlayalım; imkânları ne kadar sınırlı olursa olsun, Türkçe dâhil hiçbir dilin edebiyat için yetersiz olduğunu düşünmüyorum. Bir dilin yetersizliğinden çok, kötü kullanımından söz etmek daha doğru olur sanırım."³²

Şiirin, en temel unsurlarından birisi de imgedir.³³ Şükrü erbaş, şiirde imgenin çok önemli bir unsur olduğuna fakat yalnız başına sadece şairine kucak açan bir imgenin de dış dünyayla bağlantısının olamayacağına dikkat çeker:

"İmge şiirin anadili elbette. Bizim iç gerçeğimizi ya da dış gerçekliği dönüştürmenin en büyük olanaklarından birisi; ama kendi için, kendi başına bir buluş olamaz hiçbir zaman. Nazım Hikmet imgeyi, " güzel bir kadın bacağını daha güzel gösteren ince bir çorap"a benzetiyor ya, tam öyle bir olanak. İçinde bacak olmayan bir kadın çorabı nasıl durursa, bize bir gerçekliği, o gerçekliğin yeni bir boyutunu imlemeyen imge de öyle durur şiirde."³⁴

Sanatçı, şiirde imgenin olmazsa olmaz bir unsur olduğunu dile getirmiş fakat şiirin salt imgeyle anlamsız hale getirilmesinin de özgünlüğe yakışmadığını savunmuştur. Modern şiirde kanıksanmaya çalışılan bir yanılsa dikkat çeken şair, "imgenin ayakları, hem şairinin iç ve dış algılamasıyla şiirine hem de okuyucusuna basmalıdır" ifadesiyle imgenin şiirdeki rolüne işaret eder:

"İmge öyle bir hale getirildi ki, sevgili Abdülkadir Budak'ın "meselesiz şiir" dediği; zamansız ve mekânsız, şairinden başka kimseyi kucaklamayan, dış dünya ile neredeyse hiçbir ilmeği olmayan bir şiir alkışlanır oldu. Şiir zekâ gösterisine toplumsal sorunlara

³²Şükrü Erbaş. (2007). *Unutma Defteri*. Kanguru Yayınları, Ankara, s.84.

³³İmge: "Dilin söz, anlam ve heyecan sanatlarından yararlanılarak okuyucunun gözü önünde hayali görüntüler oluşturulmasıdır." b kz. Nurullah Çetin.(2011). *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Öncü Kitap. Ankara, s.86.

³⁴Şükrü Erbaş. (2004). *Kül Uzun Sürer/ Derin Kesik*. Everest Yayınları, İstanbul, s. 121.

değirmek ya popülizm ya kaba gerçekçilikle suçlandı. Varsa yoksa şairin özel, öznel gerçeği, duyguları... Kuşkusuz bir genel eğilim olarak söylüyorum bunu.”³⁵

Şiirlerinde sıklıkla kullanmış olduğu; “kirpik”, “eşik”, “gölge”, “sarkaç”, “çocuk-çocukluk” gibi kelimelerle, yeni imgeler üreten şair, imge dünyasında ağırlıklı olarak yer bulan bu kelimelerle sıkça anılmıştır. Örneğin “kirpik” imgesini şiirlerinde çokça görmek mümkündür. Bu sebeple şaire “kirpik şairi”³⁶ denilmektedir. “Çocuk” ve “kirpik” imgesi, pek çok anlamıyla şairin şiirlerinde özel bir yere sahiptir:

“Çocuk ve kirpik benim için çok özel anlamları olan iki sözcük. İlki, temizliğin, dürüstlüğün, içtenliğin ve sevginin özel adıdır. Kirpik ise insan yüreğine giden yolun eşiği, aralık duran kapısı, düşün ve düş kırıklığın bıçak ağzıdır. Bu yüzden sık sık kullanıyorum. Kimi arkadaşlar şiirlerimdeki kirpik imgesinden ötürü kirpik şairi diyorlar bana.”³⁷

Sanatçının şiirlerinde işlediği başlıca konular arasında, yalnızlık, özlem, aşk, kadın, çocuk-çocukluk, ayrılık, ölüm, doğa, umut, direnme ve toplumsal konular gibi, belli başlı temalardan söz etmek mümkündür. Bunların içinde hiç şüphesiz doğa temi ilk sırada yer alır. Çünkü Erbaş için, doğa ve yaşamın uyumu oldukça önem arz etmektedir. Doğa ve birey arasındaki ilişkiyi, birbirini bütünleyen çok özel bir yapıya büründüren şair, doğayı yenileyici bir güç olarak farklı perspektiflerle şiirinin alt yapısına yerleştirmiştir. Şairin, yaşam ve ölüm diyalektinde ele aldığı en yoğun konuları bile tek bir tema halinde bulmak neredeyse imkânsızdır. Farklı ve zıt alt temaları, ana tema etrafında iç içe geçirerek işleyen şairin, bu konuları iletmek istediği mesaja göre farklı tasarımlar ve imgelerle birleştirmiştir:

“Becerebildiğim kadar geniş bir konu ve tema çeşitliliği sağlamaya çalıştım. Herkes ‘devrimci’ şiirler yazarken ben bir genelev kadını yazmaktan çekinmedim. Herkesin sustuğu yerde Kürt sorununu şiire taşıdım. Hayatımı onların acısıyla tüketirken ‘köylüleri niçin öldürmeliyiz’ demekten korkmadım. Sinema Kapıları’ndaki çocukları büyüklerden büyük konuşturdum. Herkesin babasını babam yaptım ve çocukluğun sevgisizliğini telafi etmeye çalıştım. Eşik, kirpik, sarkaç ve gölge imgesiyle de bir karşı dünya tasarımı kurulabileceğini sezdirdim. Cezaevleriyle, cinayetlerle kırılırken, sırası mı demeden otlarında insan kadar değerli olduğunu söyledim.”³⁸

Şiir dilindeki özgün tasarrufları ve imgeleriyle kendi sesini yakalayabilmiş olan sanatçının şiirleri, hemen herkesin kolaylıkla anlayabileceği açıklıkta değildir.

³⁵Şükrü Erbaş. (2004). *Kül Uzun Sürer/ Derin Kesik*. Everest Yayınları, İstanbul, s.122.

³⁶Şükrü Erbaş. (2015). *Eşik Burcu (bütün yazıları-3/söyleşiler)*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.197.

³⁷Erbaş.a.g.e.,s.197.

³⁸Erbaş.a.g.e.,s.111-112.

Dikkatli bir okumayla şiiirlerinin derinliklerine inilmesi gerekir. Bireysel konularda, karmaşanın ve düzensizliğin hâkim olduğu modern hayat karşısında çıkmaza düşen insanın, kendi yalnızlığına gömülmesinin izleri belirgin olarak hissedilir. Kendine ve topluma yabancılaşan insanın durumunu birey ve toplum açısından ele alan şair, sosyolojik temelli bu sorunu farklı fikirlerle özel bir söyleme dönüştürür.

Şükrü Erbaş kendini; tedirgin, kaygılı, dert sahibi, ince eleyip sık dokuyan bir kişi olarak ifade eder. Kendinden yola çıktığı ne varsa, yolun sonu bir başkasına yol olur. Dert üstüne dert ekleyip şiiirlerinde başkalarıyla çoğalan şair; yazmadan evvel kelimelere değil manalara doymayı bekler. Şiiirlerinde, görülmeyeni görmek, anlaşılmanan anlamak, ister. Böylece şiiirlerini, kalbinin ve aklının imbiğinden sızdırıp kelimelerle vücuda getirir. Yazma sürecini şöyle ifade eder:

“Beni şiiire genellikle bir küçük ayrıntı, herkesin geçip gittiği silik bir görüntü götürür. Kalabalıklar içine sıkışmış bir sessizlik, doğayı çın çın işleyen bir yalnızlık, bir gözyaşı kurusu, tedirgin parmaklar, kekeleyen bir ses, bir hançer gibi eğri alın çizgileri, düğüm düğüm kirpikler, düştüğü yeri oyan bakışlar, vazgeçişin menevişlendiği bir yüz, kimsenin duymadığı bir iç çekiş... Her biri onlarca öykü anlatan bu ince ayrıntılardan giderim, gitmeye çalışırım, insanın evrensel gerçeğine; toplumun “hali pür melaline.””
Der.³⁹

Sanatçı bir röportajında kendisine sorulan “sürekli yazıyor musunuz?” sorusuna verdiği yanıtıyla şiiirin yazılma serüvenini şöyle anlatır:

“- Sürekli den ne anlıyoruz bilmiyorum ama sürekli yazılabileceğine inanmıyorum. Şiiirin yazılma süreci, yazıya geçme süreci, çok yorucu bir süreç. Dünya ile bağların koparılıp yeniden kurulduğu bir süreç. Abartılı bulunmazsa bir çeşit travma hali. İnsan yirmi dört saat böyle yaşayabilir mi? Bu mümkün değil. Ancak, dünyaya harflerle bakmak diye bir algı da oluşuyor zamanla. Yazın yazmayın, yaşadığınız, tanık olduğunuz, acısını duyduğunuz her bozuk cümleyi, içinizden düzeltip duruyorsunuz. Çok insani bir biçimde, zaman zaman bir bezginlik duyuyorsunuz. Sonra çaresiz tekrar harflere sığınuyorsunuz. Kısaca, yaşamla ölümün sarkacında çırpınıp duruyorsunuz. Böyle yaşamayı öğreniyorsunuz. Dahası bunu seviyorsunuz.”⁴⁰

Şükrü Erbaş’ın şiiiri, yaşamın tam merkezinden geçerek hayatı yeniden anlamlandırmak çabası güder. Harflerle dünyaya bakan sanatçının yaşama tutunma kaygısı şiiirle, yaşamı anlamlandırma çabası yine şiiirle olmuştur. Şükrü Erbaş, Ceyhun Atuf Kansu (1987), Orhon Murat Arıburnu (1996), Ahmet Arif (2002) Şiiir Ödülleri, Homeros Emek Ödülü (2004), Dil Derneği Ömer Asım Aksoy (2005), 17.

³⁹Erbaş. a.g.e.,s.81.

⁴⁰Şükrü Erbaş. (2015). *Eşik Burcu (bütün yazıları-3)*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.41.

Altın Portakal (2013), 1.Dağlarca Şiir Ödülü (2015), Halkevleri 6. Halkın Hakları Sanat (2016) ödülleri de sahibidir.

1.3. ESERLERİ

1.3.1. Şiir Kitapları

Küçük Acılar

1.Baskı: Yaba Yayınları, Ankara, 1984.

Küçük Acılar kitabının Aykırı Yaşamak kitabı ile olan baskısı

3.Baskı: Yarın Yayınları, İstanbul, 1994.

Aykırı Yaşamak

6.Baskı: Yarın Yayınları, İstanbul, 2002.

Yolculuk

6.Baskı: Yarın Yayınları, İstanbul, 2004.

Kimliksiz Değişim

6.Baskı: Başak Yayınları, Ankara, 2004.

İyimser ve Kederli

1.Baskı: Fe Yayınları, Ankara, 1994.

Bütün Mevsimler Güz

4.Baskı: Ümit Yayınları, Ankara, 2004.

Dicle Üstü Ay Bulanık

1.Baskı: Ümit Yayınları, Ankara, 1995.

Kül Uzun Sürer

4.Baskı: Ümit Yayınları, Ankara, 2004.

Derin Kesik

1.Baskı: Ümit Yayınları, Ankara, 1999.

Üç Nokta Beş Harf

1.Baskı: Ümit Yayınları, Ankara, 2001.

Yalnızlık Heceleri

1.Baskı: Ümit Yayınları, Ankara, 2003.

Gölge Masalı

1.Baskı: Everest Yayınları, İstanbul, 2005.

Unutma Defteri

1.Baskı: Kanguru Yayınları, Ankara, 2007.

Kum ile Su /Seçme Şiirler

1.Basım: Kanguru Yayınları, Ankara, 2007.

Bağbozumu Şarkıları

7.Baskı, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014.

Toplu Şiirler I

2. Baskı: Kanguru Yayınları, Ankara, 2008.

Toplu Şiirler II

1. Baskı: Kanguru Yayınları, Ankara, 2006.

Bütün Şiirleri I

4.Baskı: Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014.

Bütün Şiirleri II

3.Baskı: Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014.

Bütün Şiirleri III

2.Baskı: Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014.

Pervane

1. Baskı: Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014.

Yaşıyoruz Sessizce

2.Basım: Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2016.

1.3.2. Deneme Kitapları**İnsanın Acısını İnsan Alır**

4.Baskı: Ümit Yayınları, Ankara, 2004.

Gülün Sesi Gül Kokar

3.Baskı: Everest Yayınları, İstanbul, 2004.

Bir Gün Ölümden Önce

3.Baskı: Everest Yayınları, İstanbul, 2004.

Sarkacın Kalbi

2.Baskı: Everest Yayınları, İstanbul, 2005.

İnsanın Acısını İnsan Alır (Bütün Yazıları I)

4. Basım: Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2014.

Çekilme Suları (Bütün Yazıları II)

1. Basım: Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2014.

1.3.3. Söyleşi**Eşik Burcu (Bütün Yazıları III)**

1.Basım: Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2015.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.TARİHSEL SÜREÇTE ÇOCUK ve ÇOCUKLUĞUN TANIMI

Toplumların yapılarına, inançlarına, sosyo-ekonomik durumlarına ve kültürlerine göre şekillenen “çocuk” ve “çocukluk” kavramı, farklı dönemlerde değişik anlamlar kazanmıştır. Bütün bu değişkenler dikkate alındığında, Doğu ve Batı medeniyetlerinde çoğunlukla farklı bir “çocuk-çocukluk” algısı oluşmuştur. Sosyal yapının içinde ve her toplumda çocuğa tanınan haklar, beklentiler ve yükümlülükler çerçevesinde toplumların norm ve değerlerine göre toplumsal bir kavram olarak belirginleşmiştir.⁴¹

“Çocuk-çocukluk” kavramının gerek yerli gerekse yabancı, genel ve özel sözlüklerin yanı sıra, dinî, felsefî, mitoloji sözlüklerinde ve ansiklopedilerde ortak veya farklı yönleriyle pek çok tanımı bulunmaktadır. Örneğin TDK sözlüğünde “çocuk”, farklı yönleriyle tanımlanmıştır:

“1. Küçük yaştaki oğlan veya kız. 2. Soy bakımından oğul veya kız evlat.3. Bebeklik ile erginlik arasında gelişme döneminde bulunan oğlan ve kız uşak.4. Genç erkek.5. Büyüklük arasında daha az yaşlı olan kişi.6. mec. Büyüklere yakışmayacak biçimde düşüncesizce davranan kimse.7. mec. Belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse.”⁴²

Geçmiş dönemlerde “çocuk” kavramı için, özel bir anlamlandırma bulunmazken zamanla farklı disiplinler kendi içerisinde özel değerlendirmeler yapmışlardır. Kavramı, çocuk ve toplum ilişkisi yönünden vurgulayan bir başka tanım şöyledir:

“Çocuk, bir toplumun geçmişini, bugününü ve geleceğini birbirine bağlayan bir köprü gibi gelecek günlerin kurucusu ve teminatıdır. Çocuğun beden ve ruh sağlığı için gösterilen gayret, fedakârlık ve bu uğurda yapılan çalışmalarla ancak cemiyet sağlam temellere oturabilir.”⁴³

⁴¹Mine Tan. (1989). Çağlar Boyunca Çocukluk. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22(1):71-72.

⁴²Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkçe Sözlük*. TDK Yayınları, Ankara, s.444.

⁴³*Yeni Rehber Ansiklopedisi*. (1994). *Türkiye Gazetesi Yayınları*, İstanbul,4: 1289.

“Çocukluk” ise, insanoğlunun doğumdan itibaren ergenliğe kadar geçirdiği bir yaşam süreci olarak Orhan Hançerlioğlu'nun *Felsefe Sözlüğü*'nde “*Tinsel ve tensel kişiliği belirleyen çağ... Ruhbilim terimidir. Fröydçülükle büyük önem kazanmıştır. Tinsel ve tensel birçok bozuklukların nedeni bu çağdaki uygunsuzluklardandır.*”⁴⁴ şeklinde tanımlanmıştır.

Hıristiyanlık çocuğun, “günahkâr” bir bedenle doğmuş olduğunu varsaymıştır. İslamiyet'te ise çocuğun, saf ve temiz bir varlık olarak dünyaya geldiğine inanılmaktadır. Ayrıca İslam dininde, “çocuk-çocukluk” geniş ve ayrıntılı olarak ele alınan konulardan biri olmuştur.⁴⁵ Kurân-ı Kerîm'de “çocuk”, “tıfl” ve “sabi” kelimeleriyle birkaç ayette geçerken “çocukluk” ile ilgili meselelerde ise, “ibn”, “veled”, “gulam”, “sağır”, “zürriyyet”, “hafede”, “ehl”, “yetim”, “rebaib” gibi kelimelerle ifade bulmuş ve geniş bir şekilde anlatılmıştır.⁴⁶

Toplumların yapılarına, inançlarına göre, her çağda farklı bakış açısıyla şekillenen “çocuk-çocukluk” kavramı, sadece biyolojik unsurlardan oluşmaz. Araştırmacılar “çocuk” ve “çocukluk” kavramını, insanların düşüncelerinin yaratmış olduğunu belirtmişlerdir. Biyolojik ve kültürel olmak üzere iki farklı yön etrafında şekillenen bu düşünceye göre, çocuğun olgunlaşmamış olması biyolojik bir gerçekken, olgunlaşmamışlığının algılanışı ve anlamlandırılması da bir kültür olgusu olarak yansıtılmıştır.⁴⁷ Neil Postman “*bebekliğin tersine çocukluğu, biyolojik bir kategori değil toplumsal bir kurgu*” olarak değerlendirmiştir.⁴⁸ Philippe Aries de bu kavramı, detaylı olarak tüm toplumsal katmanlarda analiz etmeye çalışmıştır.⁴⁹ “Çocuk-çocukluk”, bir taraftan biyolojik bir gerçekken diğer taraftan toplumu

⁴⁴Orhan Hançerlioğlu.(1970). Kavramlar ve Akımlar. *Felsefe Ansiklopedisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.260.

⁴⁵ Mine Tan. (1993).”Çocukluk: Dün ve Bugün.” *Toplumsal Tarihte Çocuk*. Bekir Onur (Ed.) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.3.

⁴⁶Adem Çalışkan. (2001). “İslami Çocuk Edebiyatı”. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12, 0/2001,(ulusal),Samsun, s. 413.

⁴⁷Şahika Karaca.(2013). *Türk Edebiyatında Çocuk*. Kesit Yayınları, İstanbul, s.11-12.

⁴⁸Neil Postman. (1995). *Çocukluğun Yok Oluşu*. Kemal İnal (Çev.), İmge Kitabevi, Ankara, s.8.

⁴⁹Çocuk tarihi konusunda önemli çalışmaları olan Fransız nüfus bilimci ve sosyal tarihçi P.Aries, konuyla ilgili kitabında çocukluğun değişmez bir biyolojik olgu olmadığını, toplumsal bir kategori olduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla bu durumun tarihsel sürece tabi olduğunu ortaya koymuş ve “çocukluk” kavramının 15. hatta 16. yüzyıllardan önce bilinmediğini kanıtlamaya çalışmıştır. P. Aries'in çocuk tarihi konusunda yazmış olduğu bu kitabı 1960'ta yayınlanan *L'Enfant et la vie familiale sous l'ancien regime* isimli kitabıdır. Aries, çağdaş aileyi incelerken, bu aile tipinin özgün niteliklerini değerlendirebilmek için uzak geçmişe yönelmiştir. Çocukluk düşüncesiyle aile düşüncesi arasında bir bağlantı kurmuş bu nedenle birinin yardımıyla ötekini kavrayabileceğini düşünerek ikisini birlikte ele almıştır. “Çocuk” ve “çocukluk” kavramını, detaylı olarak tüm toplumsal katmanlarda analiz etmeye çalışmıştır. Mine Tan. (1993). *Çocukluk: Dün ve Bugün. Toplumsal Tarihte Çocuk*. Bekir Onur (Ed.) Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 8.

oluşturan bütün etkenlerle birlikte bağlantılı kurgusal bir düşüncenin yansıması olarak kavramsallaşmıştır.⁵⁰

Orta Çağ'da Batı toplumlarında, çocuğun ayrı bir konumu söz konusu değildir. Yetişkin sınıf içinde değerlendirilmiş olan "çocuk", tıpkı kadınlığın toplumsal yapı içerisinde şekillenerek bir sınıf oluşturması gibi çocuğun da fiziki güçsüzlüğü sebebiyle toplumsal cinsiyet eksenli yaklaşımlara paralel bir zeminde gelişmiştir. Kadın ve çocuk, fiziksel yönden zayıf olmaları sebebiyle eril sistemde ezilen bir sınıfı oluşturmuştur. Dolayısıyla "çocuk", yetişkinlerin dünyasında onların istedikleri gibi şekillenmiş kendi dünyasına ait bir yapı oluşmamıştır.⁵¹

"Çocuk-çocukluk" kavramının fikri bakımdan gelişmemesinin bir başka nedeni de çocuk ölümlerinin çok fazla olmasıdır. Ölüm sebebiyle aileler, çocuklarını benimseyememişlerdir. Zaten aile içinde küçük çocuklar belli bir yaşa gelene kadar ailenin üyesi olarak görülmemiş büyüdüklerinde de aile reisi olarak babanın otoritesine bağlı kalmışlardır.⁵² Postman, Avrupa'nın bazı yerlerinde çocuk ölümlerinin çok fazla olması nedeniyle çocukların cinsiyetsiz kabul edildiklerini de belirtmiştir.⁵³ Çocukların aile sevgisinden mahrum olarak büyümesi ve yetişkinlerin onlara biçtiği ölçütlere göre şekillenmeleri sonucunda kendilerine ait kıyafetleri, oyuncakları ve oyunları olmamıştır. Bütün bu sistem içinde "çocuk", çocukluğunu yaşamadan yetişkinlerin dünyasına taşınmış ve o dünyada da gerektiği değeri bulamamıştır.⁵⁴

Batı medeniyetinde "çocuk-çocukluk" kavramı, belli süreçleri geçirdikten sonra özel anlamlar kazanmıştır. Rönesans'la birlikte kavramsallaşırken Protestanlığın doğuşuyla Aydınlanma felsefesinin insanın yüceliği ve saygınlığı anlayışı çerçevesinde de yeni bir ifade bulmuştur.⁵⁵ Aries, Orta Çağ Fransız toplumunun "çocuk" kavramıyla pek ilgilenmediğini, çocukluğun estetikte olduğu gibi gerçek yaşamda da çabucak tükenen ve unutilan "bir geçiş dönemi" olduğunu belirtmiştir. Aries'in tespit etmiş olduğu "çocuk-çocukluk", Aydınlanma Döneminin getirmiş olduğu yeni düşünce sistemiyle birlikte farklılaşarak yeni konumunu almaya başlamıştır.⁵⁶

⁵⁰ Karaca. a.g.e., s.12.

⁵¹ Karaca. a.g.e., s.12.

⁵² Karaca. a.g.e., s.16.

⁵³ Postman. a.g.e., s. 31.

⁵⁴ Karaca. a.g.e., s.16.

⁵⁵ Bekir Onur. (2005). "Çocukluğun Dünü ve Bugünü". *Kebikeç*, 19: 99.

⁵⁶ Tan. a.g.m., s.9.

P. Aries, çocukluğun keşif sürecinin XIII. yüzyılda başladığını ve bunun izdüşümlerinin de XV. ve XVI. yüzyılların sanat tarihinde görülebildiğinden bahseder. XV. ve XVI. yüzyıl resimlerinde, “Meryem’in kollarındaki küçük İsa” gibi anne ve çocuk ilişkisini yücelten resimlere bakıldığında, modern “çocuk” kavramına benzer yansımaların olduğunu belirtmiştir.⁵⁷ Hıristiyanlığın düşünce sistemine bakıldığında, günahkâr bir bedenle dünyaya geldiğine inanılan “çocuk”, bazı dinî yaptırımlar altında ezilmeye başlamıştır. Günahkâr bir bedenle doğan çocuğun temizlenmesi ve içindeki kötülüklerden arınması için dövülmesi gerektiğini dahi düşünmüşlerdir. Bu düşünce sadece çocuğun doğuştan günahkâr sayılmasıyla sınırlı kalmamış, “çocukluk” sürecinin de kötü bir durum olarak algılanmasına zemin hazırlamıştır.⁵⁸ Badinter, kötü olarak algılanan çocukluktan kurtulması ve böylece selamete kavuşulması konusuna dikkat çekmiştir:

“Bu durumda selamete kavuşmanın tek yolu, çocukluğa karşı mücadeledir. Bu olumsuz, kokuşmuş bir yanın yani çocukluğun bertaraf edilmesiyle gerçekleşebilir. Bu açıdan bakıldığında çocuk eğitimine nasıl yaklaşıldığı konusunda bir fikir de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. “Kötünün- çünkü çocuk kötüdür. İslahı kolay bir şey değildir. Çocukluk bir hayvanın yaşamıdır.” (Rossuet).” Sadece doğuşumuzda değil, çocukluk dönemimizde de akıldan, konuşma ve düşünme yeteneğinden yoksun hayvanlar gibiyiz.” Çocukluk hali, ölüm olayından sonra insan doğasının en iğrenç ve aşağılık halidir.”⁵⁹

Değersiz ve kötü sayılan çocukluktan kurtulmanın yolu okumayla, eğitimle olmalı düşüncesi zamanla gelişmeye başlamıştır.⁶⁰ J.J.Rousseau (1712-1778), “*okumanın çocukluğun kamçısı*” olduğunu, “*kitapların bilinmeyen şeyler hakkında insanlara konuşmayı öğrettiğini*” söylemiştir.⁶¹ Rousseau’nun bu görüşüne katkı sağlayan Postman da, “*okuma, gözlemlenmemiş ve soyut bilgi dünyasına girmeyi olanaklı kıldığından dolayı, okuyabilenler ve okuyamayanlar arasında bir ayrılık yaratmaktadır. Okuma, çocukluğun kamçısıdır, çünkü okuma bir anlamda yetişkinliği yaratmaktadır.*”⁶² sözleriyle okumanın yani eğitimin “çocuk” adına olumlu bir sonuç doğuracağı düşüncesine katıldığını belirtmiştir.

Batı’da çocuğun ayrı bir sınıfının oluşmasında en önemli etkenlerden biri de matbaanın icadıyla birlikte çocukların yetişkin sınıfına dâhil olmak zorunda

⁵⁷ Tan. a.g.m., s.10.

⁵⁸ Karaca. a.g.e., s.22.

⁵⁹ Elisabeth Badinter.(1992). *Annelik Sevgisi*. Kamuran Çelik (Çev.), Afa Yayınları, İstanbul, s.41.

⁶⁰ Müge Sucu Polat. (2002). *Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın Şiirlerinde Çocuk Teması*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.4.

⁶¹ Postman. a.g.e.,s. 25.

⁶² Postman. a.g.e., s.26.

olmalarıdır. Bu zorunluluk okuma-yazmayı, öğrenme ihtiyacını ortaya çıkarmış, bununla birlikte eğitim-öğretim içinde düzenli eğitim kurumlarının “okulların” oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Çocuk sınıfının oluşmasında okul, çocuğu kategorize ederek toplumsal konumunun belirginleşmesine ve değerli bir varlık olarak görülmesine doğrudan etki etmiştir.⁶³

Rousseau'nun sanayileşme ile birlikte gelişen sosyal ve ekonomik ilişkilerin doğurduğu yeni bir Burjuvazi ahlak anlayışına karşı yazmış olduğu *Emile* (1792) adlı yapıtının yayımlanmasıyla birlikte eğitim anlayışında olumlu gelişmeler olmuştur. Bu eser çocuklara dönük, eğitim ve ahlak anlayışının önemli bir yapı taşıdır.⁶⁴ J.J.Rousseau, “romantik çocuk anlayışı” görüşü çerçevesinde, “çocukluğun doğaya en yakın yaşam evresi” olduğuna dikkat çekmiştir. Rousseau, çocuğun yalnız şu ya da bu amaç için değil, kendi başına önemli olduğunu, yetişkinlerden farklı olarak özgün ve farklı psikolojik özellikler taşıdığını belirtmiştir. Ona göre “çocuk”, bozulmamışlığıyla, saf ve temiz haliyle tabiata en yakın varlıktır. Rousseau, okumanın ve eğitimin çocuğun doğallığını bozmadan verilmesi gerektiğini ileri sürer.⁶⁵ Mine Tan, *Emile*'deki çocuk anlayışını ve çocuğun eğitimini şöyle değerlendirir:

“Rousseau'ya göre, çocuk vahşi bir çiçektir. Çocuğun kendiliğindenliği, doğallığı, sevinci ve saflığı yüceltilmesi gereken özelliklerdir. Eğitim, çocuğun organik ve doğal gelişimini bozmayacak biçimde verilmelidir. Rousseau'ya göre aslında eğitim bir tür eksiltme sürecidir, yetişkindeki kusurların nedeni de hatalı eğitimden kaynaklanır.”⁶⁶

XVIII. yüzyılda, “çocuk-çocukluk” düşüncesinin değişmesine katkı sağlayan bir diğer anlayış da J. Locke'a (1632-1704) aittir. Locke, 1692'de yayımlanan *Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler* isimli kitabında, çocuk ve eğitim konusuna değinmiştir. Locke, “Protestan çocuk anlayışı” görüşünü benimsemiş ve çocuğun zihnini boş bir levha (tabula rasa) olarak nitelendirmiştir. Böylelikle çocuğun zihninin şekillenmesinde önemli rol oynayacak olan anne, baba, öğretmenler ve devletin sorumluluğuna dikkat çekmiştir.⁶⁷ Locke, uygar yetişkini biçimlendirecek ve yetiştirecek olan eğitim sürecini oldukça önemsemiş ve “çocuk-çocukluk” kavramının şekillenmesinde önemli mesajlar vermiştir.⁶⁸

⁶³ Karaca. a.g.e., s.18.

⁶⁴ Polat. a.g.e., s. 3-9.

⁶⁵ Tan. a.g.m., s.1.

⁶⁶ Tan. a.g.m., s.1.

⁶⁷ Karaca. a.g.e., s.22-23.

⁶⁸ Tan. a.g.m., s.2.

Fransız İhtilali'yle, modern aile paradigması içinde şekillenen “çocuk-çocukluk” kavramının yeni bir dönüşüm geçirmiş olması oldukça önemlidir. Sosyal hayatla paralel bir değişime uğrayan “çocuk-çocukluk”, gerçekte “küçük yetişkinler” olarak birer yatırım nesnesine dönüşmüştür.⁶⁹ Toplumsal değişime bağlı olarak çocuğun, sosyal yaşam içerisinde somutlaşmasına, üretim ve tüketim nesnesi haline gelmesine dikkat çeken Kemal İnal, kapitalist sistemin “çocuk” üzerine ve “çocukluk” dünyasına olumsuz etkilerine işaret etmiştir:

“Fransız Devrimi'nin liberter kalıpları içinde sadık yurttaş, aileye ve özel mülkiyete karşı sorumlu birey, özgürlüklerin yılmaz savunucusu müstakbel yetişkin olarak tasarlayan burjuvazi, çocuğu mistik düşünce ve pratiklere söz konusu eden kiliseyle girdiği mücadeleyi kazanmış ve çocukları uhrevi hayatın değil, bu dünyanın somutluğu içine sokmuş, onları birer üretim/tüketim öznesi/nesnesi yapma sürecinde büyük bir sektör/endüstri kurmuştur.”⁷⁰

Türk toplumuna ait “çocuk-çocukluk” kavramına bakıldığında, İslamiyet öncesi dönem, İslam uygarlığı ve Osmanlı Devleti dönemi olmak üzere uzun bir süreçte şekillenen bir anlayıştan bahsetmek gerekir. Çok kültürlü yapıya sahip olan Osmanlı'da “çocuk”, gerek giysileri gerekse sosyal yaşam yönüyle yetişkinlerden farklı bir konumda değildir. “Çocuk”, yedi yaşına geldiğinde artık yetişkinlerin dünyasına adım atmış, yetişkin biri sayılmıştır.⁷¹ Osmanlı'da “çocuk-çocukluk”, Tanzimat Dönemi'ne kadar çok fazla bir öneme ve özel bir düşünceye sahip olamamıştır.⁷²

İslamiyet öncesi dönemlerde “çocuk-çocukluk” kavramına ait bilgilere destanların ve halk hikâyelerinin incelenmesiyle ulaşılmıştır. Buradan hareketle İslamiyet öncesi Türk destanlarında, çocuğun belli bir konumunun olduğunu söylemek mümkündür.⁷³ Sözlü kültür ürünleri olan, masal, hikâye, bilmece, tekerleme ve özellikle ninni gibi türlere bakıldığında bunu rahatlıkla görmek mümkündür:

“Türk tarihi genel çizgisiyle ele alındığında, tarihsel süreç içinde çocuğa değer verildiği ve çocuğun aile içinde belirli bir saygınlığa sahip olduğu görülür. Ünlü düşünür Gazali “Eyoğlu”, Keykavus “Kabusname”, Erzurumlu Hakkı “Marifetname” adlı eserlerinde çocuğa ve çocukluğa bilimsel ve felsefi yönden yaklaşmışlardır.”⁷⁴

⁶⁹ Karaca. a.g.e., s.23-24.

⁷⁰ Kemal İnal. (2007). *Çocuğun Örselenen Dünyası*. (çocukluk ve çocuk eğitimi üzerine eleştirel yazılar) Sobil Yayıncılık, Ankara, s.29.

⁷¹ Polat. a.g.e., s.10.

⁷² Karaca. a.g.e., s.29.

⁷³ Karaca. a.g.e., s.27-29.

⁷⁴ Haluk Yavuzer. (1984). *Çocuk Psikolojisi*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, s.20-23.

Türk dünyasında önemli bir yeri olan destanlarda “çocuk”, belli bir yaşa kadar yani yetişkinlerin dünyasına adım atana kadar, “tanımsız” bir varlıktır. Bu tespiti yapan Necdet Neydim, Türk destanlarında çocuğun belli bir değerinin olduğunu ancak, belli bir yaşa kadar “tanımsız” bir varlık olarak yer bulduğunu söylemektedir.⁷⁵ Türk destanlarında çocuğa, yetişkinlik dönemine kadar ya da yetişkinlerin dünyasına adım atana kadar ad verilmemesi geleneği vardır. Hatta çocuğun kendi adını alabilmesi için belli bir kahramanlık örneği göstermesi de gerekmektedir. Örneğin Dede Korkut hikâyelerinden “Boğaç Han” isimli hikâyede, Dirse Han’ın oğlu Boğaç Han, Bayındır Han’ın boğasıyla boğuşarak onu öldürür. Sonucunda ona bu yiğitliğinden dolayı “Boğaç Han” ismi verilmiştir.⁷⁶ Adnan Binyazar bu hikâyede, çocuğun başardığı işe göre isim alıp yetişkinlerin dünyasına girdiğinden bahseder:

“Bu öyküde kadın eşiyle aynı haklara sahip bir değerdir. Uzun zaman çocuk sahibi olamayan Dirse Han, karısını bırakıp, başka bir kadınla olmayı düşünmez. Sorunlarını eşiyle çözmeyi dener. Çocuk açısından baktığımızda ise doğan çocuk 15 yaşına gelene dek adsız bırakılmaktadır. Bir şeyi başaran çocuk, başardığı işe göre adlandırılmakta ve yetişkinler dünyasına adım atmaktadır. Çocuğun biyolojik gelişiminin ardından onu, bir yetişkin olarak tanımlamanın söz konusu olduğunu görmekteyiz.”⁷⁷

Dede Korkut hikâyelerinde böyle durumlarla sık karşılaşmak mümkündür. Kazan Beg’in oğlu Uruz’un esir düştüğü “Kazan Beg Oğlu Uruz’un Tutsak Olması” adlı dördüncü hikâyede, Kazan Beg büyük bir ziyafet verir ve oğlu Uruz’a bakarak ağlamaya başlar. Uruz babasının neden ağladığını sorduğunda ise on altı yaşına geldiği halde hala, oğlunun baş kesmemiş olduğunu hatırlatarak kendisi öldüğünde tacını ve tahtını oğluna bırakamayacağından korktuğunu söyler. Bunun üzerine Uruz, babasından kendisine iyi örnek olmadığını hatırlatınca birlikte ava çıkarlar ve avlanırken karşılaştıkları düşman askerleriyle baba ve oğul savaşırlar. Sonucunda ise Uruz, düşmana karşı kahramanlık göstererek babasının korkularını giderir.⁷⁸ Görüldüğü üzere Dede Korkut hikâyelerinde, “çocuk” kahramanların belli bir kahramanlık göstermelerinin sonucunda ad aldıkları ve yetişkinliğe kabul edilmeleri söz konusu olmuştur. Genel olarak destanlarda on beş ve on altı yaş, çocukluktan yetişkinliğe geçiş yaşı olarak belirginleşmiştir.⁷⁹

⁷⁵Necdet Neydim. (2000). *Çocuk ve Edebiyat*. Bu Yayınevi, İstanbul, s.19.

⁷⁶Muharrem Ergin. (1969). *Dede Korkut Kitabı*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s.13.

⁷⁷Adnan Binyazar. (1976). *Dedem Korkut*. Milliyet Yayınları, İstanbul, s.99.

⁷⁸Orhan Şaik Gökyay. (1980). *Dede Korkut Hikâyeleri*. Tercüman, Kervan Kitapçılık, İstanbul, s.97-122.

⁷⁹Karaca. a.g.e., s.27-28.

Kurân-ı Kerîm’de, çocuklara duyulan derin sevginin insandaki fitrî duygulardan biri olduğu açıklanmıştır (*Âl-i İmran 3/14*). Bu eğilimi son derece tabii karşılayarak bütün Müslümanların dualarında Allah’tan, kendilerine göz nuru eşler ve çocuklar vermesini niyaz etmelerini ister (*el-furkan 25/74*). Çocuklara ilişkin özel ilgisi ve hassasiyeti olan Hz. Peygamber (s.a.v.), “Çocuk bulunmayan bir hanede bereket yoktur.” ve “Çocuk kokusu cennet kokularındandır.” buyurarak çocuğun değerine ve önemine dair güzel ifadeler kullanmıştır.⁸⁰ Mine Tan, İslamiyet’in “çocuk-çocukluk” konusuna verdiği değerden şöyle bahsetmiştir:

“Çocukluk, İslamiyet’in geniş ve ayrıntılı olarak ele aldığı konulardan biridir. Kur’an ve Sünnet’te, buluğ yaşına kadar çocuğun “mükellef” sayılmamış olması nedeniyle İslam düşünürlerinin başlangıçtan beri çocuklukla ilgili konuları bağımsız bir inceleme haline getirdikleri gözlemlenmiştir.(...)

İslam uygarlığının çocuğun fiziksel gelişimi, psikolojisi hastalıklarının tanınması konusunda zengin ve ayrıntılı bilgilere sahip oldukları bilinmektedir. A.Gladi, bu birikimin büyük çapta Helenistik kökenli olduğunu, ancak pediatrik, pedagojik ve etik çalışmalara çevirmek ve kendi bilgi dokularına özümsemek suretiyle Müslümanların bunları kendi kültürlerinin bir parçası haline getirdiklerini ileri sürmektedir. İbn Sıda sözlüğü, Arapçada bebek, çocuk ve bunların gelişimiyle ilgili olaylar betimleyen kırk kadar terim içermektedir.(...)

Müslüman inancının başat kaynaklarını oluşturan ayet ve hadislerde, çocukluğun yetişkinlikten farklı ve özel bir biyolojik evre olduğunu, yetişkinliğe ancak belli bir hazırlık ve yetiştirme sonucunda ulaşıldığını, çocuğun yetiştirilmesindeki esas sorumluluğun yetişkinlere verildiğini gösteren ifadeler yer alıyor. Bunlardan çocuğun-Rousseau’da izlediğimiz gibi- yaratılıştaki bazı özelliklerle donatıldığı sonucuna varılabiliyor. Bu özelliklerin en önemlileri de Müslüman ve günahsız olmaktır.(...)

İslam’da yetişkinliğe geçişin yalnız biyolojik ve ani bir süreç olmadığı, aynı zamanda toplumsal-kültürel ve aşamalı bir süreç olduğu düşünülebilir. (...)⁸¹

İslamiyet çocuğun, gerek ailevi gerekse toplumsal açıdan önemine dikkat çekmiş ve çocuklara özel bir ihtimam gösterilmesi konusunda da ayet ve sünnetlerle yol göstermiştir. İslam dininin yüceltiği Osmanlı Devleti’nde, bu anlayış çerçevesinde çocuğun, toplumsal yapı içinde belli bir değeri söz konusu olsa da Tanzimat Dönemi’ne kadar “çocuk-çocukluk” kavramına ait özel bir düşünce sistemi olmamıştır.⁸²

Osmanlı Devleti’nde farklı etnik kökene sahip tebaanın çocukları “gulam” ve “devşirme” sistemiyle yetişkinliğe hazırlanmıştır. Bekir Onur, Selçuklu ve

⁸⁰Çalışkan. a.g.m., s.414.

⁸¹Tan. a.g.m., s.3-4-5.

⁸²Karaca. a.g.e., s.29.

Osmanlı dönemlerindeki bu askeri ve eğitim amaçlı yöntemlere dikkat çekerek, “çocuk” varlığının bu sistem içerisinde “acemi oğlan” denilerek belli yaşlara göre (şihor, beççe, gulamçe, gulam gibi) adlandırmalarla çocuğun dildeki yansımına dikkat çekmiştir. Fakat bu durum yine de toplumsal yapıda çocuğun özel bir sınıfının varlığına işaret etmez.⁸³

Osmanlı toplumunda yabancı ressamın çizmiş olduğu resimlerde çocuk kıyafetleri tam anlamıyla büyüklerin kıyafetlerine benzemektedir. XVI., XVII. ve XIX. yüzyıl dönemlerindeki çocukların kıyafetlerinin incelendiğinde yetişkinlerin giyim kuşamıyla aynı olduğuna dikkat çeken Marianna Yerasimos, “çocuk” figürünün yetişkinlerin küçülmüş bir örneğini oluşturduğunu ileri sürmüştür. Yerasimos, “*Philippe Aries’in, Batı toplumları için belirlediği bu özelliğin Osmanlı toplumu için de geçerli olduğunu saptamak ilginçtir.*” der. Osmanlı Devleti’nin sonraki süreçlerinde değişen algıyla birlikte, çocuklara özgü özel kıyafetler ve kumaşlar ortaya çıkmıştır.⁸⁴ Yine bu dönemlerde çocukların bazı şenliklerde ufak da olsa bir görevi olmuştur. Bu görevler en çok gözbağcılık, hokkabazlık gibi gösterilerde, çırak, yordak ve yardımcı olarak verilmiş görevlerdir. Fakat yine de Osmanlı’da “çocuk-çocukluk” kavramının toplumsal yapıda bir sınıf olarak belirginleşmesi belli aşamalardan sonra gerçekleşmiştir.⁸⁵

XIX. yüzyılda Tanzimat Fermanı’nın ilan edilmesiyle birlikte yeni bir sürece giren Osmanlı Devleti’nde, modern “çocuk-çocukluk” anlayışının gelişmesi de bu dönemde başlamıştır. Bundan önceki yüzyıllarda “çocuk-çocukluk” üzerine düşünen, felsefe geliştiren, eğitim sistemi oluşturan düşünürlerin olmaması çocuğun toplumsal yapı içindeki yerinin tam anlamıyla oluşmamasına neden olmuştur. Osmanlı’da modernleşmeyle birlikte siyasi ve sosyal hayatta meydana gelen değişiklikler ve yenilikler, çocuklarla yetişkinlerin hayatında pek çok değişiklik meydana getirmiş, çocukların toplumsal yapıdaki yerleri, sınıfları belirginleşmiştir.⁸⁶

Modernleşme sürecinde, çocuk kıyafetleri, çocuk oyunları ve çocuğun eğitim-öğretimi hatta edebiyat, tiyatro, resim gibi birçok alanda “çocuk-çocukluk” kavramına ait özel bir düşünce sistemi hızla gelişmeye başlamıştır. Çocuklar için

⁸³ Bekir Onur. (2007). *Çocuk, Tarih ve Toplum*. İmge Kitabevi, Ankara, s.99.

⁸⁴ Marianna Yerasimos. (1993). “16.-19. Yüzyıl Gravür ve Suluboyalarında Osmanlı Çocuk Figürleri”. *Toplumsal Tarihte Çocuk*. Bekir Onur (Ed.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.58-68.

⁸⁵ Özdemir Nutku. (1993). “Osmanlı Şenliklerinde Çocuk”. *Toplumsal Tarihte Çocuk*. Bekir Onur (Ed.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 49-57.

⁸⁶ Karaca. a.g.e., s.30.

giyim kuşam ve oyuncaklar, özel ürünler satılmaya başlanmıştır.⁸⁷“Çocukluk” döneminin sağlıklı bir şekilde geçirilmesi için sağlık konusunda da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Yetişkinlik döneminin sağlıklı olması için çocukların sağlığına son derece dikkat edilmiş bu konuda, koruyucu aşular yapılmış, sağlık hizmetleri geliştirilmiş, çocuk hastaneleri açılmıştır. Hatta okullarda müfredata sağlık dersleri konularak sağlıkla ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Tanzimat Dönemi’nde önem kazanan “çocuk-çocukluk” kavramı hemen bütün alanlarda kendini kısmen de olsa göstermiştir.⁸⁸

Osmanlı Devleti’nde yapılan tüm yenilikler, “çocuk-çocukluk” kavramının giderek değişim göstermesine katkı sağlamıştır. Toplumsal yapıda “çocuk” kavramının özel bir yeri olmaya başlamış ve Cumhuriyet Dönemi’ne kadar belli bir seviyeye gelmiştir. Cumhuriyet Dönemi’nde, devlet politikasına dönüştürülen eğitim seferberliği özellikle, 1928 Harf İnkılâbı ve Latin harfleriyle eğitim-öğretim hayatında, sağlık, resim, müzik, tiyatro, edebiyat gibi pek çok alanda kendini göstermiş ve “çocuk-çocukluk” da yapılan yeniliklerle birlikte özel bir kavram haline gelmiştir.

2.2.EDEBİYAT ve ÇOCUK-ÇOCUKLUK İLİŞKİSİ

Edebiyat ve “çocuk-çocukluk” ilişkisinde oldukça geniş bir yelpazeden söz etmek mümkündür. Öncelikle çocuğun eğitilmesi adına ona büyüklerin nazarıyla öğüt veren bir araç olarak işlev görmüş olan edebiyat ve bu sahada modernleşmeyle birlikte çocuklar için özel bir alana gerek duyulmuştur. “çocuk edebiyatı” konusu her ne kadar tartışmalı bir konu olsa da, “edebiyat” ve “çocuk” arasındaki bağa katkı sağlayan önemli konudur. Edebiyat ve “çocuk-çocukluk” ilişkisine bir başka açıdan daha bakılacak olursa o da, edebî ürünleri meydana getiren sanatçıların kendi çocukluklarının onlara sunmuş olduğu olanaklardır. Geçmiş dönemlerden bu yana pek çok yazar/şairin, çocukluk dönemini verimli bir edebi malzeme olarak kullandığını görmek mümkündür. Edebiyat ve “çocuk-çocukluk” ilişkisine bu başlıklar çerçevesinde bakmak gerekir.

Edebiyat, vasıtası dil, kaynağı insanın duygu ve düşünceleri, yaşantıları ve hayal gücü olan bir yaratıcılık ürünü ve tüm bunları estetik boyutta sanata dönüştüren bir bilim dalıdır.⁸⁹ Edebiyat her şeyden evvel, bir milletin sözlü ve yazılı olmak üzere

⁸⁷ Karaca. a.g.e., s.30.

⁸⁸ Karaca. a.g.e., s.32.

⁸⁹ Gürsel Aytaç. (2009). *Genel Edebiyat Bilimi*. Say Yayınları, İstanbul, s.9.

kendi dilini, dinini ve kültürünü yansıtan, taşıyan özel bir sosyal kurumdur.⁹⁰ İnsana yönelik olan bu bilim dalının, yine insan için önemi büyük olan ve toplumda belirgin bir konuma sahip “çocuk-çocukluk” kavramıyla özel bir bağı vardır.

Çocuğun edebiyatla ilk tanışması, daha bebeklik döneminde ninniler aracılığıyla gerçekleşir. Araştırmacılar, çocuklar için özel bir ezgiyle üretilmiş olan ninninin, çocuğun şiirle bağ kurmasına ve bir tür terapi aracı olarak rahatlamasına vesile olduğunu belirtirler.⁹¹ Çocuğa annesi tarafından söylenen ninni, çocuğun hem musikiyle hem de edebiyatla tanışmasını sağlamaktadır. Bu karşılaşma çocuk için, kendini ifade edebilmesi, hayal dünyasına hitap edilmesi ve estetik bir beğeni kazanması açısından oldukça önemlidir.⁹²

Edebiyat ve “çocuk” arasındaki ilişki öncelikle, çocuğun eğitilmesi ve yetişkinlik sürecine daha sağlıklı adım atması için yetişkinler tarafından oluşturulmuş eğitici ve eğlendirici edebi ürünler vasıtasıyla oluşmuştur. Folklorla ait olan, masal, hikâye ve tekerleme gibi türler çocukların eğitimleri, hayal dünyaların gelişimi ve dilin estetik kullanımının farkına varılması açısından oldukça önemlidir. Bu konuda araştırmacılar masalların her ne kadar çocuğun eğitilmesi ve hayata hazırlanması için yazılmış olduklarını belirtirken aslında masal türünün çocuklar için, özel olarak yazılmadığına da dikkat çekerler. Örneğin, *Kelile ve Dimne* sıradan çocuklar için değil, hükümdar olacak çocuklar için yazılmıştır. Yine, Aesop ve La Fontaine ‘in metinleri de çocuklar için özel olarak yazılmamıştır. *Battal Gazi öyküleri* ve *Köroğlu Destanı* gibi metinlerinde zamanında çocuklar için değil halk için yazılmış oldukları ileri sürülmüştür.⁹³ Toplumlar için çocuğun taşıdığı anlam ne ise, ona sunulan hayatta bu anlam çerçevesinde değişiklikler göstermiştir. Çocuğun hayata hazırlanmasında ve eğitilmesinde, dönemin şartlarına ve eğitim sistemine bağlı olarak edebî eserler oldukça önemli bir rol oynamıştır.

Tarihsel sürece bakıldığında, “çocuk-çocukluk” kavramının gerek yerli gerekse yabancı kaynaklara aktif olarak giremediğini söyleyebiliriz. Bu duruma, belli dönemlerde bazı düşünceler ve çocuğun aktif olarak toplumsal yapıda belirgin bir

⁹⁰ Karaca. a.g.e., s.117.

⁹¹Tacettin Şimşek. (2015). “Çocuk Edebiyatında Tür Kavramına Yönelik Dikkatler”. *II. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Tacettin Şimşek- Bican Veysel Yıldız (Ed.), Basım Yeri: Maltepe-İstanbul, s.21.

⁹²Beyhan Kanter. (2015). “Sosyolojik Kaygılar Bağlamında Çocuk Edebiyatı”. *II. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Tacettin Şimşek- Bican Veysel Yıldız (Ed.), Basım Yeri: Maltepe-İstanbul, s.17.

⁹³Fatih Erdoğan. (1993). “Toplumsal Tarihimizde Çocuk Edebiyatının Yeri”. *Toplumsal Tarihte Çocuk*. Bekir Onur (Ed.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.84.

konuma sahip olmaması sebep olmuştur. Orta Çağ'da Batı toplumlarında, “çocuk” kavramının modern anlamda bir değer olarak görülmesi uzunca bir zaman almıştır. Çocuğun sosyal yapıda bir yerinin ve değerinin olmadığı o yüzyıllardaki edebî eserlere bakıldığında da anlaşılmaktadır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar çocuğa edebiyatta önemli bir yer verilmemiş hatta edebiyatta “sıkıcı, dikkat çekmeyen bir nesne” konumunda yer almıştır. Aydınlanma ile birlikte, çocuğun eğitim ve öğretim gibi donanımlarla yetiştirilmesine önem verilmiş, gelecekte kendilerinden bir şey beklenen varlıklar olarak görülmeye başlanmıştır.⁹⁴

Çocuğun edebiyattaki yerinin belirginleşmesine en önemli katkılardan biri, matbaanın bulunuşu ve bununla birlikte, yazınsal gelişimin artmış olmasıdır. Öyle ki Ortaçağ'da ne yetişkinler, ne de çocuklar okuyabiliyordu. Bu nedenle “çocuk-çocukluk” gibi kavramların düşünülmesine imkân olmamıştır. Değişen koşullarla birlikte “çocuk”, belli gelişim aşamalarından geçerek yetişkinler gibi davranmaya zorlanmışlardır. Çocukların öncelikle okumaları ve öğrenmeleri gerekmiş, bu konuda eğitime gerek duyulduğundan edebiyat, çocuğun yetiştirilmesinde bir araç olarak kullanılmıştır.⁹⁵

Modernleşmeyle birlikte “çocuk-çocukluk” kavramı, gittikçe önemli bir hâl almaya başlamıştır. Öncelikle eğitim konusu ön planda olduğu için, edebî ürünler bir araç olarak görev yapmıştır.⁹⁶ XVI. yüzyıldan itibaren kitaplar basılmaya ve çoğaltılmaya başlanmıştır. Batı'da, Homeros ve Ezop gibi klasik edebiyatçıların eserleri, çocuklar için yeniden düzenlenerek çocukların eğitimlerine önemli katkılar sağlamıştır.⁹⁷ Böylece çocuğun henüz yetişkinlerinin dünyasına girmediği süreç olan çocukluk evresi, eğitim ve terbiye ile yeni bir tasarım haline gelmiştir.⁹⁸

Edebiyat ve “çocuk-çocukluk” ilişkisinde edebî türler eğitim aracı olarak işlev görmüştür. Daha sonra edebî ürünlerin faydalı, eğlendirici ve estetik yönü birleştirilmiş çocuklara yönelik özel bir edebiyat alanı ortaya çıkmıştır. Bu ilişkide diğer bir konu da çocuklar için yapılan edebiyatın yani “çocuk edebiyatı”nın ne olduğu konusunda tartışmalardır. Araştırmacılar, “çocuk için ayrı bir edebiyat olmalı mı?” yoksa yazar/şair eserlerinde çocuğa yer vererek böyle bir edebiyat sahası

⁹⁴Polat. a.g.e., s.5.

⁹⁵Tan. a.g.m., s.1.

⁹⁶Erdoğan. a.g.m., s. 84.

⁹⁷Polat. a.g.e., s.23.

⁹⁸Erdoğan. a.g.m., s.84.

geliştirmeli mi? gibi sorulara cevap aramışlardır. Orhan Okay, “çocuk edebiyatı” konusundaki tanım karmaşasına şöyle bir yorum getirmiştir:

“Bence, çocuk edebiyatı, edebiyatta çocuğa karşı duyulan ilgi ile başlar. Edebiyat dediğimiz şey, nihayet bir kültür birikiminin işidir. Yazarın bu birikime sahip olması gerektiği gibi, okuyanda bu birikimin asgarisine, hiç olmazsa başlaması gerekir. Bu bakımdan çocuk edebiyatı için çocukça bir avunma yerine, büyük edebiyatçıların çocuk ruhunu dile getirmelerini tercih ediyorum...”⁹⁹

Çocuk edebiyatının ne olduğu konusunda tam anlamıyla bir birliktelik sağlanamamıştır. Farklı görüşler etrafında şekillenen düşünceler iç içe geçmiştir. Bu görüşler çerçevesinde bakıldığında, çocuğu edebiyatın içinde gören ya da çocukların ruh dünyalarına girip onları estetik açıdan besleyen edebî ürünler bulunmaktadır.¹⁰⁰ Nevzat Yüksel’in “çocuk edebiyatı” konusunda, Mustafa Ruhi Şirin ile yaptığı bir mülakatta, M. Ruhi Şirin şunları söyler:

“Çocuk edebiyatını nasıl tanımlarsak tanımlayalım, tanımlardan yola çıkarak varacağımız bir yer yok. Çocuklar için yapılan edebiyat ve yayını ifade eden çocuk edebiyatı kavramını açmak gerekir. Edebiyatı bölümlere ayırarak, çocuk için, genç için, ihtiyar için bir ayrıma gitmek çok yersiz ve anlamsız bir iş gibi geliyor bana. Bu yaklaşımla edebiyattan uzaklaşırız, edebiyatın altına düşeriz ancak. “Çocuk edebiyatı” yerine “çocuklar için edebiyat” demeyi uygun buluyorum bu yüzden. Edebiyatı nasıl algılıyorsak, çocuklar için edebiyatı da öyle kabul ediyorum. Eğer çocukların okuyacağı eserler yazılıyorsa bir yazar, onun okuru yalnızca çocuklar değildir. Çocuklar için yazmayı bir yazarlık biçimi olarak düşünürsek, bu yazarlık biçiminin okurunun her yaşta okur olduğunu açıkça görürüz. Çocuk klasiklerinde durum böyledir.”¹⁰¹

Çocuk için yapılan edebiyat, hem estetik hem de edebî yönden zengin olan ve hayata çocuğun yanından bakan bir alan olarak faaliyet göstermektedir. “çocuk edebiyatı”, eğitici-öğretici yanı estetik yanından ileriye geçmeyen, güler yüzlü olmaya çalışırken yaşamın zor ve acı yönünü de anlatan yaşama sevincine ve umuda açık olan bir edebiyat alanıdır. Edebiyat ve çocuk ilişkisinde önemli bir konu olan “çocuk edebiyatı” meselesi, gerek yazar ve şairler adına gerekse konunun öznesi olan çocuklar adına aldığı mesafe bakımından oldukça önemli bir yol almıştır.¹⁰²

Çocukluk ve edebiyat arasında da sanatsal yaratım açısından oldukça önemli bir bağ bulunmaktadır. Sanatçı kimliğinin oluşmasında çocukluk

⁹⁹Mehmet Orhan Okay.(1991). *Edebiyat ve Kültür Dünyamızdan Makaleler, Denemeler, Sohbetler*. Akçağ Yayınları, Ankara, s.48.

¹⁰⁰Polat. a.g.e., s.15.

¹⁰¹Nevzat Yüksel. (1985). “Çocuk Edebiyatı Üzerine Mustafa Ruhi Şirin’le”. *İslami Kültür, Sanat ve Edebiyat*, 3:11.

¹⁰²Polat. a.g.e., s.22.

dönemindeki algılar, bireyin yetişkinlik döneminde de önemli ve belirleyici bir rol üstlenirler. Bu dönemdeki algılar, acılar, sevinçler ve kayıplar gibi yaşantılar kişinin bilinçaltında endoceptlere dönüşür. Bu kavramı ortaya atan Silvano Arieti'ye göre endoceptler ve bunlara ilişki ilk deneyimler 2-4 yaşları arasında kazanılmaktadır. Endoceptlere duyarlılığın oluşumu denilebilir ve endoceptlerin dışavurumu, edebiyat alanında dil ve sözcükler aracılığıyla olur.¹⁰³ Suut Kemal Yetkin de, çocukluk dönemini bir tür hipnoza benzetmiştir:

“Çocuğun ilk yılları, yapay uykuya, yani hipnoza benzer. Çocuk bu yıllarda, isteklerine, eğilimlerine karşı koyan etkilere açıktır. Bundan da çocuğun ve ergenin hiç anımsamadığı iç çatışmalar; duygu sarsılmaları meydana gelir ki, bunlar bilmeden yaptığı her işe karışır. Toplumun çocukluktan başlayarak, her birimizin bilinç dışına ittiği arkaik bir ruhsallığın ifadesi olan ilkel eğilimleri insan bıraktığı halde, onları bütünüyle yok edemediği bir gerçektir.”¹⁰⁴

Sanatçının yaratıcılığı çocukluğunda kazandığı hayal gücüne dayanmaktadır. İmgeler de hayal gücünün ürünüdür yani hayal gücünün etkin kullanımından doğarlar. Çocukluk döneminde kazanılan fakat ileriki yaşlarda kaybedilen “fotoğrafik hayalgücü” için Wellek-Warren bu özelliği kaybetmeyen istisnaların sanatçılar olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁰⁵ Psikanalistler, doğuştan gelen yeteneklerle ve özellikle “çocukluk” döneminde etkilenilen olaylara, hayalgücünün yaratıcılık üzerine etkisine dikkat çekmişlerdir.¹⁰⁶ Estetik heyecanın oluşumunda çocukluk anılarının önemi üzerinde duran Suut Kemal Yetkin, “*düşler ve heyecanlar kaynağı*” olarak nitelediği çocukluğun “*bilinçdışıyla ilgili duygusal bir sermaye*” olduğunu söylemektedir:

“Estetik heyecanın doğuşunda özellikle çocukluk anılarının da önemi üzerinde durmak isterim. Bu sorun üzerinde ilk kez durarak “deha, çocukluğu yaşamaktan başka bir şey değildir” diyen Charles Baudelaire ile İngiliz şairi Wordsworth olmuştur. Bu affectif anın bilinçdışı olduğunu belirtmek gerekir. Bir düşünceyi anımsadığımız gibi, çocukken duyduğumuz bir heyecanı da yıllar sonra anımsayabilir, yani yaşayabilir miyiz? Bu soruya evet diyen, hayır diyen ünlü psikologlar var. Bir daha dönmeyecek olan çocuklukta duyduğumuz bir heyecanı yeniden yaşamamıza fırsat veren şeyi sevmemizden, beğenmemizden daha doğal bir şey mi olur? Çocukluğun düşler ve heyecanlar kaynağı, affectif bir sermaye olduğu, bunların seyrine daldığımız sanat eseri vesilesiyle yeniden yaşadığımız bir gerçektir. Bununla birlikte estetik heyecan

¹⁰³ Oğuz Cebeci.(2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İthaki Yayınları, İstanbul, s.153-154.

¹⁰⁴ Suut Kemal Yetkin.(1979). *Estetik ve Ana Sorunları*. İnkılâp&Aka Kitabevi, İstanbul, s. 14.

¹⁰⁵ R.Wellek-A.Warren.(1983).*Edebiyat Biliminin Temelleri*. Ahmet Edip Uysal (Çev.), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.107.

¹⁰⁶ Bella Habip. (2007). *Psikanalizin İçinden*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.80-90.

çocukluğun büyüdü dünyasında duyulmuş olan bir heyecanın doğmasına yol açacağına inanmak oldukça güçtür. Bu heyecanın kaynakları daha uzaklarda, insan yaşamının esrarında, özlemi ve sevinci birbiriyle uzlaştıran bir kalbin metafizik diyeceğimiz sırrında aranmalıdır.”¹⁰⁷

Sanatçı ve sanat eseri arasındaki ilişki daha çocukluk yıllarında örülmeye başlamıştır. Çocukluk dönemi ve bu dönemde elde edinilen yaşantıların izleri insanın yetişkinlik döneminde, çevresiyle kurduğu ilişkilerinde de belirleyici rol oynamaktadır:

“...Bir sanat eseri yazarının gerçek hayatından ziyade, onun ‘rüya’sını belirtebilir ya da arkasında gerçek şahsiyetinin saklandığı bir ‘maske’ ya da ‘karşı-kişilik’ ve nihayet yazarın kaçmak istediği bir hayatın aynası olabilir.”¹⁰⁸

Çocukluk dönemi anılarının estetik heyecan üzerine önemli etkileri olduğunu hangi sanatçının eserine bakarsak bakalım doğrudan veya dolaylı olarak görmemiz mümkündür. Fakat yapılan çalışmalara bakıldığında sanatçının yaşamını özellikle çocukluk dönemini dikkate alarak sanatsal yaratım sürecinde bu dönemin oynadığı role yeterince dikkat çekilmediğini söylemek mümkündür.

2.3.TÜRK EDEBİYATINDA ÇOCUK ve ÇOCUKLUK

Türk edebiyatının sözlü edebiyat dönemi ürünleri de dâhil olmak üzere bütün dönemlerinde “çocuk-çocukluk” kavramı, çeşitli yönleriyle ve farklı tasarımlarıyla edebî eserlere konu olmuştur. Hem gerçek hayatta hem de edebî eserlerde, saflığın, temizliğin ve masumiyetin sembolü olarak belirgin bir yere sahip olan “çocuk-çocukluk” kavramının Türk kültür ve anlayışındaki yansımaları daha iyi anlayabilmek adına Türk edebiyatının gelişim çizgisine bakmak gerekir.

Türk “çocuk edebiyatı”, Tanzimat Dönemi’ne kadar uzun süre tekerleme, bilmece, halk hikâyeleri, destan ve masal gibi daha çok sözlü ürünlerle sınırlı kalmıştır.¹⁰⁹ Türk edebiyatı sözlü kültürünün temel taşları olan bu türler, çocuğa özel ve müstakil bir yer vermiştir. Mustafa Ruhi Şirin, sözlü geleneğin çocuk kültürü bakımından renkli ve zengin örneklerle dolu olduğunu vurgulamıştır:

“Sözlü geleneğimiz içinde, bütün türleri olgunluğa ulaşmış bir çocuk edebiyatımız var. Medeniyetimiz çocuk kültürü bakımından renkli ve zengin örneklerle dolu. Ninnilerimiz başlı başına bir anne edebiyatı. Anadili zevki için vazgeçilmez kaynak durumunda bulunan tekerlemelerimizin, çocuk oyunlarımız, bilmecelerimiz unutulmuş gibi. Anlatıcılarını bekleyen masallarımız efsane ve destanlarımız. Çocukluk tarihimizi

¹⁰⁷Yetkin. a.g.e., s.50.

¹⁰⁸Wellek-Waren. a.g.e., s.98.

¹⁰⁹Polat. a.g.e., s.39.

süsleyen çocuk kültürümüz çok önemli kaynak durumunda. Dünün çocukluğunu bilmeden, bugünün ve yarının çocukluğuna ulaşma şansımız olabilir mi?...¹¹⁰

“Çocuk” kavramı, halk edebiyatı ürünleri olan hikâyelerde, destanlarda ve masallarda asıl temanın yardımcı unsurları arasında yer almıştır. Divan şiirinde ise şairler, çocuğa edebiyat vasıtasıyla öğüt vermiş ve çocuk sadece kendisine söz söylenen bir figüran konumunda olmuştur.¹¹¹ Orhan Okay, divan edebiyatında “çocuk-çocukluk” için çok fazla tercih edilen bir konu olmadığını belirtir:

“Eski edebiyatımızda, çocukların ilgisini çekecek konular olmadığı gibi, çocuklarla ilgili bir bahis bile bulunduğunu zannetmiyorum. Divan edebiyatında ve o çağın romanı-hikâyesi demek olan mesnevilerde çocuk kelimesi kaç defa geçer acaba? Bu kadarcık bir aramanın bile bize üzüntü verecek bir neticeye ulaşacağına eminim. Fuzuli Leyla vü Mecnun’da, Şeyh Galip Hüsn ü Aşk’ta, bu kahramanların çocuklarından bahseder. Ama ne çocukluk? Daha beşikte ve okul çağında aşk, ızdırab ve irfan yüklü mahlûklar. Bunlar bana klasik Batı sanatında, Rönesans ve sonrası Hıristiyan resmindeki bebek İsa figürlerini düşündürmüştür. Meryem’in kucağındaki bu tombul ve sevimli çocukların yüz ifadesinde bir çocuğu bulmak kabil değildir. Onda derin bir düşünceyi, adeta ileride bütün insanlığı fitri günahından kurtarmak için zihni bir hazırlığın çehreye aksetmiş şeklini görürsünüz. Belki bizim mesnevilerimizin bu erken yaşta olgunlaşan çocuklarında da aynı dini kültürün izleri vardır.”¹¹²

Divan edebiyatı şairlerinden Nabi, *Hayriyye* isimli mesnevisinde kendi oğlunu merkeze alarak dönemindeki çocuklara ve gençlere “erdemli insan tipi”ni tasvir eder, onlara öğütler vererek seslenmiş olur. Bir başka öğretici yapıt Sünbülzade Vehbi’nin, Nabi’nin *Hayriyye*’sine nazire olarak aynı içerikteki *Lütfiyye*’si gösterilebilir.¹¹³ Bu eserler çocuklara dinî ve meslekî bilgiler hakkında öğütler verirken “çocuk edebiyatı” için yeterli ve bir başlangıç olarak düşünülmemiştir. Divan edebiyatında çocuk, edebî esere öğüt verilecek bir varlık olarak dâhil olmuş, öncelikle çocuğun eğitimine önem verilerek tek bir yönüne vurgu yapılmıştır.¹¹⁴

Osmanlı Devleti, Aydınlanma Dönemi ve Sanayi Devrimi’nden fazlasıyla etkilenmiş ve tüm alanlarda yeni gelişmeler görülmüştür. Bu gelişim edebî eserlere de yansımıştır. Osmanlı’da, çocuğun yaşama katılımı, yetişkinlerden farklı değildir.

¹¹⁰Mustafa Ruhi Şirin. (1993). “Çocuk Kitapları Çocuksu Bir Şölendir”. Söyleşi: Cemal Aydın, *Türk Edebiyatı*, Kasım, 241:43.

¹¹¹Alev Sınar. (2009). “Türkiye’de Çocuk Edebiyatının Gelişimi”. *Yeni Türk Edebiyatı* El Kitabı. Ramazan Korkmaz (Ed.), Grafiker Yayıncılık, Ankara, s. 575.

¹¹²M.Orhan Okay.(1991). *Edebiyat ve Kültür Dünyamızdan Makaleler, Denemeler, Sohbetler*. Akçağ Yayınları, Ankara, s. 43.

¹¹³Ahmet Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal. (2009). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Dergâh Yayınları, İstanbul, s.448-512.

¹¹⁴Erdoğan. a.g.m., s.84-85.

Çocuk, yedi yaşına geldiğinde yetişkinlerin dünyasına adım atan bir varlıktır. Bu düşünce Tanzimat Dönemi'ne kadar fazla bir değişime uğramadan devam etmiştir.¹¹⁵ Tanzimat Dönemi, Türk edebiyatı açısından pek çok yeniliklerin tohumlarının atıldığı bir dönem olarak oldukça önemlidir. Bu dönem gerek çocuklar için gerekse “çocuk edebiyatı” açısından hazırlık evresi olarak da düşünülebilir. Edebiyatı eğitim aracı olarak gören Tanzimat Dönemi'nin aydınları, Batı'daki gelişmelerin etkisiyle çocuklara yönelik yapıtların gerekliliğini savunmuşlardır.¹¹⁶ “Çocuk-çocukluk” kavramı, Tanzimat Dönemi'nde belirgin bir şekilde işlenmiş ve Modern Türk şiirinde sıkça işlenen başlıca temalardan biri hâline gelmiştir:

“Türkiye’de çocuk edebiyatı Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra başlayan dönemden itibaren yavaş yavaş ortaya çıkar. 1839 tarihinde ilan edilen bu ferman, sadece sosyal ve siyasi açılardan toplumumuzu etkilemekle kalmaz, Türk edebiyatını yeni bir medeniyet dairesinin nüfuzuna açar. Artık Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı başlamıştır. Bu süreç içinde yabancı dil bilenlerin sayısı yavaş yavaş artar, Batı’dan çeviriler yapılmaya başlanır ve bu çeviriler sayesinde Avrupa’daki çocuk eğitimi ve psikolojisi ile ilgili çalışmalardan da haberdar olunur.”¹¹⁷

Tanzimat Dönemi'nde en çok yapılan faaliyetlerden biri de çeviriler olmuştur. Çeviri roman türünde Fenelon’un, *Telemak* adlı eserini Yusuf Kâmil Paşa 1862 yılında Türkçeye çevirmiştir. *Telemak* eserinde özel bir çocuğun, yani gelecekte hükümdar olacak çocuğun eğitimi söz konusu olmuştur.¹¹⁸ Bu çevirileri daha pek çok yeni çeviriler izlemiştir. Örneğin Ziya Paşa, J.J.Rousseau’dan *Emile* çevirmiş, çocuğun eğitim dâhil bütün yönlerine dikkat edilmiştir. Nâmık Kemal’in 1872’de yayınladığı “Aile” makalesinde çocuğun ailedeki eğitimine bunun annesi vasıtasıyla olacağını ve o sebeple önce annenin iyi yetiştirilmesine dikkat çeker. Nâmık Kemal, iradeli insana vurgu yapar ve bu iradenin insanın zaaflarını yeneceğine böylelikle inançları, vatani, hürriyeti uğruna her türlü çıkarı reddedebilecek, hatta hayatından bile vazgeçecek kadar güçlü, iradeli bireyi savunmuştur.¹¹⁹ “Çocuk-çocukluk”, özellikle eğitim konusuyla ele alınmış olsa bile bu kavramların temellerinin sağlamlaştırılması adına olumlu bir netice olmuştur.

Tanzimat Dönemi sanatçılarından özellikle, Recaîzâde Mahmut Ekrem’in kendi çocuklarının ölümleri üzerine yazdığı şiirleriyle, “çocuk” kavramı ve “ölüm” temasının iç içe geçirilmiş olduğu görülür. “Çocuk-çocukluk” şiirde, farklı temalarla

¹¹⁵Polat. a.g.e., s. 10.

¹¹⁶Polat. a.g.e., s.39.

¹¹⁷Sınar. a.g.e., s. 576.

¹¹⁸Sınar. a.g.e., s.577.

¹¹⁹İnci Enginün. (1991). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. Dergâh Yayınları, İstanbul, s.400.

vurgulanan bir kavram haline dönüşmüştür. Türk edebiyatında, çocukların önemini kavrayan ve onu yazınsal yapıtların konusu yapan şairlerin başında Tevfik Fikret gelir. Şair, çocuk eğitiminin gerekliliğini birçok şiirinde duyumsatmıştır. *Şermin* isimli eseri, eğitsel çocuk şiirlerini içermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Tevfik Fikret, “çocuk-çocukluk” kavramını bilinçli bir şekilde yazınlaştırmakla bu konunun şimdiye kadar ihmal edilmiş bir konu olmasını vurgulamıştır. Fikret’in *Şermin* isimli eserinde “ideal çocuk” biçimlenmiştir.¹²⁰ Tanzimat’la birlikte edebî eserlerde yeri belirginleşen “çocuk-çocukluk” kavramı, II. Meşrutiyet’in getirdiği değerler sisteminde biçimlenerek toplumun geleceği açısından idealize edilir:

“II. Meşrutiyet’in getirdiği değerler sistemi doğrultusunda biçimlendirilecek yeni kuşakların üretimi sorunsalı, çocuğa yönelik ilgiyi artırır. “Toplumun geleceği” olarak görülmeye başlanan çocuk, rejimin geleceği açısından devletin manipülasyon alanının içine çekilir. Oluşturulmaya çalışılan “yeni yaşam-yeni insan” anlayışı doğrultusunda Tanzimat Dönemi’nde bağımsız bir özne olarak keşfedilen çocuk, II. Meşrutiyet Dönemi’nde inşa edilir.”¹²¹

Tanzimat’la birlikte bağımsız bir özne konumuna getirilen çocuk, II. Meşrutiyet’in değerleri içerisinde kamusal özneye dönüştürülerek yükselmeye devam etmiştir. Çocuk, potansiyel bir varlık olarak sadece ailesine ait değil, ulusun, ırkın geleceği ve yarının üreticisi, askeri ve vatandaşı olarak idealize edilmiştir.¹²²

Milli Edebiyat Dönemi’nde, milli bilinci uyandıran ve vatani hisleri kuvvetlendiren edebî anlayış, roman, hikâye, şiir gibi edebî türlerde işlenen temalar, kahramanların karakteristik özellikleri ve mekân olarak Anadolu’nun kullanılması gibi unsurlarla birlikte ortaya konulmuştur. Bu anlayış içerisinde “çocuk-çocukluk” kavramına dair tüm unsurlar ön plana çıkartılmıştır.¹²³ Milli Edebiyat Dönemi içerisinde, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Mehmet Emin Yurdakul, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi isimlerin eserlerinin ekseninde “çocuk-çocukluk” kavramına dair pek çok konu bulunmaktadır.

Çocuk meselesi üzerine hassasiyet gösteren ve “çocuk edebiyatı” adına da önemli çalışmalar yapan, Türkçülük akımının en önemli temsilcisi Ziya Gökalp,¹²⁴ “Türk’üm, Müslüman’ım ve Çağdaşım” şeklinde özetlenebilecek bir anlayışı

¹²⁰Hüseyin Yaşar.(2013).”Sezai Karakoç’un Şiir Poetikasında Çocuk Halleri”. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1 Winter 2013*, p.2817-2836, Ankara-Turkey, s.2818.

¹²¹Fusun Üstel. (2011). *Makbul Vatandaşın Peşinde*. İletişim Yayınları, İstanbul, s. 30.

¹²²Üstel. a.g.e., s.32.

¹²³Karaca. a.g.e., s.124.

¹²⁴Karaca. a.g.e., s.199-200.

benimseyerek sistemleştirmiş ve bu sistemin içinde de en önemli sosyal birimi “aile” olarak göstermiştir. Ailenin içinde özellikle çocuğa büyük bir önem vermiştir. Eğitim vasıtasıyla sağlam bir milletin oluşabileceğine inandığı için çocuklara “milli kültürü” aşilayarak yetiştirmek ve sosyalleştirmek gerektiğini savunur.¹²⁵ Ziya Gökalp’ın “çocuk-çocukluk” kavramına dair görüşleri oldukça önem arz etmektedir. Geleceğin emanetçisi olarak gördüğü çocuğu, milli değerlere bağlı, modern bir eğitimle yetiştirilmesi düşüncesiyle hareket etmiştir.¹²⁶

Ziya Gökalp, çocuğun bir şahsiyet olarak yetiştirilmesine ve çocuğa verilecek terbiyenin mutlaka milli ve beşeri bir değer olmasına dikkat çeker. Bu düşüncede yazdığı şiirleri ve yeni baştan işlediği halk masalları özellikle en çok bilinen “Alageyik” manzumesi, *Kızıl Elma*, *Yeni Hayat* ve *Altın Işık* eserleri oldukça önemlidir. Gökalp’ın halk masalları arasından seçip çocuklar için yeniden işlediği masallarda edebiyat yoluyla çocuğa toplum kuralları, Türklük ve beşeri değerlerin aktarılması söz konusudur.¹²⁷ Bir başka önemli isim Mehmet Emin Yurdakul’da 1910’lu yılların gergin ortamındaki karamsarlığı yazmış olduğu şiirlerdeki “çocuk” imgesiyle umuda dönüştürmeye çalışmıştır. Onun muhayyilesinde, “*gelecek çocuklara aittir ve çocukların omuzlarında bu vatan yükselecektir*” görüşü hâkim olmuştur.¹²⁸

Milli Edebiyat Dönemi’nde şiir kadar roman ve hikâye dalında da gerek çocuklar için gerekse çocuğu konu alan eserler çokça yazılmıştır. Türk hikâyeciliğinin en önemli isimlerinden olan Ömer Seyfettin’in hikâyelerinin en önemli özelliği, kendisinin öyle bir hedefi olmamasına rağmen “çocuk edebiyatçısı” olarak algılanmasıdır. Seyfettin’in hikâyelerinin tamamı çocuklara yönelik değildir, çocuklara yönelik olan hikâyelerinin bir kısmında “çocuk” kahramanlara yer verilmiştir. Ömer Seyfettin hikâyelerinde milliyetçi söylemle şekillendirdiği “çocuk” imgesi, yeniden kurgulanmıştır. Yazar, yaşadığı dönemin gerçekleriyle “çocuk-çocukluk” konusunu eserlerinde işlemiştir.¹²⁹

Halide Edip Adıvar, çocukları “*Tazelenen baharlar*” olarak nitelendirirken doğrudan doğruya çocuklar için olmasa da Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarlar Kurtuluş Savaşı günlerini anlattıkları bazı eserlerinde

¹²⁵Sınar. a.g.e., s.580.

¹²⁶Karaca. a.g.e., s.201.

¹²⁷Sınar. a.g.e., s.580.

¹²⁸Karaca. a.g.e., s. 220-221.

¹²⁹Karaca. a.g.e., s.124-126.

“çocuk” figürüne döneminin şartlarına göre yer vermişlerdir. Cumhuriyet’in ilanına kadar “çocuk-çocukluk” kavramı, roman, hikâye ve şiirde gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak edebî eserlerde yer bulmuştur. “Çocuk Edebiyatı” çerçevesinden bakıldığında da eserlerin sayıca artmış olduğunu söylemek mümkündür.¹³⁰

Türk edebiyatının önemli isimleri arasında yer alan Mehmet Âkif Ersoy, “Asım’ın nesli” olarak ifade ettiği çocukların, milli ve ahlaki eğitimle yetiştirilmesi konusuna özellikle dikkat çekmiştir. *Safahat* isimli külliyyatının altıncı kitabı olan “Asım” bölümünde, bu konudaki düşüncelerine yer vermiştir. Sanatçı, “Asım”ın temsil ettiği yeni nesle, inanmakta ve güvenmektedir. Ersoy eserlerinde, dönemin şartlarını, cemiyetin karşılaştığı zorlukları canlandırmış ve bu sıkıntılardan kurtulma yollarını aramıştır. Türk milletinin karşılaştığı zorluklardan bahseden Mehmet Âkif, Türk çocuklarını ve gençlerini unutmamıştır. “Hasta”, “Meyhane”, “Küfe” gibi şiirlerinde, çocuk kahramanlara ve onların manevî dünyalarına eğilen Âkif, çocuk figürünün yüceltilmesinde önemli rol oynamış şairlerdendir.¹³¹

1923 yılında ilan edilen Cumhuriyet’le birlikte yeni bir döneme girilmiştir. Cumhuriyet Dönemi, yeni Türkiye’nin ayaklarının yere sağlam basması için bütün alanlarda yapılan köklü değişimlere ve gelişmeye önem verilen bir dönemdir. 1928 yılında yapılan Harf devrimi, eğitim-öğretim hayatında önemli bir adım ve dönüm noktası olmuştur. Harf devrimiyle birlikte, bütün edebiyat alanlarında olduğu gibi “çocuk edebiyatı” sahasında da büyük gelişimler yaşanmıştır.¹³² “Çocuk” kavramı pek çok edebî eserde farklı yönlerden işlenmiştir. Dildeki yalınlaşmayla birlikte bu dönemdeki pek çok yazar ve şair, çocuk şiirleri de yazmışlardır. Hececilerden, Orhon Seyfi Orhon, Faruk Nafiz Çamlıbel, Enis Behiç Koryürek ve Ömer Bedreddin Uşaklı, Orhan Şaik Gökyay, Ahmet Kutsi Tecer, Kemalettin Kamu, Vasfi Mahir Kocatürk ve İbrahim Zeki Burdurlu gibi isimler şiirlerinde “çocuk” konusunu işlemişlerdir. Yedi Meşalecilerden Yaşar Nabi Nayır’ın da çocuklar için yazdığı şiirleri vardır. Roman ve öykü alanlarında da yine, Aka Gündüz, Mahmut Yesari, Reşat Nuri Güntekin gibi isimler çocuklara özgü eserler vermişlerdir.¹³³

Çocukların eğitim-öğretimi gibi çocuk edebiyatının geliştirilmesi de Cumhuriyet Dönemi politikalarından biri olmuştur. Özellikle Cumhuriyet’in ilk

¹³⁰Sınar. a.g.e., s. 583.

¹³¹Leyla Kerimova. (2015) “Mehmet Âkif Ersoy Eserlerinin Çocuk ve Genç Kahramanlarının Manevi Dünyası”. *II. Uluslararası Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Tacettin Şimşek-Bican Veysel Yıldız (Ed.), s. 429-435.

¹³²Polat. a.g.e., s. 44-45.

¹³³Erdoğan. a.g.m., s.80.

yıllarından başlayarak “Dünya Çocuk Klasikleri”nin dilimize çevrilmesi bu konuda oldukça önemli bir mesafe alınmasına sebep olmuştur.¹³⁴ Artık hem çocuklara özel olarak yazılan edebî ürünlere hem de çocukları gerçek dünyalarıyla birlikte edebiyata konu eden önemli eserler verilmiştir.

1940 ve 1950’li yıllarda Fazıl Hüsnü Dağlarca, Cahit Külebi, Behçet Necatigil, Ceyhun Atıf Kansı gibi şairler çocuk şiirleri yazmışlardır. Fazıl Hüsnü Dağlarca, *Açıl Susam Açıl*(1967) ve *Kuş Ayak* (1971) kitaplarıyla çocuk şiirine daha sonrada devam etmiştir.¹³⁵ Dağlarca, “çocuk” duyarlılığı çok yüksek olan bir şairdir. Bu duyarlılığı, “çocuk” temalı pek çok şiirler yazmasına vesile olmuştur. Şair, insanı yitip gitmiş ve bir daha geri gelmeyecek olan çocukluğun, unutulmuş görünen kıvrımlarında aramıştır. Onun için çocukluk, şiir adına en önemli kaynaklardan biridir. Sanatçının “çocuk” konulu şiirlerinde çıkış noktası, çocuğun insan gerçeğini en büyük yetkiyle aydınlatabilecek tek kaynak olduğu düşüncesidir. Fazıl Hüsnü Dağlarca, çocuk kimliğini koruyabilmiş onu ruhunda yenileyebilmiş bir şairdir.¹³⁶

“Çocuk edebiyatı” sahasının dışında da eserlerinde “çocuk-çocukluk” kavramının özel bir yeri olan sanatçılar bulunmaktadır. Çocuk duyarlılığını ustaca işleyen bir başka şair Behçet Necatigil, şiirlerinde “çocuk-çocukluk” kavramını yoğun bir şekilde işlemiştir. Şair, kendi çocukluğunda yaşamış olduğu zorlukları birebir yansıtmak yerine çocukluğun zengin dünyasında faydalanarak bir düş bir hayal olarak oyuna dönüştürmeyi başarmıştır. Bu oyun, sanattır, edebiyattır ve şiirdir. Necatigil, “çocuk-çocukluk” ile ilgili unsurları gerek kendi yaşamından gerekse çocuk duyarlılığından kaynaklanan bir titizlikle şiirlerine taşımıştır.¹³⁷ Yine bir başka şair Ceyhun Atıf Kansı, hem çocuklar için şiirler yazmış hem de “çocuk-çocukluk” kavramını şiirlerinde kullanmıştır. Kansı’nun Anadolu halkının acılarına adanmış olan şiirlerinin yanında yörüngesine çocukları oturttuğu şiir anlayışında oldukça duyarlı ve başarılı olduğu görülmektedir.¹³⁸

1970’li yıllarda Aziz Nesin, Cengiz Bektaş ve Vedat Dalokay gibi yazarların çocuklara yönelik yapıtları bulunur.¹³⁹ Çocuk romanında Gülten Dayıoğlu, Fakir Baykurt gibi yazarların çocuk edebiyatına katkısı büyüktür. 1979 yılı “Dünya

¹³⁴Polat. a.g.e., s.46.

¹³⁵Erdoğan. a.g.m., s.81.

¹³⁶Polat. a.g.e., s. 386.

¹³⁷Rahim Tarım. (2006). “Behçet Necatigil Şiirinde Çocuk ve Çocukluk”. *Osmanlı Araştırmaları XXVIII*, İstanbul, s.221-222.

¹³⁸Ramazan Korkmaz- Tarık Özcan. (2009). “Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri”. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ramazan Korkmaz (Ed.), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 306.

¹³⁹Erdoğan. a.g.m., s.81.

Çocuk Yılı” ilan edilmiş ve bu yılı da içine alan dönemde çocuk kitabı yayıncılığı içerik ve nicelik bakımından “çocuk edebiyatı” sahasına önemli katkılar sağlanmıştır.¹⁴⁰Türkiye’de 1980 sürecinden sonra da “çocuk-çocukluk” kavramını gerek “çocuk edebiyatı” sahasında kullanan gerekse “çocuk” duyarlılığıyla kavramı eserlerine taşıyan pek çok yazar ve şairlerden bahsedilebilir.

Modern Türk şiirinin önemli şairlerinden olan Sezai Karakoç, “çocuk-çocukluk” kavramını ustaca işleyen şairlerdendir. Sezai Karakoç, toplumun üzerindeki karamsar atmosferi dağıtmak adına iç dinamikleri harekete geçirmeyi önemsemiştir. Bu sebeple çocuktan beklentisini yüksek tutan sanatçı, çocuğu “diriliş eri” olarak tasarlamıştır. Karakoç, yaşadığı çağa has bir bakış açısıyla “çocuk” kavramını yaratıcı imgelere dönüştürmüştür. Sezai Karakoç’un hemen bütün şiirlerinde, “çocuk” ve “çocukluk” kavramını motif olarak bulmak mümkündür.¹⁴¹

İkinci Yeni Hareketi’ne yakın tarzıyla dikkat çeken Cahit Zarifoğlu, şiirlerinde “çocuk” kavramını sıklıkla kullanmıştır. Zarifoğlu’nun şiirindeki “çocuk-çocukluk” kavramı, her şeyin ölçüsü olma durumuna ulaşır. Bir çocuk kadar mutlu veya mutsuz, kederli, coşkulu gibi durumların hayatta kişinin sahip olduğu tüm ruh halleri, “çocuk” ölçü alınarak değerlendirilmiştir.¹⁴²

“Çocuk-çocukluk” kavramları sadece “çocuk edebiyatı” sahasında değil, büyükler için yazılmış olan edebî ürünlerde de oldukça önemli bir konudur. Eserlerinde gerek çocuğa seslenen gerekse çocuğu merkeze alan pek çok önemli yazar ve şairden bahsetmek elbette mümkündür. Bu konuda önemli isimlerin bazılarını zikretmek gerekirse, Kemalettin Tuğcu, Mehmet Seyda, Gökhan Akçiçek, Gülçin Alpöge, Talip Apaydın, Abbas Cılga, Veysel Çolak, Fatih Erdoğan Muzaffer İzgü, Mustafa Ruhi Şirin, Yalvaç Ural, Ahmet Köklügiller, Ayla Kutlu, İsmet Kür, Nezihe Meriç, Ülkü Tamer, İsmail Hakkı Ertaylan¹⁴³ ve şiirlerinin vazgeçilmez teması “çocuk” olan Rıfat Ilgaz¹⁴⁴ gibi isimler çocuk edebiyatına hizmet etmiş sanatçılardır.

¹⁴⁰Sınar. a.g.e., s.596.

¹⁴¹Hüseyin Yaşar. (2013). “Sezai Karakoç’un Şiir Poetikasında Çocuk Halleri”. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1 Winter 2013*, p.2817-2836, Ankara-Turkey.

¹⁴²Nurullah Ulutaş ve İsmail Süphandağı. (2013). “Çocuk İmgesinin Cahit Zarifoğlu Ve Paul Eluard’ın Şiirlerinde Kullanımı”. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4 Spring 2013*, p. 1395-1406, Ankara-Turkey.

¹⁴³Sınar. a.g.e., s. 582-595.

¹⁴⁴Hülya Sönmez. (2012). “Rıfat Ilgaz’ın Şiirlerinde Çocuk”. *Akademik Bakış Dergisi*, Mayıs-Haziran, 30:2012.

Cumhuriyet'ten bu yana genelde edebiyatta özeldede şiirde pek çok yazar ve şair tarafından "çocuk-çocukluk" kavramı, bazen amaç bazen de araç olarak doğrudan veya dolaylı olarak işlenmiştir. Burada tür olarak özellikle şiiri ele aldığımızda, gerek estetik zevk açısından gerekse çocuğun dil ve sanat eğitiminde şiirin oldukça önemli bir yerinin olduğunu söylemek gerekir. "çocuk edebiyatı" içinde de en etkili tür şiir olmuştur. Şiir, dil, sanat, musiki ve estetik özellikleri açısından çocuğa coşku ve heyecan veren, onun ruhunu canlandıran bir etkiye sahiptir.

Şiirinde "çocuk-çocukluk" kavramlarını sıkça kullanan sanatçılardan biri de Şükrü Erbaş'tır. Onun şiirinin en önemli izleklerinden biri olan "çocuk-çocukluk", diğer temalarla iç içe geçmiş, derin anlam katmanlarına sahip önemli bir kavramdır. Sanatçı şiirinde ağırlıklı olarak hangi temayı kullanırsa kullansın, içerisinde mutlaka "çocuk" ve "çocukluğa" dair bir ifade ve özel bir imge bulmak mümkündür. Çalışmamızın ana konusunu teşkil eden, "Şükrü Erbaş Şiirinde Çocuk-Çocukluk Kavramı"nı analiz ederken yukarıda ana hatlarıyla verdiğimiz "çocuk-çocukluk" kavramlarının gerek toplumsal yapıda gerekse edebî metinlerde nasıl yer edindiğini belirlemek çalışmamıza sağlam bir zemin oluşturmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ŞÜKRÜ ERBAŞ'IN ŞİİRLERİNDE ÇOCUK ve ÇOCUKLUK

Genelde edebiyatta özelde şiirde “çocuk-çocukluk” kavramı, gerek tema gerekse imge olarak şairler tarafından sıkça kullanılmıştır. “Çocuk” kavramı, saflığın, masumlüğün ve savunmasızlığın simgesi olarak “çocukluk” ise zengin bir hazine ve ilham kaynağı olarak her zaman edebî eserlerde yer almıştır. Şükrü Erbaş için, “çocuk-çocukluk” oldukça özel bir kavramdır. Sanatçı, “*yaşama gücünün tükenmez hazinesidir*” dediği çocukluk için “sonsuzluk” ifadesini de kullanır:

“Sonsuzluktur. İnsanın bütün yaşlarıdır. Yaşama gücünün tükenmez hazinesidir. Kayıp cennet klişesinden öte bir şey demeye çalışıyorum. İnsanın bütün yaşlarında, bütün acılarında ve sevinçlerinde, geriye dönüp yeni yeni hayat bilgileri edindiği, yaşama gücü bulduğu, kendini sevdiği, başkalarını anlamının kapısını araladığı ilk ve sonsuz okuludur dünyanın. Uzar gider bu böyle, iki alıntı yapmama izin verin: “Gökyüzü gibi bir şey bu çocukluk, hiçbir yere gitmiyor”. (Edip Cansever) “Çocukluktan çıktığını sanmak aslında çocukçadır.” (Atilla İlhan).”¹⁴⁵

Şükrü Erbaş şiirinde “çocuk-çocukluk” kavramı, özel bir imgesel dile dönüşürken farklı temalarla bütünleşerek şiirinin hem karakterini hem de ruhunu oluşturur. Dilin bütün imkânlarıyla örüntülenmiş olan “çocuk-çocukluk” kavramı, yaşamın ve doğanın önemli bir parçasıdır. Sanatçı şiirinde, ağırlıklı olarak hangi temayı kullanırsa kullansın içerisinde “çocuk-çocukluk” kavramını, ana tema, yan tema veya özgün bir imge olarak kullanmıştır. “Çocuk-çocukluk”, onun şiirinin merkezindeki yalnız ve yabancılaşmış insan için, kendini sevmenin, yaşamı yenilemenin ve onarmanın, masumiyetin ve umudun sembolü olmuştur. Sanatçı, “çocuk-çocukluk” kavramını sadece soyut bir düşünce olarak ele almaz. Onun şiirinde dün, bugün ve gelecek olmak üzere üç farklı ana zaman içinde üç farklı çocuk tasavvurundan söz etmek mümkündür. Bu üç çocuk ve üç zaman birbiri içerisinde erimiş ve bütünleşmiştir.

---

¹⁴⁵bkz. Ek-A.1.

3.1. ÇOCUK ve DOĞA UNSURLARININ BÜTÜNLEŞMESİ

Doğa, her insanda olduğu gibi her şairde de farklı farklı duygular uyandırmaktadır. Doğanın insan psikolojisi üzerine hiç şüphesiz pek çok etkisi söz konusudur. Doğa çoğu zaman, şehrin karmaşasından, gürültüsünden, kirliliğinden ve insanlardan kaçmak isteyenler için, ruh huzurunu, yalnız kalmanın zevkini, temizlenmenin verdiği rahatlığı sunan bir mekândır.

Canlı-cansız bütün varlıklar yani yaşam zincirinin her bir halkası, hayatın devamı için önemli ve etkilidir. İnsan da, doğanın bir parçası olarak ona her zaman muhtaç olan bir varlıktır. Alfred Adler (1870-1937), insanın kendi varlığını anlamlandırmasını ve yaşamını sürdürebilmesinin ancak dış dünyaya uyum sağlayarak ve onun isteklerine uyarak olabileceğine dikkat çekmiştir:

“yaşamın yürüme yönünü anlayabilmek için kendisinin dışında ki dünyanın isteklerine aktif bir şekilde uyum sağlayarak devam etme asıl amacdır. Hayatın yürüyüş yönünü anlamak için dış dünya isteklerine bir şekilde uyarak, gelişme yolunu izlemek zorundayız. Bireyin ve insan ırkının koruması, hep birey ile dış dünya arasında elverişli bir ilişki kurulması söz konusudur. Bu en mükemmele uymayı gerçekleştirme zorunluluğu hiçbir zaman sona ermez. Bu faal uyma başarısızlığı, sürekli olarak ‘gerçeğin’ tehlikesiyle karşılaşır. Milletlerin, aileyi oluşturan bireylerin, insanların, hayvan ve bitki türlerinin yok olmamalarının nedenini, bu faal uyma başarısızlığında aramak gerekir.”¹⁴⁶

Şükrü Erbaş’ın hangi şiirine bakılırsa bakılsın içinde mutlaka, ağaca, taşa, toprağa, çiçeklere ve kuşlara rastlanılır. Doğanın neredeyse bütün unsurları, şiirinin olmazsa olmazıdır. Şair, *Bütün mevsimler güz*¹⁴⁷ der ama güneş, yağmur, toprak, su damlaları, ağaçlar, kuşlar onun şiirinin armonisi oluverir. Doğanın evreleri olan mevsimler, şair tarafından, insanın belli psikolojik durumlarının yansıtılmasında simgesel bir araç olarak kullanılır.

Sanatçının şiir dünyasında, dört mevsimin dışında beşinci bir mevsim söz konusudur. Aslında şairin doğayı bu kadar iyi tanımasının alt yapısında, duyarlı kişiliği ve doğayla iç içe büyümüş bir çocuk vardır. Şair, çiftçilikle uğraşan bir ailenin çocuğu olarak, doğanın bütün inceliklerini gayet iyi bilir. Sevinç, telaş, hüznün ve keder gibi duyguları beraberinde getiren mevsimler, şairin belleğinde çocukluğunun geçtiği taşra şehri “Yozgat” a yansırken bu şehir, mevsimsel esintiyle şiir diline dönmüş bir sembol de olur.

¹⁴⁶ Alfred Adler.(2012). *Bireysel Psikoloji*. Cansu Çelebi (Çev.), Altınpost Yayınları, Balıkesir, s.170-171.

¹⁴⁷Şükrü Erbaş. (1994). *Bütün Mevsimler Güz*. Ümit Yayıncılık, Ankara.

Şairin duygu dolu bir anlatımla kaleme aldığı bir yazısında, çocukluğunu geçirdiği yerin doğasının, oradaki insanların yaşamı üzerine etkilerini doğa ve insan ilişkisi üzerinden anlatır. “Yağmurun”, “çamurun”, “rüzgârın”, “karın”, “mevsimlerin”, “yaşam” ve “ölüm” arasında duran, “kadın”, “erkek” ve “çocuklar” için, hangi anlamlara geldiğinden bahseder. “Toprağın iki rengi vardı” diyen şair, “sarı” ve “beyaz” olarak ifade ettiği bu iki renk üzerinden “yaz” ve “kış” mevsimlerini kasteder. Bu iki mevsim, gerek sert soğuğuyla gerekse buğday tarlalarının hasatlarını ve bir çocuğun hayalleriyle şairin söylemini buluşturur. Sanatçının “dilsiz ustalar” dediği bütün varlıklar ve doğa, çocukluğunun mevsimlerini içinde yaşattığı uzak bir mevsimdir:

“Ve sonra yağmurlar... Bulutlar ipe dizilmiş boncuklar gibi inerdi yere ve ayaklarımızdan sırtımıza doğru yağın çamura dönerdi bir solukta. Sonra karın uzun, beyaz tarihi... Çöl ve deniz, kitapların uzak masallarıydı ama kar alınyazımızdı. Evler, bahçeler, dağlar ve yataklar, hele de ayın halkalandığı gecelerde, bir ıssızlık çanı gibi sesler verir, sesler alırdı. Kar olmasaydı, bozkırın yalnızlığı eksik kalırdı. Toprağın iki uzun rengi vardı; sarı ve beyaz... Kadınlar, erkekler, çocuklar, bu iki rengin sarkacında, bir baş dönmesi halinde yaşarlar ve ölürlerdı.”

(“Dilsiz Ustalar, Suskun öğrenciler”, Bağbozumu Şarkıları, s.63.)

Çocukluk yıllarının yansıması olarak bahçedeki, “akasya ağacına” hayal dolu bir anlam yükleyen Erbaş “*Bahçedeki akasya ağacı, gün boyu biriktirdiği kuşları, birer hayal topu olarak uzatırdı yatağımıza.*”¹⁴⁸ Sanatçı şiirinin renklerini, Anadolu coğrafyasının doğasından ve doğal unsurlarından alır. “Çocuk” kavramı ve doğanın bütünleştiği şiirlerindeki çocuk kendi çocukluğuyla da örtüşmektedir. Çocukluğunun geçtiği Yozgat şehrini, hem doğasıyla hem de insanıyla aynı yerde buluşturan şair, bu coğrafyanın çocuklarını, büyüdükleri yere ve o yörenin büyüklerine benzemesini de “Duruldukça rengini bulan sular gibi” ifadesiyle doğadan faydalanarak anlatır. Çocuğun zamanla, ona biçilmiş kılıftan sıyrılarak kendi özünü bulacağına vurgu yapılır. Yoksulluğun çocukların düşlerine engel olmadığını, büyüdüğü yerin çocuğu nasıl şekillendirdiğini yine o yerin doğasıyla bütünlük içinde vermiştir:

“Güneşi bir nazlı konuktur yazlar içinde
Ömrü çiçeklerin rengi kadardır.
Ağaçların çatılardan yüksek
Avluları evlerinden geniş

¹⁴⁸Şükrü Erbaş. (2012). *Bütün Şiirleri-2*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.149. (“*Aynı Yürek Lekesi*” isimli şiirden alınmıştır).

Bir rüzgâr kentidir Yozgat
 Çam kokuları, bıçkın delikanlılarıyla
 Yıllardır kesilmeden esen
 Yoksullukla düşlerin iç içe büyüdüğü
 Dar sokaklar eğri evler boyunca...
 Kadını bir eski zaman resmidir
 İşin ve konuşmanın tutkun aynasında
 Erkeği odalar dolusu ağırlık...
 Duruldukça rengini bulan sular gibi
 Çocukların büyüdüğü büyüklere benzediği
 Bir taşra kentidir Yozgat...”
 (“ Yolculuk-III”, *Bütün Şiirler-1*,s.118.)

Doğadaki bütün varlıklara karşı hassas olan şair, bunun kendiliğinden olan bir “varoluş hali” olduğunu belirtir. Onun şiirinde doğa, adeta imgesel bir ayine dönüşür. İhlamur ağaçları, çiy taneleri, yasemin, akasya, çemberecik ve puhu kuşları vb. varlıkların her biri duygusal bir bilinçaltının yansımasıdır. Sanatçının duygusal bilincindeki doğa, doğup büyüdüğü coğrafyanın ona sunduğu zenginliğin ürünüdür. Çocukken İç içe olduğu doğanın bütün varlıkları hafızasında tazeliğini koruyan sanatçı, “Doğa, nasıl bütün varlıklarıyla kalbime doluyorsa, aynı hazla şiirime de doluyor” der:

“Ben uzunca bir süredir, doğayı bir ayin duygusuyla yaşamaya çalışıyorum. Küçükük bir yaprağın, bir salyangozun, bir narçiçeğinin, kaplumbağaların kur yapma törenlerinin, köpeklerin bakışlarındaki şefkat ve merhamet duygusunun büyüyle elim ayağım birbirine dolaşıyor. Hayranlıktan başım dönüyor. Bunları ve daha binlerce mucizeyi görmeyen gözlerin, bunlara değmeyen dilin, çok yoksul olduğuna inanıyorum. Dünyaya iyilikler, incelikler taşıyabileceğine inanmıyorum. Doğa, nasıl bütün varlıklarıyla kalbime doluyorsa, aynı hazla şiirime de doluyor. Seçimden öte bir varoluş hali bu...”¹⁴⁹

Şükrü Erbaş, “O zamanlar” ifadesiyle “çocukluk” yıllarına gönderme yaparak bilinçaltındaki unsurları imgesel bir dile dönüştürür. “Yolculuk-I” şiirinde, çocuğun büyürken, rüzgâra, toprağa, yağmura, güneşe olan sevgisi ve hayranlığı belirginleşmiştir. Şiirin yoğun anlam katmanlarında, geçimini toprağın cömertliğine bağlayan insanların emeklerine karşılık veren doğanın o insanlar için “umut” ve “mutluluk” olduğunu çocuk masumluğunu kullanarak hissettirmiştir:

“O zamanlar gökyüzü biçilmiş buğday kokardı
 Çiğnenmiş üzüm, mısır püskülü, bostan yaprağı

¹⁴⁹Şükrü Erbaş. (2015). *Eşik Burcu (bütün yazılar-3/söyleşiler)*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s. 68.

Toprak kokardı insan emeğiyle yoğrulmuş.
 Rüzgâr serin sesli konuğuydu evlerin
 Bulutlardan ağaçlardan saçlardan süzülen
 Bir dirim duygusuyla doldurdu odaları
 Yağmur ikinci adıydı akşamların
 Günün yorgunluğu üzerine dökülen
 Bir düş inceliğinde akardı sular arklarda
 Dilde uzaklık türküleri tutuşturarak.
 İnsanlar bir soru imi gibi girip çıkarlardı
 Geçimin dar kapılarından
 Alın teri umut ve kaygıdan örülü
 Mutluluk toprağın ve güneşin eline bakardı.”
 (“Yolculuk-I”, *Bütün Şiirleri-1*, s.115.)

Yukarıdaki şiirde, sanatçının kendi çocukluğunda bizzat şahit olduğu geçim derdi, doğadaki unsurlarla birlikte umuda dönüşmesi anlatılır. Çocukluğuna dair anılar, yaşanmışlıklar harflere büründürülerek resmedilir. “Gün Bitti” isimli şiirinde de, güneşin batması ve akşamın oluşunu, bir çocuğun uykuya dalarken ki haline benzeterek doğal bir durumu “çocuk” kavramı üzerinden resmetmiştir. Akşamın oluşunu, “Bir çocuk başı gibi düşüyor uykulara dünya” ifadesiyle anlatırken, güneşi, “altın saçlarını toplayan bir anne”ye benzeterek dünyadaki insanları güneşin gidişiyle birlikte “memesi elinden alınmış bir çocuğa” benzetir. Ayrıca şiirde çocuğa ait, “beşik”, “ninni”, “meme”, “anne” gibi unsurlar ile doğadaki varlıklar arasında güçlü bir imgesel bağ kurulmuştur:

“Gün bitti. Akşamlar oluyor dışarıda
 Topladı altın saçlarını güneş annemiz
 Göz pınarlarımızın incelen sularından
 Bir çocuk başı gibi düşüyor uykulara dünya
 Memesi alınmış birer bebeğiz şimdi hepimiz
 İnen karanlığın iğneli beşiğinde
 Ve yıldızlar öyle uzak, öyle uzak ki...
 Söylenen şarkıyı duyuyor musun
 Ağaçlarda ve kirpik uçlarında.”
 (*Bütün Şiirleri-1*, s.160.)

Sanatçı “çocuk” kavramı ve doğa unsurları arasında kurduğu bağda, çocuğun temiz ve saf halini doğaya benzetir ve doğadaki canlı-cansız varlıklarla iç içe bütünleştirmiştir. “Çocuk” ve doğa aynı özellikleri yönünden birbirine

benzetilmiştir.¹⁵⁰ Bu benzeyiş, umut, heyecan, telaş, yenilenme, şaşırma, gibi benzer duygularla anlatılmıştır. “Çocuk” ve doğa ilişkisindeki her bir motifte şairin çocukluğuna ait anıların izleri de mevcuttur. Çocukluk anılarının gerçek varlıkları, “güneş”, “yağmur”, “çamur”, “cevizler”, “karadutlar”, “üzüm bağları”, “buğday tarlaları”, vb. kelimelerle bilinçdışına çıkarılır. Anadolu’nun ortasında bir taşra şehrinde çocukluğunun iyi ve kötü günlerini geçirmiş olan şair, oraya ait doğadaki bütün unsurları “Tembel ve Mecbur” şiirinde, “süt”, “biberon”, “emmek”, “göğüs” gibi ifadelerle “çocuk” kavramı ve başka temalarla güçlü ilişkiler kurarak yoğun bir özlem duygusuyla aktarır. Şiirde şehrin, taş, beton vb. unsurlarıyla çocukluğundaki doğayı karşılaştıran şair, içindeki “çocuğu” anılarıyla korumaya çalışır:

“Sürüyor hala yüreğimde rüzgârı
 Serçelerden kanat almış bir çocukluğun
 Cevizler, karadutlar, üzüm bağları...
 Betonlar içindeyim yıllardır
 Kaldı oralarda, ortasında Anadolu’nun
 Bozkırın uzun soluğu
 Çiğdemler, gelincikler, geven otları...
 Bir incelik işareti şimdi hepsi
 Güneşi ampul, yağmuru musluk suyu, toprağı
 Naylon ve çakıl
 Satın alıp Sakarya’dan üç dal bir demet
 Korumaya çalışıyorum içimdeki geçmişi...
 Bir anneyim zamanede tembel ve mecbur
 Kurutup göğsünde köpüren sütü
 Çocuğunu biberonla emziren...”
 (“Tembel ve Mecbur”, *Bütün Şiirleri-2*, s.21.)

Sanatçının, “Bulanık Fotoğraf” isimli şiirinde “çocuk”, doğanın en romantik ve bereketli unsuru olan “yağmur”la özdeşleşir ve ona karışıp gitmesiyle resmedilir. Şiirinde çocuğa duygusal bir anlam yükleyen sanatçının, çocuğun masumluluğu ve saflığını “yağmur” ve “güvercin” gibi unsurlarla aynı özelliklerde buluşturarak söylemini güçlü bir ifadeye büründürür:

“Güvercinleri yüreğiyle besleyen çocuk

¹⁵⁰J.J.Rousseau *Emile*(1792) adlı eserinde de, “romantik çocuk anlayışı” olarak nitelendirilen görüş çerçevesinde, “çocukluğun doğaya en yakın yaşam evresi” olduğu vurgusu dikkat çekmektedir. Rousseau, çocuğun yalnız şu ya da bu amaç için değil, kendi başına önemli olduğunu, yetişkinlerden farklı olarak özgün ve farklı psikolojik özellikler taşıdığını, çocukluğun doğaya- tabiat haline en yakın yaşam evresi olduğunu ön plana çıkarmıştır. bkz. Mine Tan.(1993). “Çocukluk: Dün ve Bugün”. *Toplumsal Tarihte Çocuk*. Bekir Onur (Ed.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.1.

Toplayıp bulutların nemini gözlerine
Yağmurlara karışıp gitti...”
(*Bütün Şiirleri-2*,s.71.)

Bir başka şiirinde doğanın en güçlü unsuru olan “güneş”, oyun oynarken terleyen bir çocuğa benzetilir. Burada sanatçı, çocuğun bütün heyecanı ve coşkusuyla oyun oynarken “terlemesini” ve güneşin insanı terleten “sıcaklığını” birbiriyle bağdaştırmıştır. “Çocuğu” doğanın en güçlü ve etkili unsuru olan “güneşle” birlikte zikreden şair, bunu bilinçli olarak yapar.”Çocuk” ve “güneş” şair için, “umudu” ve “yaşama sevincini” simgeleyen iki varlıktır. Belli yönleriyle birbirlerine benzetilen iki varlık, aynı çağrışım özellikleriyle bağlantı kurularak aktarılır:

“Bütün perdelerimi açtım da,
Oyunlarda terleyen çocuklar gibi bir güneş
Çayırardan ıslak ve geniş gökyüzü
Camlarda boncuk boncuk yağmur serinliği”
(“Büyük Işık”, *Bütün Şiirleri-2*, s.108.)

Sanatçının başka bir şiirinde “güneşi”, çocuklar için bir zenginlik ifadesine dönüştürdüğünü görür. “*Benim çocuklarım*” ifadesiyle samimi ve sahiplenen bir tavır sergileyen şair, “para” ve “zenginlik” karşısına, çocukların parayla satın alınamayacak masum oyunlarını, doğanın içinde tertemiz, kirlenmeden, güneşin zenginliklerine dalıp yaşamalarını koymaktadır. Sanatçı için “çocuk”, masumiyetin, saflığın en doğal halidir. İnsanların önemseydiği, yücelttiği, zenginlik, güç, maddi unsurlar ve para, aslında, bu masumiyetin karşısında fakir ve eksiktir:

“Siz geniş odalarda para bilgisi
Birer güneş zengini benim çocuklarım
Su gamzesi, yaprak ummanı, ufuk türküsü.”
(“Suç”, *Bütün Şiirleri-3*,s.36.)

“*Benim elim, uzak bahçelerde çocukluktan bir ayçiçeği*” ifadesinde şairin sözlerinin arka planında, o büyülü çocukluğun birikimi bulunmaktadır. “*Bir Ayçiçeği*” benzetmesiyle doğadaki güzelliklerden yararlanır. Burada zaman açısından, çocukluğun uzaklığına da vurgu yapılır. “Mühür” isimli aşağıdaki mensur biçimdeki şiirinde, “*benim elim*” ifadesinde yazdıklarının bütün bir ömrün izlerine, gerçek nesnelere birer imgesel ahenge dönüşmesi söz konusudur. Burada hem “çocuk” kavramı hem de “doğa” şiirin anlamını güçlendirmiştir. “Çocuk” figürü sanatçının ta kendisidir. Hayatın sıkıntılarıyla ezildikçe daha da büyüyen bir “çocuk” vardır. “Çocuk”, “dağ suları kadar” ifadesiyle hem berraklığı hem de hoyrat ve yalnızlığı “çocuk” kavramı ve doğa üzerinden vurgular:

“Çocuk, dağ suları kadar. Unutkanım. Hayat çizgisinde hep başkaları geçen dünya sevgisi. Taşı bile yumuşak kılan öfke, kabalık karşısında. Ezildikçe şirasını veren üzümüm. Meraklı bütün hayvanlardan. Babasız çatıların hamiyetli kırlangıcı.”
(Bütün Şiirleri-3, s.38.)

İnsana dair bütün duyguları sık sık, doğadaki nesnelere kullanarak aktaran sanatçı, bazen doğadan insana, bazen de insandan doğaya bu duygu aktarımını yapar. “Yalnızlık Heceleri” ismini verdiği şiiri 51 parçadır ve bu uzun şiirinin neredeyse bütün parçalarında doğanın unsurlarından yararlanmış. Şiirin “19.” Parçasında, “yalnızlık”, “can sıkıntısı”, “bitkinlik”, “bıkkınlık”, vb. ifadeleri doğadaki, “ağaçlara”, “güneşe”, “yollara”, “kuşlara”, vb. varlıklara aktarmıştır. Bu duyguları canında hisseden “çocuk” da şairin yüreğindeki “çocuk”tur. Olumsuz duyguları, “eski” ve “uzak” gibi kelimelerle vurgulayan sanatçı, çocuğun arkasına bakmasını anılar, zaman ve mekân açısından uzayıp giden bir uzaklık olarak hissettirir:

“Pınar, tozlu yol, bitkin ağaçlar
Can sıkıntısından ağır bir güneş
Zaman dışı kuşlar telgraf tellerinde
Kadın değil de bir top bez hayalsizlikten
Köy uzak değil bir bıkkınlık sadece
Bu aklın dışında bir tek çocuk var
Bütün uzakları toplamış içine arkasına bakıyor.”
(Bütün Şiirleri-3, s. 73.)

Sanatçının “çocuk” kavramı ve doğa unsurlarını yoğun bir şekilde kullandığı bir başka şiirinde, doğayla yenilenen bir insanın, mutluluğu ve huzuru vardır. Şiirde hem şairin geçmişi hem de şimdiki yaşantısından esintiler bulunur. “Çocuk” ve “doğa”nın insanı yenilemesiyle geçmiş ve yaşanan zaman arasında kalan bir insanın duyguları anlatılır. Sanatçının doğanın içinde hissettikleri, onu geçmişindeki çocukluğuna götürürken, “çocuk” ve “doğa” arasında kurduğu münasebette bir arınma söz konusu olur. Burada “elinden tuttum çocuk babamın” ve “annem yeni doğuruyordu beni” dizelerinde abartı ve tezattan yararlanarak, hem babasını hem de kendisini yeniden “çocuk” olmanın masumluğunda birleştirir ve böylelikle kendisiyle de hesaplaşmış olur. Şair için “yeniden doğmak”, doğanın içinde yenilenmektir. Doğadaki, “köknar ağacını”, “güneşi”, “rüzgârı”, “gelincikleri”, “taşları”, “otları”, “kertenkeleyi”, gerçek halleriyle anlatan sanatçı, doğanın ve çocuğun saflığında, gün geçtikçe ağırlaşan yaşama ve içinde biriktirdiklerine karşı olumlu bakabilmeyi, “arınmayı” ve “huzur”u yaşatır:

“Köknar ağacının dibine oturdum

Akdeniz'di. İkiz güneşti
 Ayaklanan bir kadın yüzüydü
 Yaramı sever gibi sevdim gelincikleri
 Taşlara sesini veriyordu rüzgâr
 Eğildim telaşı önünde kertenkelenin
 Dağlar mavi bir zamandı
 Otlarda soluk alıyordu tanrı
 Sevdiğim kadınlardan bir mucize
 Bütün acılarımın dışına çıktım
 Elinden tuttum çocuk babamın
 Annem yeni doğuruyordu beni.
 Sildim pişmanlığı payıma düşen hayattan.”
 (“Yalnızlık Heceleri 36. Şiir”, *Bütün Şiirleri-3*, s.82.)

Sanatçının “Ölüm İyiliği” ismini verdiği şiirinde, “çocuklar hala yaz” ifadesiyle çocukları gelişle mutluluk veren bir mevsime benzeterek anlatır. Doğum ve ölüm arasında devam eden yaşamın akışında, “ölüm iyiliği” olarak çocukların “yaz” gibi sıcak bir mevsime benzetilmesi elbette rastgele bir ifade değildir. Sanatçı şiirde, mevsim olarak sonbaharın gelişini anlatır. Şiirde sonbahar, “sararan çiçekler”, “son güneşler”, “gölgelerin büyümesi” gibi ifadelerle doğanın ölüme yaklaşması olduğu gibi aslında insan içinde de yaşlılığın ölüme yaklaşan tarafını karşılar. Bu duyguların arasında “çocuk” kavramı yaz mevsimidir. Sanatçı, “sonbahar” ve “yaz”, “yaşlılık” ve “çocukluk” kelimeleriyle aynı ölçüde duygusal bir atmosfer yakalamıştır. Çocukları yaz mevsiminde açmış çiçekler gibi sonbahardan uzak tutar:

“Suçiçekleri kapandı
 Gölgeler büyüyor
 Son güneşleri yalıyor
 Kediler tüylerinde
 Dalgınlıktan öte
 Bir dünya camlarda
 Zaman buğulanıyor
 Çocuklar hala yaz
 Bir avuç bahçelerde.”
 (*Bütün Şiirleri-3*, s.99.)

“Çözumsuzlük” isimli şiirinde, “çocuk” kavramı ve “doğa” arasında yoğun bir duygusallık söz konusudur. Şair için her ikisi de “temizlenmenin”, “arınmanın” ve “sevincin” sembolü olmuştur. Şiirde “çocuk”, tarihi bir yapının nakışlarındaki yasemin çiçeklerine benzetilmiştir. Aslında burada şuna dikkat çekmek gerek sanatçı, nerde olursa olsun etrafında olup bitenlere oldukça dikkatli gözlemleyen birisidir.

Muhtemelen gezip gördüğü bir medrese, cami, türbe veya mezar taşı üzerindeki çiçekli bir nakış işlemesi onun belleğinde, “çocuk” ve “çiçek” unsurunu bütünleştirmiştir:

“İki demde salarmış çiçek rahiyasını
 Yürüdüm rüzgârdı, oturdum güneş bahçeleri.
 Ağzımda sözlerinin iyi zamanları
 Avuçlarım gözdenden açılmış dua
 Bir varoluş büyüyüdü dokunduğum her şey...
 Gölgeli sokaklarda gökyüzü saatleri
 Bir Selçuklu duvarının önünde durdum
 Nakışları yaseminlerden çocuk
 Harfleri hayatımızın uzak bilgisi”
 (Bütün Şiirleri-3, s.102.)

Şükrü Erbaş’ın şiirlerinde, “yalnızlık”, “hüzün”, “kırgınlık” gibi yoğun duygular sıklıkla yer alır. Onun şiirine yansıyanlar yaşamın içindeki gerçek duygulardır. Çünkü yaşamın ona sunmuş olduğu iyi kötü ne varsa duyguların süzgecinden geçirip, harflerle bütünleşmiştir. “Ağustos” isimli şiirinin yapısında da yoğun bir duygusallık ve iç çekiş hâkimdir. “Çocuk” kavramı, “anne”, “toprak”, “buğday tarlaları”, “kuşlar”, “çiçekler”, vb. unsurlar ilişkilendirilmiştir. Bu mensur şiirinde, sanatçının kendi hayatından yansıyan “çocuk” figürü şiirin tam merkezinde durmaktadır. Buğday tarlasının ortasında, korkulan bir babanın sesiyle irkilen çocuk, zamanı orada dondurur. Şiirdeki yoğun duygu atmosferi, şairin içindeki çocuğun yaşanmışlıklarını, korkularını, hayallerini yansıtır. Bu çocuk büyümüş olsa dahi, yaşadıklarının hiç birini unutmaz. “Anne” burada “kandil”e benzetilir çünkü çocuk, babanın karanlığında kurtulmak için annenin aydınlığına sığınır. Şiirin sonunda ölümün bir gün hüküm süreceği ve şairin içindeki o çocuğun ağustosunun biteceği vurgulanır:

“Buğday tarlalarının ortasında bir çocuk. Kirpikleri topuğa kadar çocuk. Babanın sesiyle uzayan zamanlar. On iki ay sarı. Hiçlik taşlar kadar. Gökyüzü yalnız ay çıkınca var. Uzaklar yok. Korku cana değişiyor. Değer hala. Işıklar, deniz, şiir... bir gün bu ağustostan? Ey küçük düşürülmüş evler. Soğuk hayal. Baba çocuktan çocuğa büyür. Anne kandil. Çocuk her kadında yalnız. Unutmak ey, güneşlerin isi. Herkes senin genişliğinde sonsuz. Çocuk hariç...
 Ölüm gelir bir gün, çocuk ağustosu ölür...”
 (Bütün Şiirleri-3, s.153.)

Şiirde geçen, “pınar lülesi”, “aynalı salıncaklar”, “puhu kuşları” vb. kelimelerle yoğun bir imgesel anlatım dikkat çeker. “Çocuk”, yaşamın içinde

hayalleriyle özgür, “güneş yumağı”, “ağaç yarası”, “buğday firikleri”, “serçe” ve “puhu kuşları” gibi doğadaki varlıklarla birlikte resmedilir. Sanatçının “Büyüme Masalı” ismini verdiği bu şiirde, doğadaki bütün varlıklarla iç içe büyüyen ve “gaz lambalarıyla duvara dünyalar çizen” bir çocuğun hayal dünyasına adım atmaktadır. “Çocuk” yaşamının küçük ve dar kalıplarının içinde her ne kadar sıkıştırılmışsa da yine de dünyaya uzanan bir umuda sahiptir:

“Elleri sıralı bir çocuğa
Güneş yumağı bir çocuğa, ağaç yarası bir çocuğa
Buğday firikleriyle tarlaları ağızına dolduran bir çocuğa
Kırpikleriyle karları yuvarlaya yuvarlaya
Evlerin içine dağlar indiren bir çocuğa
Rüzgârlı memeler pınara hareler düşürecek diye
Pınar lülesine aynalı salıncaklar kuran bir çocuğa
Serçelerle uyanıp puhu kuşlarıyla yatağa giren
Bir avuç sularda ay ışığına belikler ören
Gaz lambalarıyla duvarlara dünyalar çizen bir çocuğa...”
(*Pervane*, s.7.)

Şükrü Erbaş için “güz” mevsimi, hüznü ve yitip giden bir ömrü anlatan semboldür. “Ağaçlar şarkısını döktü” ifadesinde, yemyeşil bahçeleri sarartan güz mevsimini, yaşlanmış bir insanın yitip giden ömrüne benzetilir. Artık güz mevsimiyle birlikte hem doğa hem de insan yaşamının sonunu bekler. Sanatçının hüznü söyleminde, “çocuk” kavramının tazeliği ve masumiyeti şiire farklı bir boyut kazandırmıştır. İnsanın yitip giden ömrünün gerisinde sadece “buğday başağı” bir çocuğun hatırası kalır. Şair, sararan güz mevsimini, insanın geçip giden ömrünü ve “çocuk” kavramına yüklediği tazeliğini ve geride kalan anılarını birbiriyle ilişkilendirmiştir:

“Ağaçlar şarkısını döktü Boncuk Hanım
Bahçelerin duası ölüm üzerine nicedir
Deniz çekildi çekildi, buğday başağı bir çocuk
Harman yerlerinde köpüklenip duruyor”
(“Gölgelik”, *Pervane*, s.17.)

Sanatçının “Boncuk” isimli mensur şiirinde, yoğun bir duygusal söylem söz konusudur. “Yalnızlık”, “sessizlik”, “yorgunluk” gibi kelimeler duygusal geçişlere zemin hazırlamıştır. “Doğa” için “insanın büyük yazgısı” diyen sanatçı şiirinde, “yaşam” ve “ölüm” gibi iki güçlü diyalektiğin arasında kalan insanın, çocuk kalbinin savunmasızlığına gönderme yapar. “Çocuk”, hem savunmasızlığı hem de doğanın bizlere sunmuş olduğu tüm iyilikleri, avlulardan taşarak yaşayan sonsuz bir varlıktır:

“Bir hallaç tiftik tiftik ediyor gökyüzünü. Dağ değil beyaz bir rüya. Kopmuş gerçekliğinden. Bulutlar sessizlikle örtüyor her yeri. Yaprakları toprağın harfleri, kavaklar boşluğa hayat bağışlıyor. Rüzgâr değil otların soluğu. Yedi renkle ürperiyor zaman. Elma ağaçları arasında kırmızı bir ev. Ovanın dünya saati. Topuklarına kadar bulut içinde, yağmurlu bir yorgunluğu dönüyor pancar işçileri. Kapıda mavi bir boncuk. Çocuk avludan taşmış. Köpeğe kalabalık bir masal anlatıyor evin en konuşkan yalnızlığı. Bir sevinç pıhtısı ağzı. Güneş çıksa, insan dolacak boşluğa.

Sen ey doğa... büyük yazgısı insanın. Senden öğrendik zamanın acısını. Avuçlarında çocuk kalbimiz; sen hayat bağışladın bize, seni öleceğiz hepimiz.”

(*Bütün Şiirleri-3*,s.181.)

Sanatçının “Özlemin Kıyıları” isimli şiirinde, içindeki çocuğun “o mavi çocukluk ülkesine” gitmek isteyen yanını dikkat çeker. “Özlem”, “rüzgâr”, “bulut”, “yaz mavileri”, “damla”, “deniz kıyıları” gibi doğa unsurları anlatımı güçlendirmiştir. Çocuğun köpüren duygularını, “güneş gibi ışıklı gülüşünü”, hüznü bir ifadeye büründüren sanatçı, “anların okyanusunda gezinen kalbini” suskunluğun ince yapraklarıyla gizlemek ister:

“Gülüşü güneşlerden ışıklı
Gülüşü el çırpan sular gibi köpüren
O çocuk, durmaz mı bilmem, örtüp kalbini
İnce saydam yapraklarıyla suskunluğun
Duyguların içe dönük dallarında...”

(*Bütün Şiirleri-1*,s.193.)

Sanatsal yaratımda insanın geçmiş yaşantılarının izlerine rastlamak mümkündür. Şükrü Erbaş’ın, çocukluğunda doğayla iç içe büyümüş olması elbette şiirine önemli katkılar sağlamıştır. Şiirlerine baktığımızda, “çocuk” kavramı ve “doğa” arasındaki bağın güçlü olmasında, şairin belleğindeki bu çocukluk resimleri kadar dili kullanmadaki hüneri de söz konusudur. “Çocuk” kavramı onun şiirinde, doğadaki unsurlarla bütünleşmiş ve aralarında güçlü bir ilişki söz konusudur. Şair, hem doğanın bütün güzelliklerini hem de çocuğun “masumiyetini”, “saflığını”, “tazeliliğini” birlikte düşünmüştür.

3.2. ÇOCUK ve ANNE İLİŞKİSİ

Şükrü Erbaş şiirinin ana konularından birini, “kadın” teması oluşturmaktadır. Toplumsal yapının içinde çeşitli vasıflarıyla işlediği “kadın” teminde, özellikle kadının “anne” rolü dikkat çeker. Şairin, “anne” yönüyle vurguladığı kadına özel bir saygısı vardır. Şiirinde “anne”, “cefakâr”, “şefkatli”, “yoksulluğun verdiği sıkıntılara katlanan”, “çalışkan” vb. özellikleriyle ön plandadır. Bu özelliklere sahip “anne” figürü, şairin bizzat yakından tanıdığı Anadolu kadınıdır.

Türk toplumunda en kutsal sıfatı “annelik” olan kadın figürü, her zaman kucağına sığınılan, sevgi dolu bir sığınağı sembolize eder. Sanatçının şiirinde “anne” teması, yoğun bir duygusal atmosferde “çocuk” kavramıyla birlikte anlatılır. Şairin “anne” figürü, öncelikle en yakından bildiği kendi annesinin yansımasıdır. Şiirinin derin yapısındaki “anne” imajı, kaynağını öncelikle kendi yaşamından alır. “Çocuk” ve “anne” arasındaki bağ hiç şüphesiz insan için en önemli ilişkilerden birisidir. Her fırsatta bu güçlü bağı hatırlatan şair, annenin sevgisini ve cefakârlığını vurgular. “Yazgı” isimli şiirinde, cefakâr bir annenin kaderine boyun eğmesi ve çocuğunu okula göndermek için hazırlaması, harflerle resmedilmiştir. Annenin, “çocuk” için katlandığı yoksulluğu ve yaşadığı kırgınlıkları anlatılır. “Yazgı”, anne ve çocuğun ortak kaderleridir:

“Anne, harflerinde annesi. Çocuktan on üç sessizlik yılı büyük. Çok erken anne. Bilmeden inanıyor harflere. Çocuğun önlüğünü alın çizgisinde yıkadı. Gözyaşıyla kuruladı yakasını. Sustuğu bütün cümleleri kuracak çocuk. Avluya boncuklu zamanlar getirecek. Çantasını parmaklarıyla öperek hazırladı. Çantası evin en küçük odası. Tarlaların sabahını, gaz lambasının isini, babanın kasvetini, kardeşlerin ayçiçeği gözlerini bir bir koydu. Çocuk uzak hayatları bunlarla öğrenecek. İyiliği mutsuzluktan biliyor anne.

Ey kan pıhtısı kasabalar... kaç çocuk yazgısını okur bir ömür, kaç anne doğurur sizi, kaç anne rüyanızı ölür.”

(“Yazgı”, *Bütün Şiirleri-3*, s.161.)

Sanatçının “İyimserlik” isimli mensur şiirinde, öncelikle annenin “doğurganlık” özelliği dikkat çeker. Bu özellik, “doğa” ve “anne”yi aynı noktada “çocuk” kavramı üzerinde birleştirir. Doğa unsurlarının yoğun bir şekilde kullanıldığı şiirde, anneyi sembolize eden bir “ağaç” imgesi dikkat çeker. “Ağaç”, köklerini çocukların yalnızlığıyla açmaktadır. “Ağaç” imgesi, anne ve çocuk arasındaki bağı vurgulamak adına anlatıma güç katmıştır. Annenin çocukları büyüyüp uzaklara gitmiş olsa bile, onların varlığıyla kuvvet bulur. Şairin burada “anne” figürünü, doğadaki güçlü bir varlığa benzetmesi elbette tesadüfî değildir. “Anne” aile içinde, tıpkı bir ağaç gibi çocuklarıyla köklenir ve onlarla olan bağından kuvvet almaktadır:

“Kadın portakal bahçesinden çıktı. Eteğinde üç güneş gölü, üç ışık harmanı. Gün üç kez geçti gövdesinden. Parmaklarıyla soluk aldırdı ağaçlara. Çocukların yalnızlıklarıyla açtı köklerini. Ağustos böceklerinden bir sonsuzluk bahçe.”

(*Bütün Şiirleri-3*,s.170.)

Sanatçının “Eşikler” ismini verdiği kısa dizelerden oluşan uzunca şiirinde, “anne” ve “çocuk” bağı zaman ve mekân unsurlarıyla birlikte kullanmıştır. Şiirde “anne” figürü, bir saate benzetilirken “çocuk-çocukları” akrep ve yelkovan olarak onun parçalarını ifade eder. “Anne”, çocuklarında saklı kalmış bir zamandır. “Çocuk” büyüye de annenin gözünde hala o küçük “çocuk”tur. “Saklı kalan zaman” ifadesinde, mekân olarak bir odanın içinde duran “anne” ve “çocuk-çocukların” bağlarına, zaman üzerinden vurgu yapılır:

“Güneş tarlaları, yorgun avlu, yaşlı odalar...

Oğlan akrep kız yelkovan,

Bir saklı zaman anne çocuklarda.”

(*Bütün Şiirler-3,s.194.*)

Kadının “anne” rolü, hem ailede hem de toplumda önemli bir yere sahiptir. Bu model, aile ve toplum arasındaki köprüyü inşa ederek ayakta tutar. Bir çocuğun sevgiyi, şefkati ve eğitimini aldığı ilk yer anne kucağıdır. “Anne”, sevgi ve şefkat duygularının simgesi olduğu kadar, ailede bireylerin güven ihtiyacını büyük ölçüde karşılayan bir güce de sahiptir. Bu nedenle “anne”, mutlu “çocukluk” günlerinin teminatı olarak çocuk için oldukça önemlidir. Şairin çocukluğunun yansımalarına rastladığımız bir başka şiirinde, “anne” figürünü, “sabah”a, “baba” figürünü de “akşam”a benzetir. Şairin anneyi, bir çocuğun sabahı, ışığı olarak görmesi dikkat çeker. Şairin içindeki “çocuk”, kendi anılarından kalan izleri ortaya çıkarmış olur. Şair, çocukken babasından korktuğu için “baba” figürünü, korkunun rengi olan siyah ve akşamın karanlığına benzetir. “Çocuk” için “anne” sabahtır ve çocuğun en güvenli sığınağı oluvermiştir. Sanatçı, anılara “uzak” ifadesiyle mesafe koysa da içindeki “çocuk”, bu duygulara kapı aralamıştır. Zaman açısından güçlü olan “akşam” kavramı, karanlık olması yönüyle korkuyu, “sabah” da ışığın olduğu güven ve aydınlığı temsil eder:

“Babam akşam, annem sabah...

İçim dışım uzaklar.

Büyür hala, kalbimdeki çocuk...”

(*Bütün Şiirleri-3,s.194.*)

“Yanılsamalar” isimli şiirde “anne” figürü, “beyaz” ifadesiyle anlatılır. “Çocuk-çocuklar” için “hayatın harflerine taşı ekledi” ifadesi de “ölüm” kavramını ön plana çıkartır. “Beyaz” ve uzaklara bakan bir “anne” figürü, “çocuk” için yeni bir bilgiyi hayatına ekletir:

“Çocuklar hayatın harflerine taşı ekledi

Anneler biraz daha uzağa bakıyor

Anneler biraz daha beyaz.”

(*Bağbozumu Şarkıları*, s.52.)

Sanatçı “Hırka” isimli şiirinde, hayatın gerçek olaylarına ilişkin bir belirleme yapar. Bazı motifleri sıralayan sanatçı, “anne” ve “çocuk” arasındaki ilişkiye atıf yapar. Çocuğun okul kıyafeti içinde kaybolması ve annenin çocuğuna hırkasını giydirmesi üzerinden hissettirilen, yoksulluğun, yalnızlığın ve geçim derdinin “çocuk” kavramıyla belirginleşir:

“Ne kar, ne buz tutmuş ay, ne ıslık çalan kamyonlar
Ne de okul kıyafetinde kaybolmuş bir çocuk
Harflerin yalnızlığı gecenin yalnızlığından büyük
Asfaltın kıyısında yoksul bacalardan bir hayat elifi
Bahçelerin uykusundan sürmeli gözler
Ne evden ayrılmak, ne yapraklı soğuk ince bedende
Değildi canıma yürüyen zaman acısı
Anne hırkasını çocuğa giydiriyordu...”
(*Pervane*, s.14.)

Sosyal hayatın içinde, çalışan kadınların belirgin bir etkisi söz konusudur. Sanatçının “Çalışan Bir Annenin Sabahı” ismini verdiği şiirinde, çalışan kadının hem sosyal hayatına hem de evdeki “annelik” rolüne ilişkin güçlü bir ifade bulunur. Çalışan bir annenin sabah evden çıkarken telaşla işe yetişmek için koşturması ve geride bıraktığı çocuğunun sesini, yüzünü aklından çıkarmaması konu edilmiştir. Sanatçı şiirde, annenin hüznüne, korkularına yer verirken çocuğun da, annesini akşama kadar beklemesine ve ona olan özlem duygusuna dikkat çeker. Çocuk, annesine evden ayrılırken “sen benim akşamsefamsın” diyerek annesine kavuştuğu akşamı, bir sefa olarak görür. Küçük bir çocuk ve anne arasındaki bağı farklı duyguları bütünleştirerek vurgulayan şair, çalışan bir annenin sabah işe gidişini çocuğun ve annenin bu ayrılık karşısındaki duygusal tutumları üzerinden işlemiştir:

“Suda halkalar gibi yayıldı
Gün boyu yüreğimde yüzü
Ve sözü kulaklarımda kızımın
Üzgün bir gülümsemeyle
Ayrılırken sabah
Söylediği...
-Sen benim akşamsefamsın
Biliyor musun anne...
Güneşle birlikte biten bahçelerde
Böyle her sabah, her sabah yeniden
Yitirip rengini sessizce

Sevincini bir düş gibi gecelerde
 Bitecek korkusuyla yaşadığım...”
 (*Bütün Şiirleri-1*,s.100.)

“Anne” figürünü pek çok şiirinde kullanan sanatçı, sevginin, acının, hüznün ve çocuğunu türlü belalardan sakınan, koruyan bir “anne” modelini ön plana çıkarır. Bir annenin acısına, yakından tanık olan sanatçı, toplumsal eleştiri olarak annenin evladını kaybetmesini ve içine düştüğü sıkıntılı durumunu “İtiraz” isimli şiirinde anlatır:

“Bir annenin elini tuttum bugün
 İki gözü iki çocuk, devleti susuyordu.”
 (“İtiraz”, *Bütün Şiirleri-3*,s.20.)

Sanatçı “Dünyanın Bütün Hayalleri” isimli şiirde, kadının çocuğunu doğururken canlanan sahneyi, bağbozumu sonunda üzümlerin sıkılarak şirasının çıkarılmasına benzeterek anlatımı güçlendirmiştir. “Yorgunluğun şirasından doğurduğu çocuğu” ifadesinde, hem doğadan bağbozumu ritüeline hem de bir kadının doğum sahnesine gönderme yapılır. Her iki durumda yeni bir başlangıç söz konusudur. Kadının yorgunluğun şirasından elde ettiği “çocuk” ve ona kavuşmanın verdiği mutluluk, “doğurduğu çocuğu kuşlara tutuyor” ifadesiyle belirginleştirilmiştir. Şiirde, tamamen doğa unsurlarının imajını kullanan sanatçı, “anne” ve “çocuk” arasında yaşanan doğum sahnesini “bağbozumu” gibi kutlu bir törenle vurgular:

“Tarazlı sular
 Söğütlerin aktığı
 Bağbozumu bir kadın
 Yorgunluğun şirasından
 Doğurduğu çocuğu
 Kuşlara tutuyor.”

(“Dünyanın Bütün Hayalleri”, *Bütün Şiirleri-3*, s.125.)

Her sanatçıda olduğu gibi Şükrü Erbaş’ın sanatında da yaşamı ve şiirinin arasında özel bir bağ bulunur. Seçmiş olduğu kelimeler içinde özellikle “anne” kavramı, inceliği ve kırılğanlığı yansıtıran sağlam bir duruşu da sembolize eder. Bu “anne” figürünün alt yapısında özellikle, kendi annesinin izlerini bulmak mümkündür. Bununla birlikte “çocuk” ve “anne” kavramı arasındaki ilişkiyi, gerçek duygular üzerinden annenin çocuk için önemli bir sevgi kaynağı ve onun en güvenli sığınağı olduğunu farklı imge ve imajlarla vurgulamış, ön plana çıkarmıştır.

3.3. ÇOCUK ve BABA İLİŞKİSİ

Şairin şiirlerinde sürekli olarak karşımıza çıkan önemli figürlerden biri de, “baba”dır. “Baba”, ataerkil toplumda ailenin reisi olarak mutlak bir gücün ve otoritenin simgesidir. Otoriter yapı içinde “baba” figürü, “saygı” ve “korku” arasındaki bir duyguyla hafızalarda yer edinir. Çocukların büyüme dönemlerinde, güçlü “baba” figürünün otoritesine karşısında nasıl bir tepkimeye girdiklerine dair Erich Fromm, ataerkil bir ailede baba baskının çocuk üzerindeki ruhsal etkilerini, toplumsal bilinçaltı dürtüleriyle olan ilişkisiyle açıklamıştır. Ataerkil bir ailede baba merkezli bir yapıda, kaygı, nefret, sevgi karışımında bir “baba otoritesinin varlığı”, zayıf görülen kişiliklerin karşısında durur ve bu otoriteye bağlılık getirir. Bu otoritenin temelinde sert bir süperego vardır. Bu süperego ve gerçeklik arasında çıkış yolu arayan kişi, sonunda suçluluk duygusunun içine girmiş olur.¹⁵¹

Yerli ve yabancı edebî eserlerin geneline bakıldığında, çoğu yazar ve şairin babasıyla arasındaki ilişkinin iyi olmadığı görülür. Bu olumsuz ilişkisinin yansımalarını, eserlerinin derin yapısında görmek mümkündür. Bu konu da pek çok örnek verilebilir. Şükrü Erbaş şiirinin önemli figürlerinden birinin “baba” temasının alt yapısında da, şairin babasının tam da yukarıda bahsettiğimiz gibi sert, ataerkil bir aile geleneğinden gelmesidir. Şair bütün çocukluğu boyunca, babasından korkmuş, hatta dayak yemiş biri olarak şiirlerindeki “baba” figürünü, “korku”, “gece”, “karanlık”, “akşam” ve “suskun” gibi kelimelerle yansıtmıştır. Bu konuda sanatçı, bir söyleşisinde hayatından şu kesiti paylaşır:

“ Babamın, harflerime ruhunu verdiği her bir dize, her bir şiir, onun zamanında bana vermediği sevgiyi, bunca yıldan sonra, bir avuç kemik ve bir tutam saçtan başka bir şeyi kalmamış bir ölüden almaya çalışmaktı. Bunu yapmasaydım, dünyayla kurduğum ilişki, babamın benimle kurduğu, daha doğrusu kuramadığı ilişki kadar yıkıcı olacaktı. Kuşkusuz ilk gençlik yıllarımda bu değerlendirmeyi yaparak yazmadım. Sadece bu sevgisizlikten kurtulmak istedim. Çocuk kalbim öfkenin sularından anlamının sularına yaza yaza gelebildi. Yazdıkça anladım ki, bilmem kaç bin yıllık bir kültür, babam kılığında, siyah soğuk bir korku yumağı olarak, emir kipinden başka cümle kurmadan eve girip çıkıyordu. Tanrı nasıl bir şey olmalıydı acep? Zamanlar geçtikçe, siz çoluk çocuğa karıştıkça, başka babalarla, başka çocuklarla kalbiniz- yaranız mı demeli- açılıp açılıp kapandıkça şunu öğreniyorsunuz ki, aslında babanız sizden çok fazla acı çekmiş. İnsan beş çocuğundan birisini, bir gün olsun kucaklamadan, bir güzel söz söylemeden, aynı evin içinde, aynı bahçelerde, aynı avluda nasıl yaşar? bu nasıl bir psikolojidir; bu

¹⁵¹Erich Fromm. (2004). *Anaerkil Toplum ve Kadın Hakları*. Acar Doğangün (Çev.), Arıtan Yayınevi, İstanbul, s.35.

nasıl bir kültürel azaptır; bu nasıl bir yalnızlıktır... İşte bunu gördükten sonra, senin hesaplaşma dediğin, benim anlamak dediğim bir yere geliyorsun; geldim. Tuhaf bulunabilir, bulunmasın, babanızı sessizce sevmeye başlıyorsunuz. Yine de, çocukken alnınıza konmamış bir öpücüğün yerini hiçbir bilgi dolduramıyor. Ne diyordu Dostoyevski, “Her şeyi fazlasıyla anlamak hastalıktır baylar!” Kim bilir, belki de öyledir.”¹⁵²

Sanatçının sözlerinden de anlaşıldığı üzere “baba” kavramı, gerek tema gerekse imge olarak öncelikle kendi yaşamının izlerini yansıtırken aslında diğer taraftan Türk toplumunun yapısındaki “baba” figürünün de proto tipini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında ev içinde, babanın sert bir mizacının olması, özellikle çocuk adına, üzüntü, sıkıntı, korku ve sevgisiz büyüme gibi olumsuz duyguları beraberinde getirmiştir. Çocukluğun “mutsuzluk” olarak ifade edilmesine sebep olmuştur. “Çocuk” ve “baba” arasındaki olumsuz ilişkiden kaynaklanan mutsuz bir “çocukluk” ifadesi olan “Benim Mutsuz Çocukluğum” isimli şiir, şairin kendi çocukluğuna dair yansımaların olduğu bir şiiridir. Şiirde, “baba” figürü, “çocuk” üzerindeki etkisiyle “asık yüzlü, korkulan biri” olarak karşımıza çıkar:

“Benim mutsuz çocukluğum, bulanık
Bir asık yüz gölgesinde titreyerek
Baba korkusuyla geçti.
Sevinç bile sert eserdı odalarda
Susmak saygı, gülmek ayıp, izinsiz
Konuşmak en büyük suçtu.”

(*Bütün Şiirler-1*,s.28.)

Şiirin devamında sanatçının “mutsuzluk” ifadesine yüklediği anlam derinliği dikkat çeker. Şükrü Erbaş, “yazarlıkta onarmaya çalıştığı duyguları” için, “gövermedi gövermiyor bir türlü” ifadesiyle güçlendirirken “çocuk kalbinin” ne kadar derinden kırıldığını ve bazı şeylerin onarılamayacağını “*yine de, çocukken alnınıza konmamış bir öpücüğün yerini hiçbir bilgi dolduramıyor.*”¹⁵³ diye belirtmiştir:

“İlkyazımda filizimde dalımda
Çocuk kusurlarımda, çocuk suçlarımda
O rüzgâr yıllarca, yıllarca esti.
Sanki üzerimden yeryüzü geçti
Gövermedi gövermiyor bir türlü
Yüreğimde ezilen yaşama tutkusu.”

(*Bütün Şiirler-1*,s.28.)

¹⁵²Şükrü Erbaş. (2015). *Eşik Burcu (Bütün Yazıları-3/ Söyleşiler)*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.11-12.

¹⁵³Erbaş.a.g.e.,s.12.

Sanatçının bir başka şiirinde, çocukluğundan kalan anılar sert bir babanın gölgesinde canlanmaktadır. Şiirdeki “baba” figürü, çocuğun gözünde “akşam” olarak yansımıştır. Babanın, çoğunlukla susan ve konuştuğunda dişlerini sıkarak konuşan halleri çocuk için, “akşam”, “korku”, “gece”, “karanlık” ve titreyerek açılan kapıların ardında, buz gibi duran bir siyah beyaz resme dönüşür:

“ Babam gelirdi ve akşam olurdu.
Siyah- beyaz bir fotoğraf gibi gelirdi babam
Ben o zamanlar bütün babaları susar sanırdım
Yalnızca gaz lambasıyla konuşan bir diş gıcirtısıydı babam.
Kapılar titreyerek açılır, titreyerek kapanırdı.
Tanrıyı ve uzun konuşanları sevmezdi hiç.
Babamdan yapılmış bir korkuydu dünya.
Ben o zamanlar yalnızlığı gece sanırdım.
Ne kadar susarsa o kadar terlerdi.
Babam en çok kışa yakışırdı.”
(“Aynı Yürek Lekesi”, *Bütün Şiirleri-2*,s.149.)

Sanatçı şiirlerine babasının bu kadar konu olmasının sebebini, sevgisizlikten ve hiç sevilmemişlikten kurtulmak olduğunu söyler. Bütün bunlara rağmen babasını ölümünden sonra onu sevdiğini de belirtir. “Bu durum size garip gelebilir” diyen şair, “baba”nın sevgisine, merhametine olan özlemini böyle gidermek ister. Sanatçı, bu durumu telafi etmek için geçmişe dönüp babasıyla hesaplaşmayı tercih eder.¹⁵⁴ Aslında bunun arkasında, “mutsuz” ve “korku” ile geçirilmiş bir “çocukluğun” yeniden inşa edilmesi yatmaktadır. “Kum ile Su” isimli şiirinde, “baba”, “çocuk” ve “güven” duygusuna yapılan bir göndermeyle iç hesaplaşma öne çıkar:

“Ömrümü hiçbir yakınlıkla örtmeyeceğim
Babamı bende yaşatmayacağım
Güven duygunuzdan tiksineceğim
Çocuklarımdan çekileceğim.”
(*Bütün Şiirleri-3*,s.54.)

Sanatçının çocukluğuna dair, “ben bütün babaları susar sanırdım” ifadesinde görüldüğü gibi “baba” imgesi suskunluğuyla, baba ve çocuk arasına sert bir çizgi çekmiştir. Sevgini gösteremeyen babanın susması, şair tarafından “dipsiz bir kuyuya” benzetilir. Yalnızlık duygusu ve kuyuların dilsizliği şairin bilincinde baba figürüyle bütünleşmiştir:

“Susmasına denizi ekledi. Mavi değil yine de evi. Biraz daha kuyu. Yalnızlık hariç, her şeye yeniliyor. Boyu ıssız, gecikmiş. Bin ayrılık parmaklarının boğumu. Bir leke gibi

¹⁵⁴Erbaş. a.g.e.,s.11-12.

geçiyor ışıklardan. Günün her saati akşam. Eşikler, o hep- çocuklarına susuyor. Karısı gittikçe az. Denize çekiliyor, çekiliyor...”

(“Yalnızlık Heceleri-25”, *Bütün Şiirleri-3*,s.76.)

“Yalnızlık Heceleri” isimli uzun şiirinin “47.” bölümünde ise “susan bir babanın” suskunluğunun ağırlığını taşıyan çocuğun-çocukların sitemi vardır:

“Kardeşim artık özgür...
Annemizin söylediği ne varsa
Simsiyah gülüyor
Ağzında gecikmiş bir zaman
Kalbin diline çeviriyor
Babasının sustuklarını.
-Bir kandil fitilinden
Fitilinden yanarak ışıyor-
İki çocuk büyüttü, ikisi de
Üstüne titredikçe yabancı.
Evi çok kilitli kapılar
Dışarılar ömrünü küçük düşürüyor.”
(*Bütün Şiirleri-3*,s.87.)

Genel olarak “baba” figürü, fazla konuşmayan, susan, korkulan, sert mizaçlı biri olarak karanlığın ve akşamın verdiği tedirginlikle anlatılırken, sosyal içerikli şiirlerde, çocukların, terör, savaş, vb. durumlarla “babasız” kalmaları ön plana çıkartılır. “Çocuk-çocuklar” için böyle acıları yaşatanlar “kötülüğün simgesi” olarak anılacağını söyleyen şair, “öfke”, “düş”, “incinmiş onur” ve “acı” kelimelerinin duygusal yönünden yararlanır:

“Örtüp sakladığınız
Sindirip susturduğunuz
İncinmiş onurlar bunalmış öfkeler
Düşler ve acılardan oluşmuş
Yıkıntılar kalacak..
Babasız çocuklar irkilecek evlerde.”
(“Kötülük Simgesi Olarak Kalacaksınız”, *Bütün Şiirleri-1*,s.66.)

“Baba” figürü, çocuk-çocuklar için bir güç simgesidir. Şükrü Erbaş, *Yolculuk* isimli kitabındaki “Yolculuk” şiirinin “XVII.” bölümünde, “yaralı”, “yalnız” ve “suskunum” kelimeleriyle ördüğü duygusallığı, “çocuk” kavramı ve “baba” üzerinden anlatır. Şairin, çocuğunun gözü önünde dövülmüş, ezilmiş bir babanın utancını, acı bir duruma şahitlik eden “çocuk” figürü üzerinden birleştirir:

“Ben kimim
Cesareti öğrendiğim kapılarda bugün

Çocuğu önünde dövülmüş bir baba utancıyla
 Korkuya rehin, ordusu bozgun
 Yaralı, yalnız ve suskunum...”
 (Yolculuk, s.135)

“Leke” isimli şiirde, küçük bir çocuğun babasının varlığına ve gücüne nasıl muhtaç olduğu “babam olsaydı” ifadesiyle anlatılır. Eleştirel tavırla şiirine “Leke” ismini veren sanatçı, insanların duyarsızlıklarına, yabancılaşmalarına karşı “çocuk” kavramını ön plana çıkartır. Çocuğun masumiyetiyle “bir güz kederiyle iplik iplik ağlıyor” ifadesini birleştiren şair, “çocuk” figürüne yoğun duygular yüklemiştir:

“O çocuk oturmuş çarşılar ortasına
 Bir güz kederiyle iplik iplik ağlıyor
 Babam olsaydı
 babam olsaydı
 babam olsaydı...
 Işıklı vitrinler önünde simsiyah bir leke
 Çocuk ağlamıyor
 Almış kanatlarına bütün özlemlerini
 Bir turna sürüsü gözlerinin burcunda
 Akşamı parçalaya parçalaya uçuyor...”
 (Bütün Şiirleri-1,s.155.)

“Çocuk” ve “baba” ilişkisinde, güven ve güç duygusunun baba tarafından karşılanması oldukça önemlidir. “Baba” figürü, koruyup kollayan yanıyla çocuk için, önemli bir rol modelidir. Sanatçı, “çocuk” kavramıyla “çocuk” ve “baba” ilişkisini iki farklı yönüne vurgu yapmıştır. Bunlardan ilki, şairin kendi babasıyla olan olumsuz ilişkisi sonucunda “baba” figürünün “korku”, “akşam”, “karanlık” imgesine dönüşmüş olmasıdır. Diğeri de sosyal yapıdaki “baba” figürünün “güç” olarak ifade bulmasıdır.

3.4.ÇOCUK ve UMUT

Şükrü Erbaş’ın şiirlerinde, “umut” her zaman vardır. Sanatçı, hayattaki duygusal kırılmaların karşısına karamsarlık, bıkkınlık yerine umudu koyarak olumlu bir bakış sergiler. Şiirinde, “çocuk” kavramıyla, hüznü, kederi, sevgiyi vb. duyguları birlikte işleyen şair, umudun çağrıştırdığı yaşama sevincini de yine “çocuk” figürüyle özdeşleştirerek anlatır. “Çocuk” ve “umut” kelimelerinin telkin ettiği ortak duygular arasında, “tazelenme”, “yenilenme” ve “yaşama sevinci” gibi belirgin söylemler bulunur. Sanatçının “Ben Şiir Yazmazsam” isimli şiirinde, şiir yazmak ve yaşama umudu arasında bir ilgi bulunur. Sanatçıya şiirlerini yazması için, içindeki “çocuk” umut vermektedir:

“Ben şiir yazmazsam
Yitirir dilini içimdeki çocuk
Dünya bir mahzun olur
Çıkarır giysilerini sözün teninden
İmge denilen o esrarlı konuk
Nesneler kendince görünür.”

(*Bütün Şiirleri-1, s.53.*)

Yukarıdaki şiirde görüldüğü gibi sanatçı yaşama umudunu, şiir yazmakta ve o şiire ilham veren içindeki çocuğun hayal dünyasında bulur. Şiirin devamında, sanatçının sosyal anlamda canında hissettiği bütün duygu ve düşüncelerini ortaya koyduğu görülür. “Konuş Çocuğum” şiirinde de yukarıdaki şiirde olduğu gibi, yaşamın ağır gelen bütün duygularının karşısında, “çocuk” ve “umut” vardır. Umudu temsil eden çocuğun ülkesine sığınmak isteyen sanatçı, “Al, rüzgârının mavi kanatlarına” dizesiyle, çocukluğun büyümlü dünyasına olan özlemi de dile getirmiş olur. “Çocuk” ve “mavi” renk umudu temsil eden ve birbirini bütünleyen iki söylem olarak karşımıza çıkar:

“Susan bir türküyüm nicedir
Evler çarşılar içinde
Duruşum gurbet yürüyüşüm el
Gülüşüm hayat kırgını, kapalı, yarım
Kederim uzak insanlara...
Yaşamak bu iğdiş göklerde buruşuk
Yağmuru alınmış bir güz bulutu
Al, rüzgârının mavi kanatlarına
Beni ülkene götür çocuğum.”

(“Konuş Çocuğum”, *Bütün Şiirleri-1, s.75.*)

“Yıkanın Sevgili Çocuklar” şiirinde, şehrin gürültüsünden, kalabalığından, derdinden, sıkıntısından, çocukları uzaklaştırmak isteyen sanatçı, “yaşamak büyük bir sanat” dizesiyle, çocuğu hayatın öznesi konumuna yükseltir. Çocukların neşeyle oynadıkları oyunlarından yansıyan ve yaşama sevincine dönüşen umudu özellikle belirten sanatçı için, “Mavileşin güzelleşin arının” dizesi de, değerini ve güzelliğini yitirmeyen çocukluğun ve çocuğun şiire “umut” olarak yansımasıdır. Arınmayı, umudu ve güzellikleri temsil eden çocukların yine “mavi” renkle bütünleştirildiğine dikkat çekmek gerekir. “Mavileşin” söylemiyle “mavi” renk ve “çocuk” arasındaki ilişkide, gökyüzünün sonsuzluğu gibi berrak bir umut sembolleştirilmiştir:

“Süzülsün tırnaklarınızdan saçlarınızdan
Kumların anne kucağına

Kentin, insanı kendinden bıktıran
 Üzüntüsü ve gürültüsü...
 Ömrünüz en yüce bağıştır size
 Yaşamak bir büyük sanat
 Duyun coşkusunu iliklerinizde
 Mavileşin güzelleşin arının
 Yıkanın sevgili çocuklar yıkanın..”
 (*Bütün Şiirleri-1,s.104.*)

Sanatçı “İyiliğin İpeğinden” şiirinde, soru cümlesiyle kendisine “ne mi yapıyorum böyle” sorusunu yöneltir. Buradaki asıl amaç verdiği cevapta gizlenmiştir. “Cam bilyeleriyle mutlu/ oynayıp duran çocuklar gibi” benzetmesiyle sözcüklerle uğraşmanın verdiği hazzı, çocukların oyun oynamalarındaki hazla bütünleştirmiştir. Çocuklar için oyun oynamak neyse, sanatçı içinde sözcüklerle oynamak aynı manada mutluluk vermektedir. Sanatçının dizelerinde “çocuk”, “oyun” ve “sözcüklerle uğraşmak” arasında kurduğu bağla yaşama umudunu, ilham kaynağını “çocuk” kavramı üzerinden verir:

“Ne mi yapıyorum böyle
 Cam bilyeleriyle mutlu
 Oynayıp duran çocuklar gibi
 Işıyarak sözcüklere...”
 (“İyiliğin İpeğinden”, *Bütün Şiirleri-1,s.149.*)

“Bir Yerim Olsun Benim De” isimli şiirde, akşamın karanlığında sabaha düşler kuran bir çocuğun gecikmiş ve gücenik resmine umut çağrışımlarının yüklenmiştir. Bu durum sanatçı için, yapay bir ifade değildir. Çünkü bir realiteden hareket eden şair, “o çocuğun resmine benzesin” ifadesinde zihninin derinliklerindeki “çocuk” figürünü, dilin imkânlarından yararlanarak yeniden yorumlar. Şiirin genelindeki hüznü havaıyla birlikte, “çocuğun sabaha düşler kuran hali” üzerinden umudu barındırır:

“Duyguların avuçlarında bir mahzun oyuncak
 Akşamın eteklerinde sabah düşleri kuran
 Bir çocuk resmine benzesin en çok
 Gecikmiş ve gücenik...”
 (“Bir Yerim Olsun Benim De”, *Bütün Şiirleri-1,s.185.*)

Sanatçının, “mavi”, “rüzgâr”, “güneşli sular”, “çocukların uçurtmaları” gibi kelimelere yüklediği anlam, umudu çağrıştıran simgesel belirleyicileridir. “Yüzün güneşli sular gibi gülümsemesi” ifadesinde, hem güneş ve su hem de yüz arasındaki aydınlık ve gülümseme “umuda” gönderme yapar. Şiirde “çocukların uçurtmalarına

benziyorsun/ Biliyor musun...” dizesinde, “çocuk” ve ona ait güzelliklerin özgürlüğü ve umudu öne çıkardığına dikkat çekmek gerekir:

“Çocukların uçurtmalarına benziyorsun
Biliyor musun...
Rüzgârı hiç dinmeyen bir mavilikte
Güneşli sular gibi gülümsüyor yüzün.”
(“Bir Hazin Uzaklık”, *Bütün Şiirleri-1*,s.188.)

Hayatı yeniden tüm incelikleriyle keşfeden birinin, küçük güzellikleri ince bir hazla yaşayarak anlatması üzerinden bir yaşama sevincinin öne çıktığı “Ömrümü Böyle Uzatiyorum” isimli şiirde, sanatçının kendi yaşamına dair izlerin varlığı da gözden kaçmaz. Şiirde çocukları, hayatın merkezine koyduğu ve onları, mutluluk ve umut veren birer varlık olarak öne çıkarmıştır. “Çocukları büyüklerden çok seviyorum” dizesinde görüldüğü gibi, çocukların kirlenmemiş tertemiz saf yanları, şair için vazgeçilmez bir unsurdur. Yaşama umudunu, ömrünü, doğadaki bütün güzelliklerle yenileyen sanatçı, etrafındaki bütün incelikleri gözünden kaçırmadan sıralamıştır. Yaşama olumlu ve güzel bakan birinin, doğadan aynı tepkiyi aldığı bir kanıtı olarak düşünülebilir:

“Ağaçları suluyorum durmadan
Işığın ve rüzgârın peşinde
Uzun yürüyüşlere çıkıyorum.
Yerimi çocuklara veriyorum
Parklarda ve otobüslerde
Çocukları büyüklerden çok seviyorum.
Bir genç kızın halka halka gülüşü
Duvar diplerinde soluklanan ihtiyar
Aynı hazzı veriyor aynı yalınlıkla
Gökyüzünü biçimleyen bulutlar.”
(*Bütün Şiirleri-2*,s.9.)

Sanatçının “Yalnızca Çocuk” isimli şiirinde, “umutsuz” bir aile çerçevesi çizdiği görülür. Şiirin isminden de anlaşıldığı üzere “yalnızca çocuk” yani “çocuk” umutla evden dışarıya bakmaktadır. Burada da “çocuk” kavramı ve umut bütünleşmiştir. Annenin ve babanın yaşam telaşlarını yansıtan sanatçı, içlerinden “yalnızca çocuk” ifadesiyle çocuğa umudu yüklemektedir. “Tutmuş güneşi saçlarından, elleri mut, gözleri nar” dizesindeki güçlü imgelerle resmedilen “çocuk” yüzünü, dağlara, yükseklerle dönüyor:

“Anne taş merdivenlere düşmüş bir akşam alacası
Pencere demirlerine dizdiği biberleri topluyor

İstasyon şefi Ramazan, bozkırın tek üniforması
 Dilinde rayların sesinden bir kırık ıslık
 İçindeki kuyulara taşlar atıyor...
 Tutmuş güneşi saçlarından, elleri mut, gözleri nar
 İçlerinde yalnızca çocuk dağlara bakıyor...”
 (Bütün Şiirleri-2,s.15.)

Şükrü Erbaş, çocukların mutlu olduğu bir ülkede, huzurun, umudun ve mutluluğun gerçek manasıyla yaşanacağını savunmaktadır. Bu düşüncesinin çizgisinde, hem bireysel hem de toplumsal konularda eleştirisini sonuna kadar yapmaktadır. Yetişkinlerin mutsuzluklarına sebep olan kin, nefret, kötülük, kabalık, şiddet gibi ne kadar olumsuzluklar varsa şair, hepsinin karşısına mutlu ve huzur dolu bir “çocuk” figürü koyar. “Gökyüzü O Gün Gökyüzü Olacak” isimli şiirde, bu düşüncelerin hâkim olduğu görülür. “Barışı”, “kardeşliği” ve “sevgiyi” desteklemek adına, çocukların Diyarbakır Kalesi’nde dünyanın bütün güzel şairlerinden şiirler okumalarını isteyen sanatçı, bu yöndeki umudunu çocukların masumluluğu üzerinden dile getirir:

“Bütün ufuklardan iyilik esen
 Yedi renge bürünmüş bir akşamüstü
 Diyarbakır Kalesi’nde çocuklar
 İlmek ilmek dokuyarak onurla günü
 Dingin güleç ışıklı ve mağrur
 Şiirler okuyacaklar Dicle’ye karşı
 Salıp ayaklarını rüzgârın koynuna
 Barışa sevgiye kardeşliğe dair
 Bütün güzel şairlerinden dünyanın...”
 (“Gökyüzü O Gün Gökyüzü Olacak”, Bütün Şiirleri-2,s.67.)

“Ses” isimli mensur şiirinde, mavi renk çocukla özdeşleşen ve umudu temsil eden bir söyleme dönüşmüştür. “Bir tek çocuklar ve köpekler mavi” dizesinde görüldüğü gibi sanatçı, çocuklara buldukları yerlerin gerçeğini yansıtmak yerine onlara umut yüklemeyi tercih etmiştir. “Ceza”, “yokluk”, “kış”, “ölü”, “kaygı” gibi kelimelerin verdiği olumsuz havayı, çocukların maviliklerine işaret ederek dağıtır:

“Tarlalar bitti. Güneş bir daha ceza. Odalardan yürüyen yokluk erken bir kışa değişiyor.
 Adam tanrılar kadar ölü. Bir tek çocuklar ve köpekler mavi. Kaygı mevsim değiştiriyor.”
 (Bütün Şiirleri-3,s.157.)

“Yanılsamalar” isimli şiirin üç dizelik bölümünde, “parkın gölgesine ilişmiş bir emanet zaman” ifadesi çocuklarla birlikte çiçeklenen bir imgeye dönüşür.

Yalnızlığın odalara sığmadığını vurgulayan sanatçının, çocukların parkta oyun oynarlarken mutluluk çığlıklarıyla çiçeklenen, yenilenen bir yaşama umudunu yalnızlığın karşısına koyduğu görülür. “Çiçeklenmek” ifadesi, yenilenmenin, mutluluğun ve yaşama umudunun karşılandığı, gücünü çocuklardan alan bir söylemdir:

“Parkın gölgesine ilişmiş bir emanet zaman
Çocuklarla çiçekleniyor sessizce
Yalnızlık odalara sığmıyor.”
(*Bağbozumu Şarkıları*, s.52.)

Sanatçının hikâyeleştirdiği “Kafdağı” isimli mensur şiirinde, Leyla ve Mecnun gibi herkes tarafından iyi bilinen, ünlü aşk hikâyesinin kahramanlarına gönderme yapılır. Aşkın, insanı baştan sona yenilemesine dikkat çeken şair, “çocuk kalbiniz gövdenizde çiçek açmaya başlar” dizesinde aşkın, güzelliklerini yansıtan, sembolize eden bir söylemi kullanır. Aşkla gelen sevgi ve mutluluğun insanı yenilemesi “çiçek açmak” ifadesiyle anlatılır. “Çocuk kalbiniz” söyleminde “çocuk” kavramı, aşkla birlikte yaşama sevinci ve umudun bir unsuru olarak görülür:

“Dünyanın bütün şiirleri sizi söyler, bütün şarkıları size söylenmiştir. Çocuk kalbiniz gövdenizde çiçek açmaya başlamıştır. İçinizde binlerce karınca dünyayı size, sizi dünyaya taşıyıp durmaktadır.”
(*Pervane*, s.38.)

Şükrü Erbaş şiirinde “çocuk” kavramıyla, hüznü, kederi, sevgiyi vb. duyguları birlikte işler. Özellikle “çocuk” kavramı ve “umut” bütünleştirilmiştir. “Çocuk” ve umudun telkin ettiği ortak duygular arasında, “tazelenme”, “yenilenme” ve “yaşama sevinci” gibi belirgin söylemler özellikle ön plana çıkartılmıştır.

3.5. ÇOCUK ve HÜZÜN

Hayatta yaşadığımız her şeyin mutlaka bir nedeni vardır. İnsanın başına gelen olaylar, bazen mutluluğa bazen de üzüntüye neden olur. İnsan güçlü iradesiyle hüznü ve kederin üstesinden gelmek için büyük bir sabır gösterir. Yaşadığı acılar onu, hayata karşı daha dirençli yaparken deneyim kazandırarak olgunlaştırır. “Acı” ve “hüznü” yaşamımızı, biçimlendiren, şekillendiren duyguların, belki de en etkilisidir. Bu yüzden mutluluğun diğer bir yüzü hep hüznüdür. Şükrü Erbaş’ın şiirinde “hüznü”, kırgınlık ve kırılma duygularıyla birlikte işlendiği görülür. Bu iki duyguyu, daha çok “çocuk” kavramı üzerinden derinleştiren sanatçı, “kirpik” imgesiyle kırgınlığı ve hüznü bütünleştirir. “Tanıdım Seni” isimli şiirde, çocuğun

mahzun duruşundan etkilenen şair, hitap ettiği çocukla bir nevi özdeşleşir. Çocuğun hüznü, farklı imgeler üzerinden anlatılırken “şefkat” duygusu ön plana çıkartılmıştır:

“Seni yalnızlığından tanıdım
Kırpikleri kırık çocuk
Çiğneyip durduğun dudaklarından.
Gözlerin küllenmiş yangın yeriydi
Bir eylül göğünün bulut kümeleri
Donuk bakışlarında
Hüznün nasıl da benziyordu
Benim ilk gençliğime.”

(*Bütün Şiirleri-1*,s.11.)

Şiirin devamında muhatap aldığı çocuğa seslenen sanatçı, çocukluğuna ait izlenimlerle birlikte dünya görüşünü yeniden, bu hüznü “çocuk” üzerinden ortak duygularla buluşturur. Sanatçının, “acıların bir gün insanın yüreğine yakışacağına dair” söylemi, umut verir. “Yüreği çiğnenen bir yol”, “yıkık alını”, “yalnızlık”, “acı” gibi kelimelerde şiire duygusal bir esinti katar:

“Seni kendimden tanıdım çocuk
Yüreği sürekli çiğnenen bir yol
Gövdesi acılardan acılara köprü
Biraz öfke, biraz umut, çokça onur
Olan kendimden.
Eğildim öptüm yıkık alnından
Uzaktın, kıyamadım sessizliğine
Biraz daha dedim içimden, biraz daha;
Gün olur, onuru güzel çocuk
Acı da yakışır insanın yüreğine.”

(*Bütün Şiirleri-1*,s.11.)

Sanatçının *Aykırı Yaşamak* kitabında bulunan “Küçük Acılar” ismini verdiği şiirinde, insanın yüreğine yerleşen her bir acıyı, ortak bir hüznle bütünleştirir. Şiirin derin yapısında, yaşamın hüznü ve acısı “uykular öksüzü” ifadesiyle “çocuk” kavramı üzerinden yansıtılır. Acı ve hüzn gibi duygular, “çocuk” kavramıyla oldukça güçlü bir anlam derinliği yakalar:

“Gecesiz sabahlara
Uykular öksüzü
Bir çocuk uyanıyor
Bu da bir acıdır.”

(“Küçük Acılar”, *Bütün Şiirleri-1*,s.26.)

Şiirin devamında “çocuk”, yaşadığı dünyanın gerçekleriyle karşılaştırılır. Akşam olunca işten eve gelen babasından beklediği ne varsa, “bize ne getirdin baba?” sorusu şair tarafından, hüznü ve telaş içindeki çocukların hallerini birer küçük acıya dönüştürür:

“Çocuklarda bir telaş
Her akşam kapılarda
-Bize ne getirdin baba?
Bu da bir acıdır.”
(“Küçük Acılar”, *Bütün Şiirleri-1*,s.26.)

Sanatçı “Genelev Mektupları” isimli şiirde, toplumcu tavrıyla örtüşen bir duruş sergiler. Düşmüş bir kadının yaşadıklarını ve ezilmiş duygularını şiirine taşıyan sanatçı, “herkesin gerçeği kendine biricik” dizesiyle insanın çaresizliğine dair gönderme yapar. Şiirde “çocuk” kavramı, şairin duyarlılığına paralel bir söylemi ortaya çıkarır. “Çocuk”, incinmiş, kırılmış ve örselenmiş bir kimlik olarak hem şairin içindeki duyguları hem de düşmüş bir kadının çocukça örselenmiş duygularını temsil eden etkili bir figürdür:

“Ürkek adımlarıyla uğrun usul
Gelip sıralı sırasız
Karanlık kıyılarımda duran çocuk...
Örseli duyarlığımdan kalın örtüleri
-Kaba örtüleri, kara örtüleri-
Kaldıran çocuk... Kaldıran çocuk
Herkesin gerçeği kendine biricik
Bir beni söyleyip de böyle kısacık
Bu yağma yürek, bu talan sevgi
Bu ucuz ten pazarını
Yazdığını sanan çocuk.”
(“Genelev Mektupları XII.”, *Bütün Şiirleri-1*,s.40.)

“Çocuk” kavramı ve “hüzün” duygusunun aynı noktada buluşması yaşanan acının daha derinlere ulaşmasına sebep olur. Şükrü Erbaş’ın hayatın içindeki hüznü ve acılara “çocuk” kavramıyla bakması, kırılan kirpiklerin anlam yelpazesini genişletir ve yaşam karşısında, iç çekişen, başka hayatlar için hüznü biriktiren, yalnızlıkları büyüten, bir tavra dönüştürür. Onun şiirinde, hüznü karamsarlığa dönüşmez çünkü şiirinin bir kapısı hüznü bakarken öbür kapısı her zaman yaşama sevincine, umuda bakar. Tıpkı yaşamın dengesi gibi bir denge devreye girer. “Sinema Kapıları IV.” isimli şiirinde şair, “içimde incinmiş bir çocuk

ağıdı” dizesiyle çocuğun savunmasızlığından yararlanır ve vermek istediği hüznün duygusunu güçlendirir:

“İçimde incinmiş bir çocuk ağıdı
Avuç avuç cam kırıkları gözbebeklerimde
Düşmemek için kendime tutunuyorum.”
(*Bütün Şiirleri-1,s.44.*)

Yaşamın ağır yükü altında kadın ve erkeğin aynı odalarda “yalnızlık” oyunlarını oynamasını, gecenin sessizliğiyle bağdaştırarak anlatan sanatçı, zaman ve mekân açısından ortak bir anlamla yorgunluğu ve ağırlığı yansıtmıştır. Böylesi ağır duyguların içinde, “çocukların gündün güne ağırlaşan oyunları” dizesiyle, evlerdeki mutsuzlukların “çocuklar” üzerindeki etkilerine dikkat çekilir. Sanatçıya göre, çocukların oyunları, hayatın gerçeklerine karşı savunmasız kalır:

“Akşamın avuçlarında bir babanın üşüyen teri
Odalarda büyük yorgunluğu ufalmış kadınların
Çocukların gün gündün acılaştıran oyunları...
Ve ay düşmüş çatılarda uğuldayan yalnızlık
Avazı kederi biçimleyen elçileri gecenin
O puhu kuşları... Puhu kuşları...”
(“Süzülüp Gelen”, *Bütün Şiirleri-1,s.192.*)

“Ayrıntılar” isimli şiirinde “ey” hitabıyla “acı” ve “hüzne” seslenen şair, “Çocuğum benim, annem, efendim” ifadesiyle “hüznü”, sahiplendiği, benimsediği görülür. Şiirinde “hüzün” duygusuyla “çocuk” arasında bağlantı kurmuştur. Hüznün savunmasızlığını ve zayıflığını “çocuk” kavramıyla karşılar. Bütün evlerdeki hüznüleri çekip almak isteyen sanatçının, “çocuk” kavramı üzerinden “hüzne” bakışı değişmiştir:

“Ey Hüzün...
Çocuğum benim, annem, efendim
Ay buluttan sıyrılır, sulara gün vurur
Gibi ince, ışıklı, sevinç içinde
Çekip alsam bütün camlardan seni...”
(*Bütün Şiirleri-2,s.12.*)

Sanatçının “Ömür Hanım’la Güz Konuşmaları” isimli şiirinde, derin bir iç çekiş ve yoğun bir hüznün duygusunun hâkimidir. “Ezilmiş bir gül hüznü var yüreğimde.” dizesiyle şair “ezilmiş bir gül hüznü” imgesiyle içindeki duyguların derinliğini anlatır. Bu mensur şiirde yaşlanmanın verdiği hüznü yansıtan sanatçı, içindeki “çocuğa” sığınır. “Ezilen gül” ifadesi duygularının anlam çerçevesini genişletmiştir:

“Ezilmiş bir gül hüznü var yüreğimde. Saatlerce dayak yemiş bir sanığın çözülmesi içindeyim. Ürperiyorum. Bir atkestanesi durmadan yaprak döküyor yalnızlığın sokaklarında, örtüyor ömrümün ilkyazını. İçimde bir çocuk, yalınayak koşuyor yaşlılığa doğru, binlerce kez yenilmiş umut ölümlerini çiğneyerek. Sahi yaşlılık, derin bir iç çekiş, yanılmış bir çocukluk olmasın ömür Hanım?”

(Bütün Şiirleri-2,s.86.)

Yalnızlığın hüznünü, “herkesin perde perde çekildiği bir akşam” dizesine yükleyen sanatçı, “Kocaman Bir Çocuğu Öpüyorsun” isimli şiirde, “kocaman” ve “çocuk” kelimeleriyle bir tezatlık yaratmıştır. Aslında bu ifade sanatçının içinde sakladığı çocuğu biraz daha ortaya çıkarmak içindir. “Çocuk”, bütün yaşamışlıkların ağır duyguları altında bir tablo içinde canlanan manzaraya benzemektedir:

“Sen bende neleri öpüyorsun bir bilsen
Herkesin perde perde çekildiği bir akşam
Siyah bir su gibi yollara akan yalnızlığı öpüyorsun
Ağzında eriklerin aceleci tadı
Elleri bulut, gözleri ot bürümüş ekin tarlası
Bir çocuğun düşlerine inen tokadı öpüyorsun.”

(Bütün Şiirleri-2,s.92.)

“Çocuk” kavramıyla yaşamın gerçeklerini iç içe işleyen şair,“Gözlerin Dünya” isimli şiirde, “acısını gerçeğine sarıyor bir çocuk” dizesinde “çocuk” ve “acı” kavramını aynı anlamda buluşturmuştur. Şairin çocuğun gerçeği dediği yaşamın ona sunduklarını, “yangın”, “köz”, “rüzgâr” gibi motiflerle imgeleştirmiştir. Yaşamın gerçekleri ve “çocuk” arasındaki ilginin, “acı” ve “hüzün” duygusu üzerinden aktarmıştır:

“Kaçınca yangından dönüyor kim bilir
Gözlerinden almış közünü ve rüzgârını
Acısını gerçeğine sarıyor bir çocuk.”

(Bütün Şiirleri-2,s.109.)

Şükrü Erbaş’ın hüzün ve acıya “çocuk” kavramıyla bakması, kırılan kirpiklerinin anlam yelpazesini genişletir. “Çocuk” ve “hüzün” yaşam karşısında, iç çekişen, hüzün biriktiren, yalnızlıkları büyüten, bir ifadeye bürünür. Sanatçının şiirinde, hüzün karamsarlığa dönüşmez çünkü onun şiirinin bir kapısı hüzne bakarken öbür kapısı her zaman yaşama sevincine, umuda bakmaktadır.

3.6. ÇOCUK ve ÖLÜM

Ölüm, insan üzerinde derin izler bırakan oldukça önemli bir olaydır. Her insanın zihninde farklı bir ölüm algısı ve bunun duygusal izleri vardır. Ölüm, kimi

zaman büyük bir korku, tedirginlik kimi zamansa bir kurtuluş yoludur. “Ölüm” kavramı, Türk şiirinin başlangıcından itibaren hep ilgi duyulan bir konu olmuş ve öncelikle sözlü geleneğimizde, ölüm karşısında duyulan derin acılar ağıtlarla ifade edilmiştir. Ağıtlar, ölüm ve acı karşısında hissedilen duygularla ortaya konulmuş şiirlerdir.¹⁵⁵ Şairler, “ölüm” algısını ve ölümün insan üzerinde bıraktığı derin etkiyi şiirlerinde farklı boyutlarıyla ele almışlardır. Bazı şairler “ölüm” konusunu, metafizik boyutta varlık ve yokluk kavramlarıyla şiirlerine yansıtırlarken bazıları da, ölümün insan üzerinde bıraktığı derin “hüzün” duygusundan yola çıkarak işlemişlerdir.

Şükrü Erbaş’ın şiirinde “ölüm” kavramı, sıkça kullanılan bir temadır. Onun ölüm algısında, hayatın gerçekliğine paralel bir anlayış hâkimdir. “Ölüm”, yaşamın bir parçası olarak değişen durumlara uygun gerçek anlamında işlenmiştir. Tüklenen ömürle birlikte, ölümün biraz daha yaklaşmasının verdiği hüzün duygusu, şairin ölümü kabullenışıyle birlikte işlenmiştir. Şükrü Erbaş şiirinde “ölüm” kavramı, yok oluşu ifade etmez karamsarlığa sürüklemez. “Ölüm” kavramı, sıradanlaşır ve yaşamın diğer bir yüzü olarak kabul görür. “Ölüm” temasıyla birlikte “çocuk” kavramını sık kullanan şair, “*çocuklar, ölümü sürekli uzağımızda tutmanın en büyük gücü sanırım*”¹⁵⁶ ifadesinde olduğu gibi “ölüm” ve “çocuk” ilişkisine bakışını belirtir.

Ölümün çocuklar için zamansız oluşundan yakınan sanatçı, “Çocukları Öldürdüler” isimli şiirinde çocukların, “sevgisiz”, “gölgesiz”, “türküsüz” ve “güvensiz” büyütölmelerini konu edinir. Tüm bunların karşılığı olarak “ölüm” teması, “çocuk” kavramıyla iç içe işlenmiştir. Çocukları, bazı şeylerden mahrum bırakarak büyötmek onları yaşarken öldürmek olacaktır. Bu duruma dikkat çeken şair, sitem dolu sözlerle eleştirisini de yapar:

“Bir gülün tenine değmedi hiç elleri
Bu yüzden yumuşaklık nedir bilmezler
Çiçeksiz büyöttüler çocukları
Oyunlarda durmadan yenmeyi öğretiler
Bir büyük oyunda sonra yenildi çokları
Sevgisiz büyöttüler çocukları.”

(*Bütün Şiirleri-1*,s.14.)

Başka bir şiirinde mecazi anlamda kullandığı “ölüm” kavramını, “çocuk”, “zaman” ve “düşlerin ölümü” kelimeleri üzerinden içselleştirilir. Sanatçı burada

¹⁵⁵Doğan Kaya.(1999). *Anonim Halk Şiiri*. Akçağ Yayınları, Ankara, s.243.

¹⁵⁶Şükrü Erbaş. (2015). *Eşik Burcu (bütün yazıları-3/ söyleşiler)*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, s.164.

“ölüm” motifiyle, yitirilmiş bazı gerçeklerin insanın içine işlemesini anlatır. “Zaman” kavramı, “çocuk” ve “düşlerin ölümü”, “ey ağzında ülkesinden kesik bir dil taşıyan” dizesiyle sitemkâr bir çağrışım yapar:

“İçinde zaman ölüleri çocuk ölüleri
Düş ölüleri
Ey ağzında ülkesinden kesik bir dil taşıyan
Sesi bedenine gömülü...”
(“Şiirden de Hızlı”, *Bütün Şiirleri-1*,s.107.)

Sanatçının “Yolculuk X” isimli şiirinde, yaşamın zıttı olan “ölüm” gerçeğini vurgulamak için, ölümün insanın yaşamını sonlandırmaktan başka hiçbir şeyinin olmadığına, “ölümün evi yok, ekmeği yok, sevgisi yok” dizesiyle dikkat çeker. Savaşlar, kan dökülmesine ve özellikle “çocuk ölümlerine” dikkat çeken, eleştiren şair, “ölüm çocuk büyütmeyi bilmez” dizesiyle tepkisini gösterir. Çocuk-çocukların bu gibi nedenlerle, zamansız ölmelerine sebep olanlara yöneltilmiş bir eleştiri yöneltilir:

“Ölümün ömrü yok, ölümün yüreği yok
Ölüm çocuk büyütmeyi bilmez
Ölümün evi yok, ekmeği yok, sevgisi yok...”
(*Bütün Şiirleri-1*,s.126.)

Sanatçı yaşadığı dönemin olaylarına, sorunlarına ve hayatın çıkmazlarına yabancı kalmaz. İnsani duyarlılığı yüksek olan şairin, insanın kendi eliyle içine düştüğü acı durumu yapıcı olmak adına eleştirir. Sanatçı, ölümleri meşrulaştıran savaşlara ve bu savaşları planlayanlara karşı tepkilidir. “Çocuk” ve “ölümü” karşı karşıya getirenlere öfke duyan şair, “çocukların körpe kirpiklerinde kalan bu yılan zehri” ifadesiyle dillendirir:

“Gözleri ağustos ortasında zemheri
İki donmuş çığlık iki kireç kuyusu
Uykuları bir namlu uzunluğunda
Oyunları yıkık duvarlarda saklambaç
Yıllardır ölülerin ayakucundan
Dünyaya bakan küçücük çocukların
Kim nasıl silecek körpe kirpiklerinden
Yüreklerine sızan yılanın zehrini
Ey ışıklı dünyaların büyük bilginleri...”
(“Uzun Vadeli Yıkım”, *Bütün Şiirleri-2*,s.58.)

Bir başka şiirinde çocuklar için vakitsiz gelen ölüme, “büyüklerin bunca uzun yaşadığı bir ülkede” dizesiyle karşılık veren şair, çocuklara ölümü yakıştırmaz. Sanatçı çocuklar için, derin bir üzüntü duyar:

“Büyüklerin bunca uzun yaşadığı bir ülkede
Bir onur dersi midir çocukların ölümü?”
(“Derin Kesik 32.”, *Bütün Şiirleri-2*,s.140.)

“Ölüm De Aşk Kadar” isimli şiirde, ölümün izleri, çocuklara verdiği korku, onların gözlerinden okunur. Ölümün yıkıcı etkisi, aşk gibi güçlü bir duyguyla birlikte verilir. Sanatçı, “bir akşam paniği” ve “sahipsiz bir sabah” ifadesiyle çocuğun gözlerinde gördüklerini ve onun çaresizliğini öne çıkarmak istemiştir:

“O çocukların gözleri var ya
Bir akşam paniği, sahipsiz bir sabah
Bin kere doğdu, battı yüreğimde.”
(*Bütün Şiirleri-2*,s.166.)

“Baş Dönmesi” isimli şiirinde “çocuk” ve “ölüm” kavramlarını, gerçek anlamları üzerinden annenin duygularından yararlanarak kullanmıştır. Çocuğunun ölümünden hiç şüphesiz en çok etkilenen kişi annesidir. Şiirin odağına “çocuk” ve “ölümü” koyan sanatçı, “ölüm bir gün seni de, ölüm bir gün şahdamarından” dizesiyle çocuğun ölümü üzerinden anneye yöneltilen bir duygu durumu söz konusudur. Çocuğuyla can evinden vurulacak olan bir anneyi ön plana çıkaran şair, ölümün sebep olacağı acının derinliği üzerinden hem duyguyu hem de eleştirisini belirginleştirir:

“Ölüm bir gün seni de, ölüm bir gün, şahdamarından-
-Tam gücünün doruğunda, Tanrıdan mağrur-
Çocuğunla vurmasın yine de, çocuğunla vurmasın...”
(*Pervane*, s.48.)

Şiirlerinde “ölüm” temasıyla birlikte “çocuk” kavramını sıkça kullanan şair, ölümü hem gerçek manasıyla hem de mecazi anlamıyla “çocuk düşlerinin yok edilmesi” üzerinden etkili bir biçimde kullanmıştır. Şairin oldukça zengin olan imge dünyası, “ölüm” ve “çocuk” kavramında belirgin olarak dikkat çeker. Yukarıdaki şiirin devamında, “bulutlara gömdük çocuklarımızı”, “çocuklarımızın kirpiklerine astık babalarımızı” dizelerindeki imgelerin, mecazi bir “ölüm” tasavvuruna işaret ettikleri görülür. “Ölüm” motiflerinin kullanıldığı şiirde, “gömmek”, “asmak”, “katil”, “öldüren” gibi kelimeler, gerçek manalarının dışında da özel bir anlam öbeği oluştururlar. Bu kelimelerin şair tarafından özellikle seçilmiş olduklarına dikkat çekmek gerekir. Her dizenin başında yinelenen “Ve” bağlacı da, şiirde cümlelerin

sürekli olarak kazanmasına katkı sağlamıştır. Burada “bulutlara gömülen çocukların” hayalleri, düşleri ve geleceği “ölüm” teması üzerinden vurgulanır. Sanatçının sıkça kullandığı güçlü “baba” figürü de, şiire “çocuk” ve “ölüm” açısından derinlik kazandırmıştır:

“Ve biz bulutlara gömdük çocuklarımızı
 Ve biz çocuklarımızın kirpiklerine astık babalarını
 Ve biz öldüren hayatımızı başışlamasını bekledik
 Ve biz katilimizle geleceğe şarkılar söyledik.”
 (Pervane, s.52.)

Şükrü Erbaş şiirinde “ölüm” temasıyla birlikte “çocuk” kavramı sıkça kullanılmıştır. Ölüm kavramını hem gerçek manasıyla hem de mecazi anlamıyla kullanan sanatçı her iki kavramı birbiri içinde bütünleştirmiş ve oldukça zengin bir imge dünyası içinde işlemiştir.

3.7. ÇOCUK ve MEKÂN

Türk edebiyatının bütün türlerine bakıldığında, mekânın mutlaka belirgin bir rolü olmuştur. Edebî eserlerde, mekânların seçilişi ve işlenişi bakımından, yazar ve şairlerin sanat anlayışlarında o mekânların etkilerini görmek mümkündür. Mekânların, insanlar; insanların, mekânlar üzerindeki izlerini, edebiyat eserinde aramadan girilen her çözümleme eksik kalacaktır. Bachelard, şairin mekânla ilişkisinin duygusal boyutu aştığını söyler. Ona göre şair, şiirsel mekânı keşfederek, daha derinlere iner. Şiirsel mekân artık, ifade edilmiş olduğu için, genişleme değeri kazanır. Mekân böylelikle şaire, açılmak eyleminin, büyümek eyleminin öznesi olarak belirir.¹⁵⁷

Gaston Bachelard, bilinçdışıdaki anıların canlanmasında mekânlarının özellikle insanın çocukluğunun geçtiği evi zihninde canlandırarak kişiyi bir düş kurmanın eşiğine getirerek geçmişin taze tutulabileceğini söyler. Bütün bunları en iyi şekilde ortaya çıkaranların da şairler olduğunu ifade eder:

“Çocukluğumun evi hakkında söylemem gereken şeylerin tümü, beni düşçülük konumuna geçirmeye, beni, geçmişimde dinleneceğim düş kurmanın eşiğine bırakmaya yetecek şeylerdir ancak. Çocukluğumuzun, içimizde canlı ve şiirsel olarak yaralı kalması, olgular düzleminde değil, düş kurma düzleminde gerçekleşmiştir. Bu sürekli çocukluk sayesinde, geçmişin şiirini elimizde tutarız. Anıların en aşırı inceliğe ulaştığı bu yerde, incelmış ruhlara ait belgeleri yalnızca şairlerden bekleyebiliriz.”¹⁵⁸

¹⁵⁷Mehmet Narlı. (2007). *Şiir ve Mekân*. Hece Yayınları, Ankara, s.31.

¹⁵⁸Gaston Bachelard. (1996). *Mekânın Poetikası*. Aykut Derman (Çev.), Kesit Yayıncılık, İstanbul, s.41-44-83.

Şükrü Erbaş'ın şiirine bakıldığında, mekânın önemini görmek mümkündür. Şairin çocukluğunu geçirdiği bozkırın ortasındaki Yozgat şehrinden tutunda duygusal bağlarla “ana rahmim” dediği Ankara gibi şehirlerin ve mekânların izleri oldukça belirgindir. Mekân, bir bakıma yaşamımıza dair her şeyi içine alan bir yerdir. Şiirsel uzamda yer alan mekânlar, insanların iyi ve kötü bütün anılarının hayalgücüyle yeniden inşa edilen alanlardır. Sanatçının “çocuk” kavramı ve “mekânı” birlikte kullandığı pek çok şiirinde, çocukluktan kalan bilinçaltı unsurlarının bilinçdışına belli imajlar ve imgelerle çıktığını söyleyebiliriz. “Ömür Hanım’la Güz Konuşmaları” isimli mensur şiirinin bir bölümünde, şairin “çocukluk” yaşamının izlerini gördüğümüz bir mekânın özellikle insan psikolojisindeki yerine dikkat çekmek gerekir. Sanatçı, “evlere dönelim, sırtımızın kamburu evlere” dizesinde ve “büyürken geniş ufuklarımız olmadı bizim” dizesinde bir iç mekân olan evin, şair üzerindeki etkisini hissettirmektedir. “Küçücük avuçlarımızla sınırlarımızı genişletmek istedikçe yaşamın binlerce engeli yığıldı önümüze” dizesinde şair, yaşamın engellerini, umutsuzluğu ve yenilgiyi öğrendiğimiz evleri bu duygularla yeniden şekillendirmiştir. Ev içlerinin insanla olan ilişkisini, imgesel bir dönüşümle şiire aktaran sanatçı, “mekân” ve “çocuğu” ortak payda da anılarda buluşturur:

“Evlere dönelim, sırtımızın kamburu evlere, cılızlığımızın görkemli korunaklarına, yalnızlığımızın kalelerine dönelim. Ölçsüz yaşamak bize göre değil Ömür Hanım. Büyürken geniş ufuklarımız olmadı bizim. Küçücük avuçlarımızla sınırlarımızı genişletmek istedikçe yaşamın binlerce engeli yığıldı önümüze. Hangi birini yenebilirdik bunca olanaksızlık içinde. Umutsuzluğu tanıdık, yenilgiyi öğrendik böylece...”

(*Bütün Şiirleri-2*,s.80.)

“Gökyüzü ve Dolunay” isimli şiirde, “çocuk” figürü üzerinden aktarılan mekânın eski bir konak olduğunu anlıyoruz. Bu konakta, çocuğun hatırında kalan her şeyin özel anlamlara dönüştüğünü ve bu konağın sadece somut bir nesne olarak değil, içinde geçen yaşamla birlikte resmedilmesi oldukça dikkat çekicidir. Taş merdivenleri ve lavanta kokulu odalarının olduğu eski ve gizemli konağın içinde, bir de bu çocuğun hatırında, abdest almasıyla canlanan dedesi vardır. Şiirde, görsel resimlere, keskin kokulara ve ud sesiyle birlikte bütün duyu organlarının çağrışımlarından faydalanan şair, “eski çocuk” ifadesiyle anıların götürdüğü bir yolculuğa çıkmıştır. Şairin muhtemelen bu şiiri yazmasına sebep olan şeyler, bu konağa benzer bir yaşantının ona hissettirdikleridir:

“İçinde bir eski çocuk eski konaklardan

Yağmur sularıyla aptes alan dede
 Lavanta kokusu oyalı odaların
 İnce tülbentlerde salınan gizem
 Taş merdivenlerden avluya inen
 Ud sesiyle menevişli sevinçler
 Şimdi bir hüznle yüzüne vuran...”

(“Gökyüzü Ve Dolunay”, *Bütün Şiirleri-2*,s.30.)

Gaston Bachelard, şairlerin şiirlerinde görülen eski evler, konaklar vb. yapıların ve anıların kişiyi “devinimsiz çocukluk ülkesine” götürdüğünden bahseder:

“Düşler aracılığıyla yaşamımızda yer alan farklı yuvalar birbirinin içine girer ve geçmiş günlerin hazinelerini korur. Yeni evimizde aklımıza eski evlerimizin anıları geldiğinde, devinimsiz çocukluğumuzun ülkesine, çok çok eski olan gibi devinimsiz o ülkeye gideriz. Saptamaları yaşarız, mutluluk saptamalarını. Saklanmış anıları yeniden yaşayarak kendimizi avuturuz. Kapalı bir mekânın anıları saklaması, koruması, bu arada bu anıların imge değerlerinin de teslim edilmesi gerekir.”¹⁵⁹

Şükrü Erbaş için evlerin içleri, ayrı bir uzaklık, ayrı bir yokluk ve kederin sembolü olmuştur. Böyle evleri şiirine taşımasının alt yapısında elbette, çocukluğunda gördüğü, yaşadığı evlerin küçük ve dar kalıpları olan birer dünya olmalarıdır. Şairin çoğu zaman bu küçük dünyanın içindeki evleri, “dar” olarak aktardığı görülür. Evdeki kasveti, kapıların gıcırdamasından ve karanlık bir ortam üzerinden anlatan şair için, evdeki pencereler önemli bir detaydır. Çünkü o zamanlar, sönük de olsa umudun ve ışığın sembolü olmuşlardır. “Lamba” isimli şiirde, böyle bir ortam yoğun bir imgesel söylemle yansıtılır. Şair, camlara güven duygusu yüklerken, çocukları tanrıya yükselten bir sonsuzluğun içine koyar:

“Evler bütün pencereleriyle eğilmiş üstlerine. Camlar güven duygusunun solgun lambaları. Anneler biliyor, babalar biliyor, sokak bilmiyor! Çocuklar, tanrım, bir onlar seni suçsuz kılıyor.”

(“Lamba”, *Bütün Şiirleri-3*,s.172.)

İç mekân olan “evler” ve “çocuk” kavramı arasında kurulan ilişkide, sanatçının kendi çocukluğuna dair anıların duygusal boyutuyla evdeki nesnelere yansıtıldığını görmek mümkündür. Evin içinde yaşanan sıkıntıyı ve kederi, pencerelere, kapı gıcırıtısına, gaz lambasına sindiren “çocuk”, çoğu zaman şairin içindeki çocuktur. Bachelard, *“Yalnız anılarımız değil, unuttuklarımız da “bir yere yerleşmiştir”, bilinçdışımız yerleşmiştir. Ruhumuz bir konuttur. Ve “evleri”, “odaları” hatırlayarak kendi içimizde “konaklamayı” öğreniriz.”¹⁶⁰* Şairin de içinde

¹⁵⁹Gaston Bachelard. a.g.e., s.34-35.

¹⁶⁰Gaston Bachelard. a.g.e., s.30.

yaşattığı ev, çocukluğunun anılarıyla dolu duygu yüklü bir mekân olarak şiirlerinde gün yüzüne çıkar. “Aynı Yürek Lekesi” isimli şiirde, evlerin pencerelerine bazı anlamlar yüklenmiştir. Şiirde, şairin babasına dair aklında kalan bir durumu yeniden anımsadığını söyleyebiliriz. Pencerelerin dışarıya açık içeriye kapalı olması, “içeri” ve “dışarı” diyalektiğinde şairin pencereyi, tek yönü olan bir yaşamın içerdeki darlığını anlatmada kullandığı bir imgedir:

“Ey penceresi dışarıya açık, içeriye kapalı evler...

Babam neden yalnızca içince güzeldi.

Şimdi beş ayrı evde aynı yürek lekesi,

Süt kokularına yayılıp duruyor.”

(“Aynı Yürek Lekesi”, *Bütün Şiirleri-2*,s.150.)

Sanatçı “Yalnızlığın Ruh Atlası” şiirinde, kendi çocukluğuna uzanan bir yolculuğa çıkar. Şiirde, “buğday tarlaları”, “kış”, “güneş”, “kırlangıç kuşları” gibi unsurlar, “o zamana”, “çocukluğuna” götüren birer imgeye dönüşürler. “Benim gittiği uzaklar değil, içimdeki sözlerdir” diyen şair, içindeki o mahzun çocuğun örselenmiş duygularını, evdeki eşyalara yansıtarak anlattığını görürüz. Şiirlerindeki “gaz lambası”, onun çocukluğunun vazgeçilmez bir sembolü olmuştur. Çocukluğunu gaz lambasının ışığında geçiren şair için, sıradan bir ev eşyasının ötesinde, farklı anlamlar yüklediği oldukça önemli bir nesnedir. “Benim gittiğim o çocuğun kalbindeki gecedir.” Dizesinde, o çocuğun kalbindeki geceyi ve çocukluğunun evini bütünleştiren şair, saklanmak istediği imgesel bir sığınma mekânı kurgulamıştır:

“Buğday tarlalarının uykusunu, yüksek seslerin kışını, kırlangıçların akşamını geçti çocuk. Gaz lambasından güneşler yapıyor düşen gövdesine. Benim gittiğim o çocuğun kalbindeki gecedir.”

(“Yalnızlığın Ruh Atlası”, *Bütün Şiirleri-3*, s.118.)

Mekân ve “çocuk” kavramı arasında kurulan ilişkide, şairin kendi çocukluğuna dair anıların duygusal boyutuyla evdeki nesnelere yansıtıldığını görmek mümkündür. Evin içinde yaşanan sıkıntıyı ve kederi, pencerelere, kapı gıcirtısına, gaz lambasına sindiren “çocuk”, çoğu zaman şairin içindeki çocuktur. “Mekân” ve “çocuk” arasındaki ilişkide, anıların yeniden canlanması ve duyguların aktarılması söz konusu olmuştur.

3.8. ÇOCUK ve KORKU

Şairin, “çocuk” kavramıyla birlikte andığı bir diğer tema da “korku”dur. Çocuklar savunmasız ve güçsüz oldukları için hemen her şeyden korkarlar. Bu yüzden arkalarına sığınacakları bir güce ihtiyaç duyarlar. Şairin böyle bir formu kullanmasının arka planında, hem kendi çocukluğuna dair bilinçaltı ürünleri hem de

“çocuk” ve “korku”nun birbiriyle olan ilişkisidir. Şairin babası, sert bir insan olduğu için çocukluğunu ondan korkarak geçirdiğini biliyoruz. Bu “korku” şairin yüreğine öyle yerleşmiştir ki, bugün şiirlerine baktığımızda “baba” figürünün, “korku” imgesiyle birlikte kullanıldığını görürüz. “Aynı Yürek Lekesi” isimli şiirde, bir çocuğun “masum” ve “ürkek” dünyasında, “baba” figürü, korkunun sembolü olmuştur:

“Kapılar titreyerek açılır, titreyerek kapanırdı.

Tanrıyı ve uzun konuşanları sevmezdi hiç.

Babamdan yapılmış bir korkuydu dünya.”

(“Aynı Yürek Lekesi”, *Bütün Şiirleri-2*,s.149.)

Sanatçının kendi çocukluğunda da görüldüğü gibi, bir çocuğun babasıyla olan ilişkisi, çocuğun iç dünyası için son derece önemlidir. Bazı çocuklar, babalarının sert mizaçlı olmasından dolayı korkarak büyürler ve bu korku, çocuğun yüreğinde belkide ömrünün sonuna kadar derin bir etki yaratır. Şairin şiirlerinde, bu etkinin yarattığı hasarı, “çocuk” kavramı üzerinden görmek mümkündür. “Yalnızlığın Ruh Atlası” isimli şiirinde, anneyi döven bir baba, çocuğun gözündeki haliyle yansıtılır. Çocuk için, gece bir daha siyahtır. Burada “siyah” kelimesi, hem korkuyu hem de çocuğun çaresizliğini derinleştirir:

“Bir kadın yemenisini tutuyor inen tokada, bir kendinden daracak odalarda. Gün iki kez bitmiş, gece bir daha siyah. Çocuk üç büyük korkuyla büyük. Kadın değil de tokat parçalanıyor. Benim gittiğim kadının yemenisindeki hayat bilgisidir.”

(“Yalnızlığın Ruh Atlası”, *Bütün Şiirleri-3*,s.118.)

Sanatçının “Sinema Kapıları VII” şiirinde, “zayıflık”, “beşik”, “kara ninni”, “çocuk korkularım” gibi kelimelerin oluşturduğu anlam içinde, “çocuk” ve “korku” konusu işlenmiştir. Şiirde, evlerden sokaklara taşan, yoksulluğun, acının, çocukların yüreklerinde biriken korkuların, yaşama umuduna dönen hayallerin, düşlerin izleri vardır. “Zayıf”, “yalnız”, “güçsüz”, “kördüğüm” ve “kin” gibi kelimeler, yaşamın gerçekliğinden şiire yansıyan imgelere dönüşmüştür. “Çaresizliği”, “usanmışlığı” ve “sitemi”, “büyüdükçe büyüyor çocuk korkularım” dizesiyle yansıtan şair, “çocuk” ve “korku” kavramlarını başka kelimelerle ilişkilendirmiştir:

“Zayıf yerlerim kanyor damar damar

-Yalnız yerlerim, güçsüz yerlerim-

İçimde o çözümsüz kördüğümü hayatın

Günler acılarıma beşik oluyor

Geceler kinimin kara ninnisi

Büyüdükçe büyüyor çocuk korkularım..”

(“Sinema Kapıları VII”, *Bütün Şiirleri-1*,s.45.)

Şükrü Erbaş’ın “Korku” isimli şiirine bakıldığında, pek çok duygunun iç içe geçtiği de görülür. Yaşlanmış bir insanı hatırlatan “ıssız çocuk” imgesiyle, “ölüm korkusu” arasında ilgi kurulmuştur. Şiirde geçen, “ölüm korkusu” ve “ıssız çocuk” ifadesi ortak bir çağrışım yapar. Sanatçı için, “ölüm korkusunun” yeniden başlaması bir tedirginlik kaynağı olur. Yaşlanan insanın “ölüm korkusu” karşısında, çocukluğunu sıkça hatırlaması, ona tekrar dönmek istemesi belirginleşir. Bu iki kavram, “çocuk” üzerinden, hayatın eşiğinde kalmış bir insanın “ölüm” karşısındaki tutumunu, korkularını ve ruhsal durumunu ortaya çıkarır. Şair, “İçimde çok eski çok ıSSIZ bir çocuk” dizesiyle, “çocuk” ve “ölüm korkusu” arasındaki bağda güçlendirmiş olur:

“Öyle büyük ki parmaklarındaki zaman
Bütün yanlışları hükümsüz kılıyorsun
Bütün doğruları acı.
Senden doğuyor eşik ve gölge
Gözyaşı narı, kandil, harfsiz cümle...
İçimde çok eski çok ıSSIZ bir çocuk
Ey imkânsızın sonsuzluğu
Başlıyor yeniden ölüm korkusu.”
(*Bütün Şiirleri-3*,s.129.)

Sanatçının şiirlerinde “çocuk” ve “korku” gibi bir formu kullanmasının arka planında, hem kendi çocukluğuna dair bilinçaltı imajları hem de “çocuk” ve “korku”nun birbiriyle olan gerçek ilişkisi bulunur. Korkuyla birlikte “çocuk” figürünün zayıf yönleri belirginleşmiştir.

3.9. ÇOCUK ve SEVGİ

İnsanları birbirine bağlayan, aileleri, toplumu, ülkeyi ayakta tutan, hatta insanı dünyaya bağlayan en güçlü duygu sevgidir. Şükrü Erbaş şiirinin özüne sinen, asıl önemli anahtar konu, “sevgi” temasıdır. Hatta sevgi, bir tema olmaktan ziyade her şiirinin arka fonunda geniş yer kaplayan önemli bir duygudur. Şair, kendini seven bireyin hayata olumlu bir gözle bakacağını ve diğer bütün canlı-cansız varlıkları da aynı sevgiyle sevebileceğinin altını çizer. Şairin vermek istediği mesajda, sevginin geniş kitlelere ulaşmasıyla, birbirine bağlanmış, birbirini kabullenen toplumların insani zenginliklerinin güçlenmesi yatar.

Şükrü Erbaş, “sıkışık saatlerin arasında, ben mi söyledim di, insan sevmezse ölür.../ İnsan sevmezse mezarını küçük düşürür.”¹⁶¹ ifadesiyle sevginin insan için ne kadar önemli olduğuna güçlü bir imgeyle vurgu yapar. Sanatçı, “çocuk” için sevgi duygusunun önemine ve ihtiyacına “Sinema Kapıları XI” isimli şiirinde, ince bir duyuşla eğilir. “Çocuk” ve “yaşama sevincini” özdeşleştiren şair, çocuğun gönlünce yaşamasını ve sevgi dolu evlerde büyümesini dilemektedir. Çocuk için sevgi, her şeyden evvel bir ihtiyaçtır. “Sevgiler olmalı oda oda”, çocuğun ev ortamındaki mutlu hallerine, düşlerine ve hayallerine dair gönderme de bulunur:

“Benim dünyayı sevmem için
Dünya beni sevmeli.
Çocuk düşlerimi ezen evler değil
Sevgiler olmalı oda oda
Mutluluğu gülüşlerle köpüren.
Babam utanmamalı benden
Annem ezik durmamalı
Ufacık bir isteğimle buruk
Bir işim olmalı, bir güvencem
El ellerinde hoyrat
Ev içlerinde
Kanayıp gitmemeli çocuk ömrüm.”
(*Bütün Şiirleri-1*,s.48.)

“Yaşam” ve “ölüm” gibi birbirine zıt iki gerçeğin penceresinden bakan sanatçı, yaşamın anlamının ancak sevgiyle ortaya çıkacağını dile getirir. Ölümün yaşamı bitiren bir son olduğuna dikkat çeken şair, ölüm hükmünü sürmeden evvel insanın hayatını sevgiyle süslemesi gerektiğini hatırlatır. “Biraz Da Ölümü Düşünün” isimli şiirinde, ölümün insan üzerindeki derin etkisinden yararlanarak, yaşamı güzelleştiren sevgiyi ön plana çıkarmıştır. “Yaşamı” ve “ölümü” sorgulayan şair, “Ölüm her şeyi bitirir bir gün” ifadesini üç kez vurgular ve “çocukları sevgiyle büyütün, sevin, güldürün” ifadesiyle de çocukların sevgiye olan ihtiyacına dikkat çeker:

“Ölüm her şeyi bitirir bir gün
Biraz da sevgi biriktirin
Ölüm her şeyi bitirir bir gün
Kalbinizden katılığı silin
Ölüm her şeyi bitirir bir gün
O gül çocukları sevin güldürün.”

¹⁶¹Şükrü Erbaş. (2004). *Üç Nokta Beş Harf / Yalnızlık Heceleri*. Everest Yayınları, İstanbul, s.99.

(*Bütün Şiirleri-1,s.106.*)

Sanatçının “sevgi” anlayışı, “çocuk” kavramıyla birlikte çoğalan bir sevinç ve mutluluk oluverir. Sevgi, dünyadaki bütün kötülüklerin ve olumsuzlukların karşısında, sapasağlam duran bir siperdir. “Yolculuk IX” isimli şiirinde, “kir”, “keder”, “acı”, “soğuk”, “kötülük” gibi olumsuz kelimelerin karşısına, sevginin sınıksız saran gücünü koyarak, çocukların sevinçten, mutluluktan çoğalmalarını ister:

“İşisa yeniden annelerin yüreği
Çocuklar çoğalsa sevinçten
Çözülse babaların kaşlarındaki bulut.
Seni öpsem, boğulsa
Açtığı acının çukurunda
Yüzü kışlar kadar soğuk
O bilinçli kötülük
Arınsa ömrümüzün kiri, kederi...”

(*Bütün Şiirleri-1,s.125.*)

İnsanın pek çok duygusunun altında, sevgi ihtiyacı yatmaktadır. “Sevgi”, güçlü bir duygudur, her kapıyı kolayca açar ve insanı derinden etkileyen büyümlü bir his uyandırır. Şairin “Kan Ter İçinde” isimli şiirinde, bir kadına duyulan aşkı, sevgiyi, “çocuk” kavramı üzerinde yoğunlaştırdığı görülür. “Çocuğum benim” hitabı, sevgi, aşk duygusunu “çocuk” kavramının saflığından yararlanarak güçlendirir. Burada muhatabı sevgiliye “çocuğum benim” denilmesi, masum ve sevgi dolu bir ifadeyi karşılar. Aslında şairin vurgulamak istediği de budur. Çünkü çocuğum, masum ve tertemiz saflığını sevgiyle bağdaştırarak, kadına duyulan aşk ve haz duygusunu kutsallaştırmak ister:

“Çocuğum benim, çocuğum benim, çocuğum
Her zaman sözden gidilmez ki sevginin ülkesine
Gövdeden söze gelerek de büyür insan
Dingin bir hazla...”

(*Bütün Şiirleri-2,s.99.*)

Şükrü Erbaş kalbinde, ailesine, eşine, dostuna, içindeki çocuk ruhuna, sevdiği, beğendiği yazar ve şair dostlarına, insana ve insanlığa derin bir sevgi beslemektedir. Onun için sevgi, hayatın olmazsa olmazı, yaşama hazzı ve umududur. Her şeyden önce kendini seven şair, şiirinin nefes alan yanına sevgiyi dolayısıyla umudu koyar. Aslında şiirlerinde daha çok, sevgisiz bir yaşamın anlamının olmadığından yakınır ve her defasında bir direnme olarak kötülüğe karşı sevginin dilini kullanır. Şiirinde “çocuk” ve “sevgi”, sık kullandığı kavramlar arasındadır. Her

iki kavram, insanı yaşama bağlaması ve umudu telkin etmesi gibi ortak paydada birleştirilmiştir.

3.10. SOSYAL YAŞAMIN İÇİNDEKİ ÇOCUK

Şükrü Erbaş'ın şiirlerine bakıldığında, gerek bireysel konularda gerekse sosyal içerikli konularda, “çocuk” kavramını sıkça kullandığını görmek mümkündür. Sanatçı “çocuk” kavramını, sosyal açıdan dünya görüşüne paralel bir düşünceyle yansıtmıştır. Toplumsal içerikli şiirlerinde çocuğun, olaylardan etkilenen masum bir varlık olarak yansıtılması, şiire önemli bir realite ve zenginlik katmıştır. Toplumu ve özellikle de çocukları etkileyen, ülke sorunları, sosyal ve ekonomik durumlar, iş ve işçi konusu, savaş, fakirlik, adalet ve adaletsizlikler gibi pek çok konuyu aktarma da “çocuk” figürü, vazgeçilmez bir varlık olmuştur. Sosyalist dünya görüşüne sahip olan şair, toplumsal eleştirisini yaptığı konularda çocukların masumluğuna ve olumsuz olayların onların üzerinde ne kadar derin bir etki yarattığına özellikle dikkat çeker. Sanatçının “Yolculuk XVI” isimli uzun soluklu şiirinde, geçim derdini küçücük omuzlarında taşıyan fakir çocukların, ayakkabı boyayarak para kazanmaları anlatılır. Şair çocukların ayakkabı boyamalarını, “insanların yürüyüşlerini güzelleştirmek için” olduğunu söylerken aslında, çocukların yaşanan dünyayı varlıklarıyla güzelleştirdiklerini toplumsal bir eleştiri üzerinden de vurgulamış olur:

“Güzelleştirmek için yürüyüşlerini insanların
Ayakkabı boyuyor o çocuklar yine
Omuzlarında evlerin yollara sarkmış zayıflığı
İnce bir eziklik sızıyor durdukları yerlere
Elleriyle seslerinin tedirgin çatlaklarından
Matlaşıyor mavisi tam burada resmin”

(*Bütün Şiirleri-1*,s.132.)

“Sanayi Durağı” şiirinde, geç saatlere kadar çalışmak zorunda olan bir çocuğun, sosyo-ekonomik hayat mücadelesi içindeki duruşunu sergileyen sanatçı, çocuğun bedenine ağır gelen yorgunluğu ve yoksulluğu insani değerler üzerinden yansıtmıştır. Çocuğun yaptığı işin yaşına göre olmadığını göstergesi olarak “elleri yaşından büyük” ifadesini kullanan şair, “yıldızlar geceyi yaralamış” ve “yollarda ıssızlığın uzun soluğu” dizelerinde gecenin geç vakitlerine kadar çalışan çocuğun, o saatlerde uyuması gerektiğine dikkat çeker. Çocuğu “sanayinin küçük ustası” olarak niteleyen şair, yaşamın zorlukları içinde geçim derdini omuzlarında taşıyan küçücük bedeni duygu yüklü bir ifadeyle betimlemiştir:

“Yıldızlar geceyi yarlamış

Yollarda ıssızlığın uzun soluğu
 Buradan biniyor otobüse aynı saatlerde
 Boynu gelincik sapı elleri yaşından büyük
 İki kaşı arasına sıkıştırmış yorgunluğunu
 Sarındıkça ayazı artırıyor sırtındaki gocuk
 Evine dönüyor sanayinin küçük ustası
 Ceplerinde küf, gözlerinde kor...
 Bu saatten sonra uyuyan çocuğu
 Sabah hangi anne uyandırabilir?..”
 (“Sanayi Durağı”, *Bütün Şiirleri-2*,s.16.)

Sanatçının “Sağırlaşan Kalabalık” ismini verdiği bir başka şiirinde, yabancılaşma ve yozlaşmaya karşın, çocukların masum ve saf yanlarını öne çıkardığını görürüz. Şiirde, tezgâhtar olarak çalışan emektar bir çocuk vardır. Tezgâhtar çocuk, içeri müşteri olarak giren bir anne ve çocuğun maddi sıkıntılarına şahit olur. Daha doğrusu şairin tabiriyle bu durumu yalnızca, tezgâhtar çocuk fark eder. Bireyselliğin dışında bu duruma, toplumsallık adına dikkat çekici kılan şair, birbirine yabancılaşmış insanlara “bu kaçınıcı aynadır gözlerini çevirdiğin” dizesinde olduğu gibi eleştirisini yöneltir. Şiirdeki “çocuk” imajı, toplumsal sorunların insani değerler açısından çerçevesini derinleştirmiştir:

“En son dükkândan da silinerek çıktı.
 Kimseler görmedi, çocuğun alnından
 Kadının boğazına düğümlenen yılanı
 Yalnızca tezgâhtar çocuk kaşlarını yıktı.

Ah ey ayrı ayrı ince ve güzel
 Birlikte sağırlaşan kalabalık
 Bu kaçınıcı aynadır gözlerini çevirdiğin.”
 (*Bütün Şiirleri-2*,s.75.)

Şükrü Erbaş şiirinin toplumsal sorunlardan uzak ve mesafeli durmadığını söyleyebiliriz. Bireyselden topluma uzanan bir zincirin bütün halkalarına aynı derecede önem veren sanatçı, genelevde çalışan bir kadının yaşadığı ruhsal durumlara değinmekten de geri durmaz. Bazı şairlerin hiç değinmedikleri bu kimlikteki kadınlara ve onların yaşadığı sıkıntılara yüz çevirmeyen sanatçı, “Genelev Mektupları X” isimli uzunca şiirinde, çocukluğunu yaşayamamış böyle bir kadının, “çocuk” kırılğanlığına yer verir. Babasının karanlık bir adam olması, annesinin onu koruyacak bir güçte olmaması ve sevgisiz büyümüş olmasıyla vurgulanan kadının “çocukluğum olmadı benim” dizesiyle örselenmiş duygularını yansıtır. Şair,

“konduğum tüm dalları/ aykırı bir rüzgâr aldı” dizesinde, kadının hayata farklı durumlarda tutunma noktası yansıtılmıştır:

“Çocukluğum olmadı benim
Genliğim olmadı.
Babam karanlık bir adamdı
Korkularla besledi bizi
Annem zayıf mı zayıf
Sevgisini göstermeye korkardı.
Bir küçücük kumru kuşu büyüttüm
Göğsümün gizlisinde
Yumuşaklık adına, sevgi adına
Konduğu tüm dalları
Aykırı bir rüzgâr aldı.”

(*Bütün Şiirleri-1,s.37.*)

“Sinema Kapıları IX” adlı şiirinde, filmlerde kurgulanan hayatla gerçekteki hayat arasındaki farkın büyüklüğü, “çocuk” imajı üzerinden bir kıyaslamayla yapılır. Filmlerde, maddi sorunlarla ezilmiş, yoksulluğun en acı yerinde duran çocukların yerini, geçim derdi olmayan evlerde, rahat büyüyen çocuklar almıştır. Örselenmiş gövdeleriyle masum çocukların yaşadıklarını ön plana çıkaran şair, “varlığın güvenli korunaklarında/ çocuklar büyüyordu dünyadan uzak/çalışmadan, dövülmeden” dizelerinde olduğu gibi, kurgu ve gerçekte olanı çocukların yaşama tutunmaları üzerinden yansıtmıştır:

“Evlerin geçim derdi yok
Gittiğim filmlerin çoğunda
Erkeklerin iş derdi..
Kadınlar rahat mı rahat
Bütün ilişkilerinde
Sevmek tek sorunlarıydı
Güzellik bir de.
Varlığın güvenli korunaklarında
Çocuklar büyüyordu dünyadan uzak
Çalışmadan, dövülmeden...”

(*Bütün Şiirleri-1,s.46.*)

Toplumsal bir eleştiri olarak “biz o çocukları hiç anlamadık” dizesi, “çocuk” ve “toplum” açısından oldukça dikkat çekicidir. Devamında, “Biz o çocukları hiç tanımadık” dizesiyle hapsedikleri kederlerin, sıkıntıların arasında rüzgâr gibi esip giden çocuklara karşı toplumsal umursamazlığı ve eksik yanlarını hatırlatır. Biz o çocukları cümlesinin devamını, “anlamadık”, “tanımadık”, “katılmadık”, “katmadık”

gibi olumsuz kelimelerle devam ettiren şair, kentin arka yüzünde seslerini duyurmaya çalışan çocuklara karşı, kulaklarını kapayan herkese gönderme yapar:

“Biz o çocukları hiç anlamadık
 Biz o çocukları tanımadık hiç
 Mavi bir damar gibi kentin gerilen bedeninden
 Bir çığlık çağlayanı gibi geniş uzun pembe
 Savrulup gittiler de kaç kez rüzgâr rüzgâr
 Duyurabilmek için bizim türkülerimizi bize
 Bir gün olsun inip aralarına katılmadık
 Sesimizi katmadık seslerine...”
 (“Yolculuk XI.”, *Bütün Şiirleri-1*,s.127.)

“Ondandır” isimli şiirde, hayatın içinde yer alan olumsuzlukların karşısında kalan çocukların, kalabalıklar içinde fark edilmemelerine dikkat çeken sanatçı, “büyüdükçe herkesin bir şeyleri yitirdiğindendir” dizesiyle de, insanların büyüdüğü çocuk masumluğunu ve saflığını yitirdiğini dile getirir. İnsanların büyüdüğü kaybettiklerinin karşısına, “çocuk” kavramını koyarak masumiyete ve sadeliğe gönderme yapar. Şair için, insan ilişkilerinin karmaşıklığı karşısında oldukça önemli olan “çocuk” kavramı, insanlığın en masum en sade haline çağrışım yapan en doğal en gerçek ifadedir:

“Savrulmuş tel tel kalabalıklar içinde
 Rüzgârın ucunda bir bulut duyguların avucunda bir çocuk
 Görmeden geçiyorlarsa senin istekle titrediğin yerde
 Büyüdükçe herkesin bir şeyleri yitirdiğindendir.”
 (“Ondandır”, *Bütün Şiirleri-1*,s.151.)

Kentin karmaşası ve gürültüsü içinde yaşayan insanların, gün geçtikçe yalnızlıklarına daha çok gömülmelerini “Bir Çağrıya Uymak” şiirinde dile getiren şair, yitirilen “çocuk” aydınlığına dikkat çeker. İnsanların apartman dairelerinde küçük pencerelerden hayata bakışını “camlarda olacak bütün tutsakları kentin” dizesinde tutsaklık olarak belirtir. İçlerindeki çocuğu, “her gün biraz daha boğarak” ifadesiyle masumluğunu yitirmiş ilişkilere atıfta bulunur. Burada “ölü bir mutluluğun güne vurmuş tortusu” ifadesi oldukça önemlidir. Sanatçı, yabancılaşmış ve dejenere¹⁶² olmuş kentli insanların hallerini pek çok motiften yararlanarak anlatsa da burada en belirleyici motif “çocuk” imajıdır. İnsanın “içindeki çocuğu boğarak yaşaması” hayata karşı, bütün masumluğunu, heyecanını ve aydınlığını kaybetmenin göstergesidir:

¹⁶². Dejenere olmak: Yozlaşmak, soysuzlaşmak. *Türkçe Sözlük*. TDK, s.487.

“Camlarda olacak bütün tutsakları kentin
Herkes bir çocuğu boğarak kendi içinde
Her gün biraz daha yerinde
Saksılar, tablolar, yalan ilişkiler
Bastırıp alkol kokuları ve hüznün şarkılarıyla
Ölü bir mutluluğun güne vurmuş tortusunu
Yaşamak üzerine sorular soracaklar”
(“Bir Çağrıya Uymak”, *Bütün Şiirleri-1*, s.165.)

Şükrü Erbaş, toplumsal değerlerin ve olayların çizgisinde olan şiirlerinde “çocuk” kavramını, yoğun duyguların aracı olarak kullanmıştır. Sanatçının toplumsal eleştirisini yaptığı “Kimse Temizim Demesin” isimli şiirinde “çocuk” kavramı, duygularını anlatmada oldukça etkili bir ifadeye dönüşmüştür. Şükrü Erbaş bu şiirinde, 1993 yılında Sivas’ta düzenlenen Pir Sultan Abdal Şenliklerinde yaşanan olaylar sonucunda Madımak otelinde yanarak hayatını kaybeden, yazar, şair ve gazetecilerin hazin sonlarına¹⁶³ ve buna sebep olanlara eleştirel bir ifadeyle yer verir. Bu yangında Behçet Aysan, Metin Altıok vb. isimler hayatlarını kaybetmişlerdir. Yanarak can veren insanları “gencecik çocuklar” ifadesiyle anlatan şair, buradaki “çocuk” kelimesine, “masumluğu”, “saflığı”, “temizliği” ve “çaresizliği” yüklemiştir. Şair, “Onlar bir gün öpmeye eğilince çocuklarını/ Dudaklarında duman ve yanık et kokusu/ Boğum boğum tıkamaz mı soluklarını?” dizelerinde olduğu gibi bu duruma sebep olanlara soru cümlesiyle, kendi çocukları üzerinden hatırlatma ve gönderme yapar:

“Bit otel odasında gencecik çocuklar
Çırpındıkça bir yudum soluk için
Üzerine benzin döküp oynayanlar
Onlar bir gün öpmeye eğilince çocuklarını
Dudaklarında duman ve yanık et kokusu
Boğum boğum tıkamaz mı soluklarını?..”
(*Bütün Şiirleri-2*, s.34.)

Toplumsal yapının en önemli dinamiği olan “çocuklar” sanatçının şiirine, bazen yaşam mücadelesiyle bazen de insana umut veren halleriyle girmişlerdir. “Bir Irmağı İçmek” isimli şiirinde, çocukların cesaretine vurgu yapılırken “insanın

¹⁶³2 Temmuz Cuma günü 1993 tarihinde Sivas’ta düzenlenen Pir Sultan Abdal Şenliklerinde, yaşanan olaylarda otuz yedi insanın hayatını kaybettiği ve altmışa yakın insanın da yaralanmasıyla sonuçlanan olaylara, “Sivas Olayları”, “Sivas Yangını”, “Madımak Yangını” gibi isimler verilmiştir. Bu konuda geniş bilgi için farklı görüş ve düşüncelerdeki kitaplardan bazılarını bkz. Aziz Nesin. (1995). *Sivas Acısı*. Adam Yay. Ankara. Haydar Gölbaşı. (1997). *Aleviler ve Sivas Olayları*. Ant Yay. İstanbul. Adil Giray Çelik. (2004). *Sokrates’ten Sivas’a Tarihin Yargıladığı Davalar*. Yirmi Dört Yay. İstanbul. Soner Doğan. (2008). *Sivas*. Ekim Yay. İstanbul.

çocuklardan öğreneceği çok şey var” dizesiyle de büyüklerin çocuklardan öğreneceği çok şey olduğu söylenir. “Düşmeyi göze almadan binilmiyor salıncağa” ifadesi, hem gerçekte çocukların bu cesareti göstererek salıncağa binmesini, hem de insanların hayatın içinde bu cesareti zamanla yitirdikleri anlamını öne çıkarmıştır. Sanatçı şiirinde “çocuk” imajını, kocaman bir yaşamın karşısına koyarak, özgürlüğün, cesaretin, bilgeliğin, yenilenmenin ve tazelenmenin bir unsuru olarak yansıtır:

“O bana dedi ki
İnsanın çocuklardan öğreneceği çok şey var
Düşmeyi göze almadan binilmiyor salıncağa.”

(*Bütün Şiirleri-2,s.98.*)

Şükrü Erbaş “çocuk” kavramını, sosyal açıdan dünya görüşüne paralel bir düşünceyle yansıtmıştır. Toplumsal içerikli şiirlerinde çocuğun, olaylardan etkilenen masum bir varlık olarak yansıtılması, şiire önemli bir realite ve zenginlik katmıştır. Toplum ve özellikle de çocukları etkileyen, ülke sorunları, sosyal ve ekonomik durumlar, iş ve işçi konusu, savaş, fakirlik, adalet ve adaletsizlikler gibi pek çok konuyu aktarma da “çocuk” figürü, önemli bir zenginlik olmuştur.

3.11. SONSUZ BİR ÇOCUKLUK

İnsanın yaşamında önemli ve etkin rol oynayan dönemlerden biri, hiç şüphesiz “çocukluk” dönemidir. “Çocukluk” döneminde elde edinilen yaşantıların insan üzerinde, yaşam boyu belirleyici bir etkisi vardır. Çeşitli sebeplerle yaşadığı hayattan mutlu olmayan insanlar, yitirdikleri büyüğü “çocukluk” günlerine geri dönmeyi arzu ederler. Pek çok şairde uzakta bırakılan çocukluğa olan özlemi, derin duygularla ifade etmişlerdir.

Çocukluk döneminin yazar ve şairler için, sanatsal yaratımda oynadığı rolü de unutmamak gerekir. “Çocukluk” süreci, insanın yaşamı için gerek zihinsel gerekse duygusal bilginin oluştuğu ve geliştiği bir dönem olarak konuya sanatçı açısından bakıldığında, sanatsal yaratımda “çocukluk” döneminin önemi oldukça büyüktür. ¹⁶⁴“Öyle ki çocukluk, unutulmuş bir ateş gibi yeniden alevlenebilir içimizde, her zaman.”¹⁶⁵ diyen Bachelard’ın sözü, çocukluğun insanın hayat enerjisi, yenilenmesi ve tazelenmesi için doğal bir kaynak olduğunu vurgular niteliktedir. Şükrü Erbaş, düşsel “çocukluk” algısını, anılarıyla diri tutan şairlerden biridir.

¹⁶⁴Rahim Tarım.(2006). “Behçet Necatigil Şiirinde Çocuk ve Çocukluk”. *Osmanlı Araştırmaları XXVIII*, İstanbul 2006, s.196.

¹⁶⁵Gaston Bachelard. (2012). *Düşlemenin Poetikası*. Alp Tümertekin (Çev.). İthaki Yayınları, İstanbul, s.110-111.

“Çocukluk” gibi önemi bir malzemeyi, yitirilmiş olarak görmenin dışında, çocukluğun insanın hayatına dair her defasında uzanan ellerine dikkat çeker:

“Çocukluğun o lekesiz, sınırsız, pırıl pırıl hayal hanesine kaydedilmiş bütün görüntüler, bütün o büyüğü yaşantılar, acılar, arzular, sezgiler... bize şunu öğretmiştir: farklı düşünebiliriz; farklı davranabiliriz; korkusuz yaşayabiliriz; istediğimize ulaşabiliriz. Alt bilinçte, tozlar içinde duran bu masum ve gizli bilgi, ilerde, büyüdükçe, sıkıntı yumağına döndükçe, bize kendisini hatırlatır. Bu bilgiyi anımsayan insan, sanat dediğimiz alana adımını atmıştır. Çok farklı bir yöntemle yol olsa da, bilimsel çalışmalar için de bu geçerlidir bence.”¹⁶⁶

Çocukluğa dair bütün ince detayları şiirine inceliklerle yerleştiren sanatçı “Geçti Çocukluğumuz” adlı şiirinde, çocukluğun oyunlarla geçen coşkulu yıllarına, özlemle baktığını ve yaşamın sıkıntı ve dertlerinden biraz olsun uzak kalmanın verdiği rahatlık hissedilir. Şiirde hayıflanana sanatçı, “ayrı sokaklarda oyunlar kurduk/ başka başka çocuklarla” dizesinde “çocukluk” döneminin vazgeçilmezi olan “oyun” motifini kullanır:

“Ayrı sokaklarda oyunlar kurduk
Başka başka çocuklarla.
Belki birbirinden biraz uzakta
Ama aynı coşkularla sorumsuz
Geçti çocukluğumuz.”

(“Geçti Çocukluğumuz”, *Bütün Şiirleri-1*, s.101.)

“Çizgiler” isimli tekli dizelerden oluşan şiirinin ikinci dizesinde, insanın çocukluğundan biraz daha uzaklaştığı her yaşında ona duyduğu özlemi belirginleştiren sanatçı, “yoruldum” ifadesini kullanarak yansıtır:

“yoruldum bütün yaşları çocukluğa taşımaktan.”

(*Bütün Şiirleri-3*, s.133.)

Kendi çocukluğuna dair izlerin yoğun olduğu “Kumaşımı Dokumuştum” adlı şiirde, “çocukluk” yıllarında okuduğu bir şaire de gönderme yapan Şükrü Erbaş, “büyüdüğün zamanları giyinsen vefayla...” dizesiyle “çocukluk” özlemini, derin duygularla ifade etmiştir. Şiirde “sen dili” kullanan sanatçı kendine de seslenirken “bulsan kendini yeniden bulsan” ifadesinde “çocukluk”, yenilenmenin bir unsuru olarak dikkat çekilmiştir:

“Bulsan kendini yeniden bulsan
Büyüdüğün zamanları giyinsen vefayla...
Sokakların zoruna bir içerlek ışık
Hem sevinsen hem üzülse

¹⁶⁶ bkz. Ek-A.1.

Necatigil okusan odalarda kısık...”

(*Bütün Şiirleri-2,s.22.*)

Sanatçının “Parçalanan Yüz” ismini verdiği şiirde, “çocuk-çocukluk” masumluğunun yitirilmişliğini ve geçip giden yaşamın olumsuzlukları görülür. Yüzünde ve ruhunda meydana gelen değişikliklere dikkat çeken sanatçı, çocukluğun umut dolu günlerini geride bırakmanın verdiği hüznü, derin duygularla yansıtmıştır. “Ey düşlerin mavi dönemi/ Temiz soluğum” dizesinde “mavi” ve “temiz” kelimeleri çocukluğa yüklediği, “arı duru” anlamı ortaya çıkarırken “henüz iğdiş edilmemiş düşünce/ gün günden koptuğum anılar” dizeleri de çocukluktaki duygu ve düşüncelerin etki altında kalmayan özgürlüğünü ve günden güne uzaklaşan “çocukluk” yıllarına olan özlemi vurgulamıştır. Şiirde, “şimdi” ve “geçmiş” arasında yapılan bütün kıyaslamalar, çocukluğun saf ve temizliğine, hiçbir düşüncenin altında kalmadan sonsuz bilgelik dünyasına dair duyulan sürekli bir özlemdir:

“Ey düşlerin mavi dönemi
 Temiz soluğum
 Kitaplardan alıp alıp dünyalar kurduğum
 Henüz iğdiş edilmemiş düşünce
 Gün günden koptuğum anılar
 -Giderek suçluluk duygusuna dönüşen-
 Ne kadar uzaklaştım sizden...
 Paranın ve korkunun aynalarında
 Parçalanan yüzüm
 Bir zamanlar anlamıyla övündüğüm
 Umut vermiyor artık görüntün
 Yitirmiş eski dirimini
 Artık güzel değilsin..”
 (*Bütün Şiirleri-1,s.60.*)

Sanatçının “Unutur muyum...” isimli şiirinde, büyülü bir rüzgâra benzetilen “çocukluk” yılları düşsel bir tavırla ele alınmıştır. “O lekesiz çocuk güzelliğini/ Unutur muyum” diyen şair, “lekesiz” kelimesiyle “çocukluk” kavramının temizliğini ve saflığını öne çıkarmıştır. Lekesiz tertemiz çocuk günlerine olan özlem, “unutur muyum, unutur muyum” dizesinde olduğu gibi, iki kez vurgulanmıştır. “Yüreğimin ince tülbentlerinden/ titreyerek süzdüğüm o büyülü rüzgârı” dizesinde “çocukluk”, duygusal motiflerle ince bir ifade bulmuştur. “Mayıs göğü”, “ilkyaz parkı” gibi kelimeler “çocukluk” adına akılda kalan anılardır. “Hüznü bile gülümseyen bir güle çeviren” dizesinde şair, “çocuk-çocukluk” ruhunun bir özelliği olarak “gülümseyen bir gül” imgesiyle tazelenmeyi ve yenilenmeyi atfetmiştir:

“Unutur muyum, unuttur muyum
 Yüreğimin ince tülbentlerinden
 Titreyerek süzdüğüm o büyülü rüzgârı,
 O mayıs göğünü, ilkyaz parkını,
 Hüznü bile gülümseyen bir güle çeviren
 O lekesiz çocuk güzelliğini
 Unutur muyum.”

(*Bütün Şiirleri-1,s.80.*)

“Derin Kesik” isimli şiirinin “18.” bölümünde, insanın çocukluğundan dolayısıyla çocukluğunda edindiği iyi veya kötü hatıralarından, izlerden kurtulmanın mümkün olamayacağını “değil mi ki önümüzde ardımızda çocukluğumuz” dizesiyle sezdirenen sanatçı, “çocukluğu” bir sitem taşına benzetir. Şiirde kapsayıcı bir dil kullanan şairin mesajı, insanın kendinden, çocukluğundan bir adım öteye gidemeyecek olmasıdır. “Çocukluk”, “önümüzde” ve “ardımızda” kelimeleriyle “geçmiş” ve “geleceği” saran ve ondan pay almadıkça inşa edilemeyen bir malzeme önemine dikkat çekilmiştir:

“Evlerden çıkınca gittiğini sananlar
 Taşıtlara binince gittiğini sananlar
 Bir ülkeden bir ülkeye salıncaklar kurun
 Değil mi ki önünüzde ardımızda çocukluğunuz
 Bir sitem taşıdır ancak başınızı koyduğunuz.”

(*Bütün Şiirleri-2,s.135.*)

“Kötü Çocukluk İyi Yalnızlık” isimli mensur şiirde, “İçerden işleyen bir soğuktu büyümek” dizesinde, çocukluğundan her geçen gün büyüyerek uzaklaşan insanın bu süreçteki duygularının çağrışımı, “içerden işleyen bir soğuk” kelimesine yüklenmiştir. Kötü çocukluk iyi bir yalnızlık getirmişti, insanlardan uzak kalarak kendi içine sığınan insanın yalnızlığını “iyi bir yalnızlık” ifadesiyle meşru kılan şair, sonraki dizede “kendine başkalarından kefenler biçen” imgesiyle yalnızlığı, başka insanlar üzerinden belirginleştirdiği görülür. Derin ve duygulu bir anlatıma sahip olan şiirin çocukluğa ait motifleri arasında, bireyin ruhsal yolculuğunun izleri vardır. Şiirde “dünyanın herkesi kustuğu” ve “bütün masallar bütün çocukları bırakmıştı” söylemi de insanı, çocukluktan çıkarıp yalnızlığa hazırlayan önemli bir imgedir:

“O bulantı saatleriydi bir daha, dünyanın herkesi kustuğu. Bütün masallar bütün çocukları bırakmıştı. İçerden işleyen bir soğuktu büyümek. Her dokunuş insanın alnına yeni çizgiler ekliyordu. Senin zülüflerin dokunaklı bir özgürlüktü albümlerde. Başkalarının tarif ettiği bir mutluluktun nicedir. Elleri ve bacakları uzun adamlar

arasında, bendim tek alıcısı sözlerimin. Kötü çocukluk iyi bir yalnızlık getirmişti, kendine başkalarından kefenler biçen.”

(*Bütün Şiirleri-3,s.17.*)

Sanatçının “Cümle” isimli şiirinde, çocukluktan kurduğu bir cümlenin “suç”a dönüşmesine şaşırın bir tavrı vardır. Burada “çocukluktan kurulan bir cümle” ifadesi, masumluluğu ve temizliği ima ederken “kitaplar dolusu suç” ifadesi de hatayı ve kusuru ortaya çıkarır. Şiirde iki zıt anlama gelen kelimelerin karşı karşıya gelmesiyle “çocukluk” kavramının yarattığı izlenim öne çıkarılmıştır:

“Sana bir cümle kurdum çocukluktan

Kitaplar dolusu suç buldun bana.”

(“Cümle”, *Bütün Şiirleri-3,s.30.*)

“Cam ile Taş” isimli şiirde, çocukluk masumiyetinin bir durumla tekrar hatırlanması söz konusu olur. “Denizi yağmurdan korumaya çalışan” dizesiyle, olmayacak bir şeyin çocuk için nedenine bakmaksızın olabileceği kanısını yansıtan sanatçı, çocuk-çocukluk kavramlarıyla düşsel düşünceleri, masumluluğu ve kuralsız-koşulsuz hayalgücünü kurduğu cümlenin çağrışım gücüyle ortaya çıkarmıştır:

“Ellerindeki bilge zamanı

Denizi yağmurdan korumaya çalışan

Çocukluğunu seviyorum.”

(*Bütün Şiirleri-3,s.50.*)

Sanatçının “Bulanık Ezber” şiirinde, “şaşıрма güzelliğimi” ve “inanın yaşları” ifadeleriyle, çocukluğa özgü bir başka durum öne çıkartılmıştır. İnsanın çocukluğunda her şeye “şaşıarak”, “merak” ederek bakmasını ve her şeye çabucak inanmasını vurgulayan şair, büyüdükçe kaybettiği bu şaşırma ve inanmanın gerçek masumiyetini aradığı görülür:

“Nerelerde bıraktınız şaşırma güzelliğimi

Ey çocukluğun inanan yaşları...”

(*Bütün Şiirleri-3,s.97.*)

“Özür” isimli şiirde, “yaşlılık” ve “çocukluk” gibi birbirine zıt iki farklı dönemin “çaresiz” ve “kekeme” gibi kelimelerle birlikte yansıtılmıştır. “Çaresiz çocukluk” ifadesi gerçek manasında, çocuğun güçsüzlüğüne ve savunmasızlığına işaret ederken, “kekeme yaşlılık” ifadesi de yine aynı şekilde çaresizliği ve savunmasızlığı çağrıştırır. Fakat burada sanatçı, çocukluğu ve yaşlılığı aynı anlamda bütünleştirmek ister. “Taşları bile bir mucizeye çevirirken” dizesindeki gibi “mucize” kelimesi üzerinden her ikisine de olağanüstü bir durumu yansıtır:

“Kenar mahalleler koygun odalarını

Sabahın avlusuna rüya rüya sererken
 Yollar iyi haberler gibi sakin, yüklü
 Dönüp bir daha giderken eşikleri
 O çaresiz çocukluk, kekeme yaşlılık
 Taşları bile bir mucizeye çevirirken...”
 (“Özür”, *Bütün Şiirleri-3*,s.122.)

“Harita” isimli şiirde “çocukluk”, insanın geleceğine etki eden yönüyle değerlendirilir. Bugünün bütün durumlarında çocukluğun izlerinin olduğunu belirten şair, “bütün güzellikler gibi bir gecikme bu da/ varıp acısını çocukluktan alan” dizesiyle “çocukluk” döneminin insan için önemini vurgular. “Büyüyecek ölüme kadar” ifadesinde, insanın çocukluğunu ölümüne kadar büyüteceğini ve bugününe etki eden ne varsa kaynağını o çocukluktan alacağını öne çıkartmıştır:

“Bütün güzellikler gibi bir gecikme bu da. Varıp acısını çocukluktan alan. Büyüyecek ölüme kadar. Hangi sevgi sözünü söylesem yalnızlık, hangi zamana sitem etsem hayat...”
 (“Harita”, *Bütün Şiirleri-3*,s.178.)

İnsan için, çocukluğun bitmez tükenmez bir hazine olduğunu “Turna Türküsü” adlı şiirde, “Ey çocukluğun sonsuz baş dönmesi” dizesiyle görmek mümkündür. “Çocukluğun” sonsuzluk hissi veren hazzını ve turna türkülerini, şiir yazmasına sebep kılan sanatçı, “çocukluk” ve “turna türküsü” kelimeleriyle şiirine yansıyan duygularına gönderme yapar:

“Ey çocukluluğun sonsuz baş dönmesi
 Bir turna türküsüyle yazdım bu şiiri.”
 (“Turna Türküsü”, *Bağbozumu Şarkıları*, s.47.)

Sanatçı “Baş Dönmesi” şiirinde, “çocukluk” ve “gökyüzü” arasında kurulan bağlantının örtük bir benzerlik göstermesi oldukça dikkat çekicidir. “Ölümlle bitecek” ifadesi, bir iç çekiş olarak çocukluğun, dolayısıyla yaşamın sona erecek olmasına yapılan gerçekçi bir söylemdir. Ölümün böyle güzellikleri bir gün alıp götüreceğine gönderme yapan şair, “Çocukluk ey” dizesiyle “çocukluk” için, nasıl geçirilmiş olursa olsun, insanın bir daha böyle mutlu ve aydınlık olabileceği çocukluktan başka bir şeyinin olamayacağını yansıtmıştır:

“Çocukluk ey
 Ölümle bitecek gökyüzü.”
 (“Baş Dönmesi”, *Pervane*, s.43.)

Şükrü Erbaş’ın “çocukluk” algısı, geçmişe duyulan özlemin aksine onu anılarıyla diri tutan ve tazeliğini koruyan bir ruha bürünmüştür. Sanatçı “çocukluk” gibi önemli bir malzemeyi, yitirilmiş olarak görmek yerine çocukluğun insanın

hayatına dair iyi ya da kötü bütün getirilerini çocukluğun geçmişten bugüne her defasında uzanan ellerini sıkı sıkıya tutmuş, şiirinin dünyasına konuk etmiştir. Onun için çocukluk, “sonsuz bir baş dönmesi” olarak her zaman tazeliğini korumaktadır.

SONUÇ

Şükrü Erbaş, şiirleri, denemeleri ve çok yönlü edebi kişiliğiyle Türk şiir dünyasında adından söz ettirmiş, üretken bir şairdir. Sanatçı şiirinin, “toplumcu bir meseleyle” doğduğunu söylemiştir. Onun şiirinde, bireysel ve toplumsal sorunları, acıları, yanlışları, haksızlıkları, ezilenleri, gözden uzak kalanları, özgün tarzıyla yansıtan estetik bir tavır hâkimdir. Şiirlerinde birbirini bütünleyen tema zenginliği, bireysel ve sosyal dinamikler açısından sürekli yenilenen bir söyleme dönüşmüştür.

Sanatçının edebiyata olan ilgisi, küçük yaşlarında başlamış ve ilk şiirini “Sevi Dostluktur” *Varlık* dergisinin 1978 Şubat sayısında yayımlayarak Türk şiir dünyasına ilk adımını atmıştır. Daha sonra pek çok şiiri farklı dergilerde yayımlanan şairin ilk şiir kitabı, *Küçük Acılar* 1984 yılında Yaba yayınlarından çıkmıştır. O günden bugüne kadar toplu basımların haricinde, 18 şiir kitabı ve 5 deneme kitabını okuyucusuyla buluşturan sanatçı, her ne kadar düzyazılar yazmış olsa da özellikle şiire olan tutkusuyla şair kimliğini ön plana çıkarmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Türk şiirinde “çocuk-çocukluk” kavramı, çeşitli yönleriyle farklı biçimlerde ele alınmış ve işlenmiştir. İnsanın yaşamında oldukça önemli ve etkili olan bu iki kavram, farklı tasarımlarla ve amaçlarla edebî eserlere her zaman konu olmuştur. Şükrü Erbaş şiirinin bütününe bakıldığında, “çocuk” ve “çocukluk” kavramının özel anlamlarıyla şiirinin ana damarında yer aldığını söyleyebiliriz. Şairin tematik olarak “çocuk-çocukluk” kavramını, işlemedeki başarısı oldukça dikkat çekicidir. Hayata ve şiir sanatına her zaman umutla bakan sanatçı, saflığın ve masumiyetin sembolü olan “çocuk” kavramını, yaşamın sürekli akışı içinde önemli bir “yenilenme” ve “tazelenme” unsuru olarak görmüştür.

Çalışmamıza konu olan ana başlığımıza, sanatçının şiir dünyasının çok katmanlı anlam yapısı içinden bakıldığında, insan gerçeğinin en güçlü ilişkilerinin “çocuk-çocukluk” kavramı üzerinde toplanmış olması, bize detaylı bir çalışma yapma imkânı sağlamıştır. Sanatçının şiirinde, “çocukluk” yaşantısının sanatsal yaratımdaki etkilerini, bireysel ve sosyal içerikli konuların aktarımında “çocuk-çocukluk” kavramının önemli bir kaynak olduğunu, söyleyebiliriz. “Çocuk-

çocukluk”, doğada, yaşamın içinde, toplumda var olan bütün varlıklarla birlikte bütünleşmiştir. Bizde buradan hareketle sanatçının şiirlerinde, sık kullandığı ana temalarla birlikte “çocuk-çocukluk” kavramını belli başlıklar altında inceleme fırsatı bulmuş olduk.

Şükrü Erbaş şiirindeki ironi ve duygusal kırılmalar, gittikçe derinleşen konuların psikolojik alt katmanlarına dair ipuçları verir. Şiirin iç dünyasındaki çatışma, direniş ve birbirine zıt temalar, şairin poetikasının önemli bir yönünü teşkil eder. Onun şiirinin ana izleğini oluşturan konular genellikle, insanın psikolojik yanını derinden etkileyen ve besleyen kavramlardır. Çalışmamızın konusunu oluşturan “çocuk” ve “çocukluk” kavramı da bu açıdan oldukça önemli bir konudur. Dilin bütün olanaklarından yararlanarak “çocuk-çocukluk” kavramını, gerek tema gerekse imge olarak şiirinde sıkça kullanan şair, yaşamın içindeki sıradan olaylara ve nesnelere bu kavramla birlikte spesifik anlamlar yüklemiştir. Özellikle doğa temalı şiirlerinde “çocuk”, doğadaki bütün unsurlarla birlikte yaşama güç veren bir tazelenme ve yenilenme sembolü olarak kullanılmıştır. “Çocuk” kavramı, “sevgi”, “hüzün”, “korku” gibi duygularla, anneyle olan bağı, babayla kurduğu ilişki, insan adına umudu temsil etmesi ve mekân üzerinden hayal dünyasını örgütlemesiyle, sosyal konuların içinde hem etkilenen hem de etkileyen bir varlık olarak oldukça geniş bir anlam yelpazesinde işlenmiştir.

Sanatçının şiirinde “çocuk” kavramı, geçmiş, şimdi ve gelecek gibi üç temel zamanda, üç farklı çocuk algısının birbiriyle bütünleştiği, sürekli yenilenen bir figür olarak karşımıza çıkar. Dün, şairin kendi yaşamının izlerini yansıttığı çocuğun duygularını gün yüzüne çıkarır. Bugün, aile ve çevre denkleminde çocuğa sunulmuş olan ne varsa onu ortaya koyar. Gelecek tasavvuru ise “çocuk” kavramı üzerinden, yaşama sevincini, yaşama enerjisini ve umudunu temsil eden özel bir kavram olarak kullanılmıştır. Şair, bir yetişkinin mayalanıp geldiği “çocuk” ve o çocuğun vardığı ihtiyarı her ikisinin de birbirinde süren, birbirini çoğaltıp duran hevesleri, kederleri, mutsuzlukları, aşkları, yenilgileri ve yalnızlıklarıyla çevrili yaşamlarında yepyeni hayatlar kurmak adına bir karşı dünya tasarımı sunmuştur.

Şükrü Erbaş’ın “çocuk-çocukluk” kavramına yaklaşımı, sahip olduğu dünya görüşünün izlerini de taşır. Şair, “çocuk” duyarlılığını şiirinin merkezine taşıırken dünyanın karmaşık düzeni içinde, yaşama sevincinin bilgeliğini varlığıyla temsil eden bir figür olarak “çocuk-çocukluk” kavramının çağrışım özelliğini öne çıkartmıştır. “Çocuk”, yaşamın içindeki bütün olaylarla ve farklı kavramlarla

paralellik gösteren bir kıyaslamanın içinde yer almıştır. Şiirindeki art gönderim ve zengin çağrışımlar, “çocuk” imgesinin kullanım biçimlerinde de görülür. Şair “çocuk-çocukluk” kavramını, yaşanan dünyanın gerçeklerinden koparmadan dilin çeşitli imkânlarıyla yoğurarak zengin hayal dünyasıyla okuyucusuna, geniş bir anlam çerçevesi çizmiş olur.

Sanatçının şiirinde “çocuk-çocukluk” kavramı, geniş bir anlam yelpazesi içinde farklı konularla işlenmiştir. “Çocuk-çocukluk” konusunu sığ bir bakış açına hapsetmeyen şair, çocuk ve birey, çocuk ve toplum ilişkisi bakımından oldukça sağlam bağlar kurmuştur. “Çocuk” ve “çocukluk” konusunun gerek birey gerekse toplumsal yapı için önemini ön plana çıkaran şair, her iki kavramı da bir yetişkin için taşıdığı anlam üzerinden işlemiştir. Çocuğu, gerek tema gerekse imge olarak başka temalarla bütünleştiren şairin, farklı duyguları vermek adına böyle güçlü bir kavramı kullandığını söyleyebiliriz. Edebiyatımızda geçmişten günümüze kadar farklı şekillerde işlenmiş olan “çocuk-çocukluk” konusu, Şükrü Erbaş şiirinde incelendikçe derinleşen bir anlam değerine sahiptir.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2012). *Bireysel Psikoloji*. Çelebi, C. (Çev.), Altınpost Yayıncılık, Balıkesir.
- Adler, A. (2014). *Yaşam Bilgisi*. Yarbaş, L. (Çev.), İlya Yayınevi, İzmir.
- Akalın, Ş., Toparlı, R., Gözaydın, N., Zülfikar, H., Argunşah, M., Demir, N., Tezcan Aksu, B. ve Gültekin, B. (2009). *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Aksan, D. (2013). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Aytaç, G. (2009). *Genel Edebiyat Bilimi*. Say Yayınları, İstanbul.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası*. Derman, A. (Çev.), Kesit Yayıncılık, İstanbul.
- Bachelard, G. (2012). *Düşlemenin Poetikası*. Tümertekin, A. (Çev.), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Badinter, E. (1992). *Annelik Sevgisi*. Çelik, K. (Çev.), Afa Yayınları, İstanbul.
- Binyazar, A. (1976). *Dedem Korkut*. Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Çalışkan, A. (2001). İslami Çocuk Edebiyatı. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12: 0/2001, Samsun.
- Cebeci, O. (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İthaki Yayınları, İstanbul.
- Çetin, N. (2011). *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Öncü Basımevi, Ankara.
- Çetin, N. (2011). *Şiir Tahlilleri I*. Öncü Basımevi, Ankara.
- Dilçin, C. (1995). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Enginün, İ. (1991). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (1984). *Küçük Acılar*. Yaba Yayınları, Ankara.
- Erbaş, Ş. (1989). *Kimliksiz Değişim*. Başak Yayınları, Ankara.
- Erbaş, Ş. (1994). *Bütün Mevsimler Güz*. Promete Yayınları, Ankara.
- Erbaş, Ş. (1994). *İyimser ve Kederli/Toplu Şiirler-II*. Fe Yayınları, Ankara.
- Erbaş, Ş. (1995). *Dicle Üstü Ay Bulanık*. Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Erbaş, Ş. (1996). *Kül Uzun Sürer*. Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Erbaş, Ş. (1999). *Derin Kesik*. Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Erbaş, Ş. (2001). *Üç Nokta Beş Harf*. Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Erbaş, Ş. (2002). *Aykırı Yaşamak*. Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Erbaş, Ş. (2003). *Yalnızlık Heceleri*. Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Erbaş, Ş. (2004). *Kül Uzun Sürer/ Derin Kesik*. Everest Yayınları, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2004). *Yolculuk/Kimliksiz Değişim*. Everest Yayınları, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2004). *Üç Nokta Beş Harf/ Yalnızlık Heceleri*. Everest Yayınları, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2004). *İnsan Sevmezse Ölür*. Etki Ofset Matbaacılık Yayıncılık, İzmir.
- Erbaş, Ş. (2004). *Gülün Sesi Gül Kokar*. Everest Yayınları, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2004). *Bir Gün Ölümden Önce*. Everest Yayınları, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2005). *Sarkacın Kalbi*. Everest Yayınları, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2005). *Gölge Masalı*. Everest Yayınları, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2007). *Kum İle Su /Seçme Şiirler*. Kanguru Yayınları, Ankara.
- Erbaş, Ş. (2007). *Unutma Defteri*. Kanguru Yayınları, Ankara.
- Erbaş, Ş. (2008). *Toplu Şiirler-I*. Kanguru Yayınları, Ankara.
- Erbaş, Ş. (2008). *Toplu Şiirler-II*. Kanguru Yayınları, Ankara.
- Erbaş, Ş. (2010). *Sonsuzun Uçları/Seçki*. Kanguru Yayınları, Ankara.

- Erbaş, Ş. (2011). *Bir Çınlama Boşlukta/Seçilmiş Şiirler*. Kanguru Yayınları, Ankara.
- Erbaş, Ş. (2012). *Çekilme Suları/ Bütün Yazıları-2*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2014). *Bağbozumu Şarkıları*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2014). *Bütün Şiirleri I*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2014). *Bütün Şiirleri II*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2014). *Bütün Şiirleri III*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş,Ş. (2014). *İnsanın Acısını İnsan Alır/ Bütün Yazıları-1*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Eşik Burcu/ Bütün Yazıları-3/ Söyleşiler*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Pervane*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2016). *Yaşıyoruz Sessizce*. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/ Hayati Baki, Edebiyat ve Eleştiri*, Sayı: 43-44, Temmuz- Ağustos 1999. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazılar-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/ M. Mahzun Doğan, Varlık*, Sayı: 957, Haziran 1987. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/ Çağlar Mirik, Cumhuriyet Kitap*, Sayı: 1170, 19 Temmuz 2012. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/ Ünal Temizyürek, Öküz*, Ağustos 2000. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/Söyleşi: Mesut Varlık, Remzi Kitap*, Sayı:98, Şubat 2014. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/Söyleşi: Bedia Koçakoğlu, Hece*, Sayı: 190, Ekim 2012. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/ Deniz Çaba, İzmir- Life*, Sayı:34, Haziran 2014. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/Aylin Özdemir, Aydınlık*, Mart 1994. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/ Nihan Kuzu, Düşe-Yazma*, Sayı:7, Mart- Nisan 2004. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/ Cem Tezer, Varlık*, Sayı:1177 Ekim 2005. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/ Çiğdem Sezer, Çağdaş Türk Dili*, Sayı:214, Aralık 2005. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/Mehmet Çakır, Cumhuriyet Kitap*, Sayı:905, Haziran 2007. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/Şehmuz Ay, Deliler Teknesi*, Sayı: 13, Ocak- Şubat 2009. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/ Leyla Akgül-Bünyamin Yani, Deliler Teknesi*, Eylül 5,2007. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/ Emel İrtem, Birgün*, 17 Ekim 2005. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erbaş, Ş. (2015). *Bütün Yazıları-3, Eşik Burcu/ Söyleşiler/ Selen Doğan, Kum*, Nisan, 4:2002. Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Erdoğan, F. (1993). *Toplumsal Tarihimizde Çocuk Edebiyatının Yeri. Toplumsal Tarihte Çocuk*. Onur, B. (Ed.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Ergin, M. (1969). *Dede Korkut Kitabı*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Fromm, E. (2004). *Anaerkil Toplum ve Kadın Hakları*. Doğançün, A. (Çev.), Arıtan Yayınları, İstanbul.

- Geçgel, H. ve Başar, M. A. (2005). Ece Ayhan'ın Şiirinde "Çocuk ve Eğitim" Teması ve Felsefi Temelleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 18: 47-52.
- Gökyay, O. Ş. (1980). *Dede Korkut Hikâyeleri*. Tercüman, Kervan Kitapçılık, İstanbul.
- Güven, Merve. (2015). Düşünceden Dile: Oruç Aruoba'da Metafor. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*,13, 43-50.
- Habip, B. (2007). *Psikanalizin İçinden*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hançerlioğlu, O. (1970). Kavramlar ve Akımlar. *Felsefe Sözlüğü*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- İnal, K. (2007). *Çocuğun Örselenen Dünyası*. Sobil Yayıncılık, Ankara.
- İşık, İ. (2007). *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*. Elvan Yayınları, İstanbul.
- Kanter, B. (2015). Sosyolojik Kaygılar Bağlamında Çocuk Edebiyatı. *II. Uluslar arası Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Şimşek, T. ve Yıldız, B. V. (Ed.), Maltepe-İstanbul.
- Karaca, Ş. (2013). *Türk Edebiyatında Çocuk*. Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karaosmanoğlu, D. (2015). *Şükrü Erbaş'ın Hayatı-Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kaplan, R. (1998). "Edebiyatın Tanımı, Edebiyat Terimleri", *Edebiyat Bilgi ve Kuramları*. A.Ü. Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Kaya, D. (1999). *Anonim Halk Şiiri*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kerimova, L. (2015). Mehmet Akif Ersoy Eserlerinin Çocuk ve Genç Kahramanlarının Manevi Dünyası. *II. Uluslar arası Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Şimşek, T. ve Yıldız, B. V. (Ed.), Maltepe-İstanbul.
- Korkmaz, R. ve Tarık Ö. (2009). Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Korkmaz, R. (Ed.), Grafiker Yayınları, Ankara.
- Köprülü, Ö. (2014). Bilinçdışı ve Dil. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/3 Winter 2014*, p.951-958, Ankara-Turkey.
- Moran, B. (1972). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. Cem Yayınevi, İstanbul.
- Narlı, M. (2007). *Şiir ve Mekân*. Hece Yayınları, Ankara.
- Neydim, N. (2000). *Çocuk ve Edebiyat*. Bu Yayınevi, İstanbul.
- Nutku, Ö. (1993). Osmanlı Şenliklerinde Çocuk, *Toplumsal Tarihte Çocuk*. Onur, B. (Çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Okay, M. O. (1991). *Edebiyat ve Kültür Dünyamızda Makaleler, Denemeler, Sohbetler*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Onur, B. (2005). Çocukluğun Dünü ve Bugünü. *Kebikeç*, S:19.
- Onur, B. (2007). *Çocuk, Tarih ve Toplum*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Özbek, D. A. (2015). Şiirsel İmgelem Olarak Mekânı Düşlemek: Gaston Bachelard'ın Mekân Düşüncesi. *Mimar Sinan Üniversitesi, 4.İç Mimarlık Sempozyumu*, 6-7-8- Mayıs, İstanbul.
- Polat, M. S. (2002). *Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Şiirlerinde Çocuk Teması*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/ Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yok Oluşu*. İnal, K. (Çev.), İmge Kitabevi, Ankara.
- Sınar, A. (2009). Türkiye'de Çocuk Edebiyatının Gelişimi. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Korkmaz, R. (Ed.), Grafiker Yayınları, Ankara.
- Soğukömeroğulları, M. (2012). *Fethi Tevetoğlu Hayatı, Sanatı ve Şairliği*. Grafiker Yayınları, Ankara.

- Soğukömeroğulları, M. (2012). *Hafız Kamil Kıdeyş'in Hayatı ve Şiir Dünyası*. Grafiker Yayınları, Ankara.
- Sönmez, H. (2012). Rıfat Ilgaz'ın Şiirlerinde Çocuk. *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı:30, Mayıs-Haziran.
- Şentürk, A. A. ve Kartal, A. (2009). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Şimşek, T. (2015). Çocuk Edebiyatında Tür Kavramına Yönelik Dikkatler. *II. Uluslar arası Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Şimşek, T. ve Yıldız, B. V. (Ed.), Maltepe-İstanbul.
- Şirin, M. R. (1993). Çocuk Kitapları Çocuksu Bir Şölendir. *Türk Edebiyatı*.
- Tan, M. (1989). Çağlar Boyunca Çocukluk. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, c.22: 1.
- Tan, M. (1993). Çocukluk: Dün ve Bugün. *Toplumsal Tarihte Çocuk*. Onur, B. (Ed.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tarım, R. (2006). Behçet Necatigil Şiirinde Çocuk ve Çocukluk. *Osmanlı Araştırmaları XXVIII/ The Journal Of Ottoman Studies XXVIII*, İstanbul.
- Ulutaş, N. ve Süphandağı, İ. (2013). Çocuk İmgesinin Cahit Zarifoğlu ve Paul Eluarda'ın Şiirlerinde Kullanımı. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4 Spring 2013*, p.1395-1406, Ankara-Turkey.
- Üstel, F. (2011). *Makbul Vatandaşın Peşinde*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yaşar, H. (2013). Sezai Karakoç'un Şiir Poetikasında Çocuk Halleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1 Winter 2013*, p.2817-2836, Ankara-Turkey.
- Yavuzer, H. (1984). *Çocuk Psikolojisi*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Yeni Rehber Ansiklopedisi*. (1994). Türkiye Gazetesi Yayınları, c.4, İstanbul.
- Yerasimos, M. (1993). 16.-19. Yüzyıl Gravür ve Suluboyalarında Osmanlı Çocuk Figürleri. *Toplumsal Tarihte Çocuk*. Onur, B. (Çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Yetkin, S. K. (1979). *Estetik ve Ana Sorunları*. İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul.
- Yüksel, N. (1988-1989). Çocuk Edebiyatı Üzerine Mustafa Ruhi Şirin'le. *İslami Kültür, Sanat ve Edebiyat*, Kasım-Aralık-Ocak, Sayı:3.
- Warren, A.- Wellek, R. (1983). *Edebiyat Biliminin Temelleri*. Uysal, A. E. (Çev.), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

EKLER

EK A.1. Şükrü Erbaş'la Yapılan Görüşme

Görüşme Tarihi: 24.04.2017- 11.05.2017.

Görüşme Şekli: e-posta

Görüşmeyi Yapan: Birgül Irmak

24.04.2017 tarihinde Şükrü Erbaş'la telefon görüşmesi yapılmıştır. Şair, sorularımızı mail yoluyla göndermemizi istemiştir. 04.05.2017 tarihinde şaire e-posta yoluyla sorular yöneltilmiştir. Yöneltilen sorulara şair, 11.05.2017 tarihinde cevap vermiştir.

Birgül IRMAK: Çalışmamızda, şiirlerinize yönelik “çocuk-çocukluk” kavramı ekseninde bir çözümlemede bulunduk. Tarihsel sürece bakıldığında “çocuk” ve “çocukluk” kavramının bugünkü manasına ulaşması oldukça zaman almıştır. “Çocuk” ve “çocukluk” nedir? Sorusuna dünyadaki kişi sayısı kadar öznel cevaplar bulunabilir. Peki, Şükrü Erbaş “çocuk-çocukluk” için nasıl bir yorumda bulunur?

Şükrü ERBAŞ: *“Sonsuzluktur. İnsanın bütün yaşlarıdır. Yaşama gücünün tükenmez hazinesidir. Kayıp cennet klişesinden öte bir şey demeye çalışıyorum. İnsanın bütün yaşlarında, bütün acılarında ve sevinçlerinde, geriye dönüp yeni yeni hayat bilgileri edindiği, yaşama gücü bulduğu, kendini sevdiği, başkalarını anlamının kapısını araladığı ilk ve sonsuz okuludur dünyanın. Uzar gider bu böyle, iki alıntı yapmama izin verin: “Gökyüzü gibi bir şey bu çocukluk, hiçbir yere gitmiyor”. (Edip Cansever) “Çocukluktan çıktığını sanmak aslında çocukçadır.” (Atilla İlhan).”*

Birgül IRMAK: Sanatçının yaratıcılığı, çocukluğunda kazandığı hayal gücüne dayanmaktadır. İmgeler, hayal gücünün ürünü olarak, hayal gücünün etkin kullanımından doğarlar. Çocukluk döneminde kazanılan fakat ileriki yaşlarda kaybedilen “fotoğrafik hayalgücü” özelliğini kaybetmeyen istisnalar sanatçılardır. Çocukluk ve sanatsal yaratım arasındaki ilişki hakkında neler söylersiniz?

Şükrü ERBAŞ: *“Eğitim dediğimiz şu eğip bükme işi insanı ilk önce çocukluğun o sınırsız hayalgücünden, bir başka ifadeyle kıyasız özgürlüğünden vuruyor. “Akşam oldu, haydi eve” diyen annesine, “neden akşam oldu” diyen çocuk, yetişkinlerin zaman kavramını yerle bir etmiştir bana göre. Ya da babasının deniz kıyısına gezmeye getirdiği çocuğun “denizi kim yaptı baba” sorusu, gerçekliğin bütün “doğru” ve hazır bilgilerini boşa çıkarmıştır. Bu iki sorudan yürüyebilseydi insan, bir başka yaşantıya varacaktı. O yaşantı bugünkünden iyi midir, kötü müdür, bunun yanıtı yok. Ancak, yetişkinlerin kurduğu dünyaya bakınca kötü olması mümkün gibi görünmüyor.*

Çocukluğun o lekesiz, sınırsız, pırl pırl hayal hanesine kaydedilmiş bütün görüntüler, bütün o büyüğü yaşantılar, acılar, arzular, sezgiler... bize şunu öğretmiştir: farklı düşünebiliriz; farklı davranabiliriz; korkusuz yaşayabiliriz; istediğimize ulaşabiliriz. Alt bilinçte, tozlar içinde duran bu masum ve gizli bilgi, ilerde, büyüdükçe, sıkıntı yumağına döndükçe, bize kendisini hatırlatır. Bu bilgiyi anımsayan

insan, sanat dediğimiz alana adımını atmıştır. Çok farklı bir yöntemle yol olsa da, bilimsel çalışmalar için de bu geçerlidir bence.”

Birgül IRMAK: Estetik heyecanın oluşumunda, çocukluk anılarının önemi üzerinde duran Suut Kemal Yetkin, “*düşler ve heyecanlar kaynağı*” olarak nitelediği çocukluğun “*bilinçdışıyla ilgili duygusal bir sermaye*” olduğunu söylemiştir. Şükrü Erbaş, kendi çocukluğunun mutlu veya mutsuz anılarının etkisinde kalarak şiirine derinlik katmış, çocukluk denilen o büyülmüş masumluktan elbette güç almıştır. Şükrü Erbaş, kendi çocukluğundan kısa da olsa bahsedebilir mi?

Şükrü ERBAŞ: “*Benim çocukluğum, coğrafyamızın, kültürümüzün diğer çocuklarının yaşadıklarına çok fazla benzeyen korkulardan, acılardan, dayaklardan, gözyaşlarından, yalnızlıklardan, masallardan, ağıtlardan, türkülerden, uzakların hiç bitmeyen hayallerinden, yıldızlı göklerden, ay ışığı kandillerinden, elma bahçelerinden, buğday tozlarından, sürekli bir gitmek isteğinden geçerek gelmiştir, geldiği yerlere. Çok erken yaşlarda işe koşturdu babam. Köylünün hiç bitmeyen bağ, bahçe, tarla, toprak işleri. Sert mi sert bir adam. Yaşadığı sürece tek bir sevgi sözü duymadım. El iyisi denilen bir kişilik. Annem koşardı yardımına. Beraber dayak yerdik. Ağlardık. Kardeşlerim henüz küçüktü. Ezilirdim. Küçücük kalbiniz teslim olmamayı da bu şiddetten, zor koşullardan öğreniyor. Öğreniyor ama insanın canına çok erken yapışan bu ürkeklik bir ömür sürüyor. Büyük yapılar, ışıklı çarşılar, kalabalıklar, gösterişli hayatlar... açıklanamaz biçimde herkesi kendinden değerli görmek gibi bir yıkım, insanın yakasını hiç bırakmıyor. Belki de yazmanın, sanat yapmanın en derinde yatan, bu duygunun karşısına, bir eşitlik duygusuyla çıkma güdüsüdür. İnsana özgü son derece karmakarışık yaşantılar kısaca...”*

Birgül IRMAK: Edebiyat ve çocuk ilişkisinde kimi yazar ve şairler, “çocuk edebiyatı” sahasında eser verirken kimileri de şiirlerinde yoğun olarak “çocuk-çocukluk” kavramını kullanmaktadırlar. Bu konuda araştırmacılar, “çocuk için ayrı bir edebiyat olmalı mı?” yoksa yazar ve şairler eserlerinde çocuğa yer vererek böyle bir edebiyat sahası geliştirmeli mi? gibi sorulara cevap aramışlardır. Esasında çocuk edebiyatının ne olduğu konusunda tam anlamıyla bir birliktelik sağlanmamıştır. Çocukluk çağlarına göre bağımsız, kendi başına var olan bir çocuk edebiyatını savunanlarla edebiyatı bir bütün olarak kabul eden, çocuklar için ayrı bir edebiyatın olamayacağını ileri süren yazar ve şair çevresi, günümüzde birbirini tamamlayan, iç içe girmiş görüşlerin savunucuları olmuştur. Şükrü Erbaş şiirinin “çocuk” kavramı yönünden zengin olması bakımından çocuğun sanata, dar anlamda şiire yansımaları ve şiirlerinizde yer alma durumu nedir?

Şükrü ERBAŞ: “Şimdi... çocuk edebiyatı yazan arkadaşlarım beni bağışlasınlar, ancak ben hala çocuk edebiyatının ne olduğunu bilemiyorum. Bu iş öyle bir ayrıntıya vardı ki, 3-5 yaş kitapları, 5-7 yaş kitapları vs. vs. diye “ayrıntıda uzmanlık” halinde bir yolda dörtlüye gidiyor. Yazan kişilerin elinde nasıl bir alet var ki, 3-5 yaş çocuğu ile 5-7 yaş çocuğunun algısını, hayal gücünü, kalbini, sözcük dağarcığını... neyse işte ölçütleri onları ölçüp biçiyor ve cümlelerini ona göre kuruyor! Burayı geçiyorum. Ben çocuklarla ilgili şiirler yazmıyorum. Ben yalnızca çocukları da yazmıyorum. Ben yetişkin kimse onu, onun mayalanıp geldiği çocuğu, o çocuğun vardıği ihtiyarı, her ikisinin birbirinde süren, birbirini çoğaltıp duran heveslerini, kederlerini, mutsuzluklarını, aşklarını, yenilgilerini, yalnızlıklarını... Kendi hayatımdan gözleyerek, izleyerek, duyumsayarak yazmaya çalışıyorum. Benim aklımda da kalbimde de rafları yok, şuradan biraz çocuk, buradan biraz yaşlı alayım, onları şu olayların ortasına koyayım... değil, hayır... ben insanın, hangi hayatlardan gelmişse, hangi hayatlara yüzünü çevirmişse, işte onlara düşen hallerini yazmaya çalışıyorum. Bunun içerisinde sadece çocuk değil binlerce yıl daha eski hayatlar, binlerce yıl ilerdeki hayatlar bir biçimde soluk alıyor. Uzattım, ben yetişkine de, çocuğa da yepyeni hayatlar kurmak için çırpınıp duruyorum. Çünkü ikisi de, büyümek ve unutmak diyeceğim bir mutsuzluktan geldiler; ne yazık ki ikisi de birbirinin elinden tutarak doyumsuz bir arzunun ve acı bir hayalin ardından ölüme doğru koşuyorlar.”

Birgül IRMAK: Rousseau’ya göre, “çocukluk doğaya-tabiat haline en yakın yaşam evresidir.” Dilin tüm imkânlarıyla örüntülenmiş olan şiirinizde çocuk, gerçek yaşamın içinde ve doğanın vazgeçilmez bir parçası olarak doğadaki bütün unsurlarla bütünleşmiştir. “Çocuk-çocukluk” doğaya en yakın hâl midir?

Şükrü ERBAŞ: “Ben çocuğu, bütün canlıların yavrularıyla bir düşünürüm. Henüz toplumsallaşmamış, içgüdüleriyle soluk alan, büyüklük bilgilerinden uzak, sevmesi ya da sevmemesi sadece aldığı haza bağlı bir güzellik. Hani Konfüçyüs’ün “çocuğa en büyük saygı gösterilmelidir” dediği bir potansiyel iyilik. Bahçedeki gül yaprağı, köpek yavrusu, çınar şıvgası neyse o. Bu, bir başına ne iyidir, ne de kötü. İnsanın kurduğu hayatın ilk harfleridir. Güzeldir ama yaşamak için yeterli değildir bu güzellik. Ne yazık ki bunu o çocuk da öğrenecek bir gün.”

Birgül IRMAK: Şükrü Erbaş şiirinde, geçmiş, bugün ve gelecek gibi zaman tezahüründe üç farklı çocuğun varlığına rastlamak mümkündür. Bunlardan biri, şairin içindeki hiç büyümeyecek olan dünün kirpikleri kırık çocuğudur. Şair, derdini, kederini ve sevincini muhatabı olan bu kırılğan çocuğa dökmektedir. Bir diğeri çocuk, hayatın tam ortasında, doğanın bütün unsurlarıyla bütünleşen yaşama umut katan varlıktır. Bir diğeri de, toplumsal bir tavırla sosyal hayatın pek çok sorununun ve hüznünün odağındaki savunmasız çocuklardır. Bu tespitimize karşı neler söylemek istersiniz?

Şükrü ERBAŞ: “Sizin bu çözümlemeniz ya da değerlendirmeniz, bitmiş, tamamlanmış metinden yola çıkılarak yapılan bir değerlendirme, çözümleme. Zaten başka türlü de olamaz. Ancak, ben de dâhil hiç kimse şiirin yazılma sürecinde böyle bir “sınıflama” ile yazamaz. Söylediklerinizi anlıyorum, katılıyorum. Doğru da buluyorum. Ama o üç zaman da, o üç çocuk da, birbirinin içinde

erimiş, kaybolmuştur. Biz büyüdükçe durmadan üçü birbirine dönüşecektir. Büyük, bir zaman sonra çocuk olacaktır. Çocuk, çok erken büyüyecektir. Hani Edip Cansever der ya, “çocuklar büyükler gibi konuşur sefaletten”, tam öyle olacaktır. Hayatın diyalektiği dediğimiz o sonsuz çark, bizi acıyla, sevinçle, hevesle, hayal kırıklığıyla, şiddetle, merhametle... bir var oluş mucizesine çevirecektir. İnsan yalınkat bir varlık değildir. Kendi içinden durmadan kendini doğurup duracaktır. Çocuk olarak doğuracaktır, yetişkin olarak doğuracaktır.”

Birgül IRMAK: “Bunalyoruz çocuk bunalyoruz biçim veremediğimiz şeylerin biçimini alıyoruz.” Diyen şair şiirlerinde, okuyucusunu belli anlam kalıplarından kurtarır ve sonsuz bir anlamlama sürecine sevk eder. Şükrü Erbaş’ın çocuk kavramına yaklaşımı, sahip olduğu dünya görüşünün izlerini de taşır. Çocuk, dünyanın karmaşık düzeni içindeki umutsuzluğa karşı, saflığı, masumiyeti ve yenilenmeyi çağrıştıran bir varlık olarak öne çıkartılır. Şiirdeki çocuk, yaşamın içindeki olaylarla ve olgularla paralellik gösteren bir kıyaslamanın içinde nasıl bir yerde durmaktadır?

Şükrü ERBAŞ: “Sanırım önceki yanıtlarda epeyce söz ettim bu sorunun derdiyle ilgili. Bir şeyler söyleyecek olursam kendimi tekrar edeceğim duygusuna kapıldım birden. “Çocuk insanın babasıdır” der William Wordsworth. Çocuk, hayatın da şiirin de kurucu ögesidir bana göre. Sayılarla ifade edilen yaşın bir önemi yok bu kuruculukta. On yaşında da şiirin bel kemiğidir, altmış yaşında da... sadece yaşadıkları biraz daha derinlik kazanmıştır.”

Birgül IRMAK: Şükrü Erbaş şiirine bakıldığında, ağırlıklı olarak hangi temayı kullanırsanız kullanın içerisinde “çocuk-çocukluk” kavramı bazen ana tema veya yan tema olarak bazen de derin bir imge dünyasında yer almış, tasarlanmıştır. “Çocuk” ve “çocukluk”; doğa, anne ve baba, hüznün, korku, ölüm, umut, sevgi gibi kavramlarla iç içe ilişkilendirilmiştir. Şiirinizde “çocuk” veya “çocukluk” bir ölçü müdür?

Şükrü ERBAŞ: “Ölçüden muradınız nedir bilmiyorum ama çocuk, çocukluk, şiirimde birkaç ana izleğinden birisidir. Harflerimin, acularımın, öfkemin, sevincimin, gelecek tasavvurumun harcıdır. Belki de şiirimde kendisidir.”

Birgül IRMAK: “Çocukluk” için “yitirilmiş cennet” ifadesi kullanılmaktadır. “Yorulduğum bütün yaşları çocukluğa taşımaktan” diyen Şükrü Erbaş için, “çocukluk” yitirilmiş bir cennet midir? Çocukluğun büyüdüğü dünyasına her sanatçı dönmek ister mi?

Şükrü ERBAŞ: “Her sanatçı, bilim insanı, felsefeci, psikolog... insanı ve dünyayı yeniden kuran, yaratan, yorumlayan her bilgi alanı çocukluğa dönmeden cümle kuramaz. İnsanın yaşadığı hayatın bir değer ve anlam ifade edebilmesi, her yaşta, her yaşantıda, vardığı yerleri bir daha çocukluğun aynasına tutmasıyla olanaklıdır. Bunu yapmayan insandan olsa olsa sevgisiz bir canavar doğar. Bir cehalet heyulası doğar. Biz, çocukluğumuzdan geçmemiş hiçbir şeyi sevmeyiz. Andığımız dizedeki

gibi onu götürür çocukluğun boşluklarına tutar, oradaki acıyı yeni yaşantımızla sarar sarmalar, döner bugüne geliriz yine. Bu yorucu bir duygu serüvenidir ama başka bir yerde bulamayacağımız iyileşme de bu serüvende saklıdır.”

Değerli Şükrü Erbaş, nezaketiniz ve içten samimiyetiniz için ayrıca çok teşekkür ederim... Birgül Irmak.

ÖZGEÇMİŞ

Birgöl İrmak 1988 yılında Kırşehir’de doğdu. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü üç yılda tamamlayarak iyi bir dereceyle 2012 yılında mezun oldu. Lisans eğitimi boyunca TEV bursu aldı. 2013 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinden Pedagojik Formasyon eğitimi aldı. 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalına yüksek lisans öğrencisi olarak kabul edildi. Yüksek lisans eğitiminin tez dönemine “Şükrü Erbaş Şiirinde Çocuk-Çocukluk Kavramı Üzerine Bir Araştırma” konulu teziyle Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında devam etmektedir.

VITAE

Birgöl İrmak was born in 1988 in Kırşehir. She graduated in 2012 with a good degree, completing in 3 years, the Turkish Language and Literature Department of the Faculty of Science and Letters of the Eskişehir Osmangazi University. TEV received scholarships throughout the undergraduate degree. In 2013 she received a Pedagogical Formation from Eskişehir Osmangazi University Faculty of Education Sciences. In the 2013-2014 academic year, Gaziantep University Social Sciences Institute, Turkish Language and Literature Department was accepted as a graduate student in the new Turkish Literature Science branch. The dissertation of the master’s education continues with the thesis titled “A study on the Concept of Child-Childhood in Şükrü Erbaş Poetry” and Gaziantep University Institute of Social Sciences Turkish Language and Literature.